DENG

SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Yıl: 4 Sayı: 24 Mart - Nisan 1993 Fiyatı: 15.000 TL (KDV Dahil)

Barış ve demokrasi için tarihi bir fırsat

Yurtsever güçlerin birliği yönünde bir dönemeç: PSK - PKK Protokolü

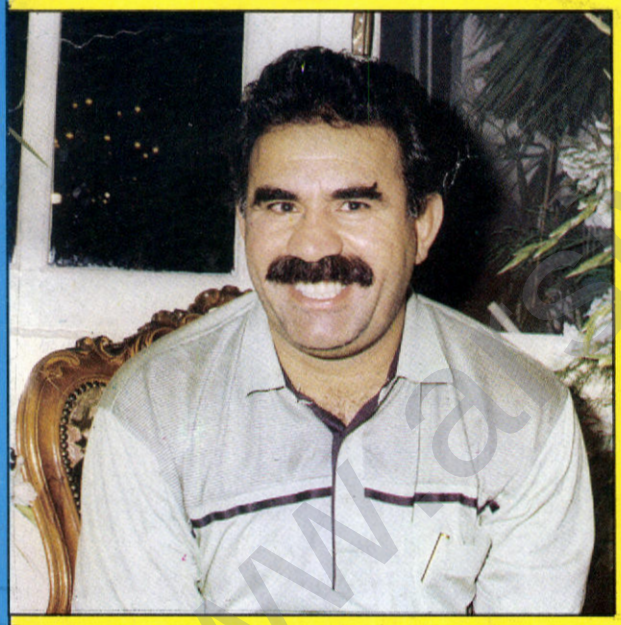

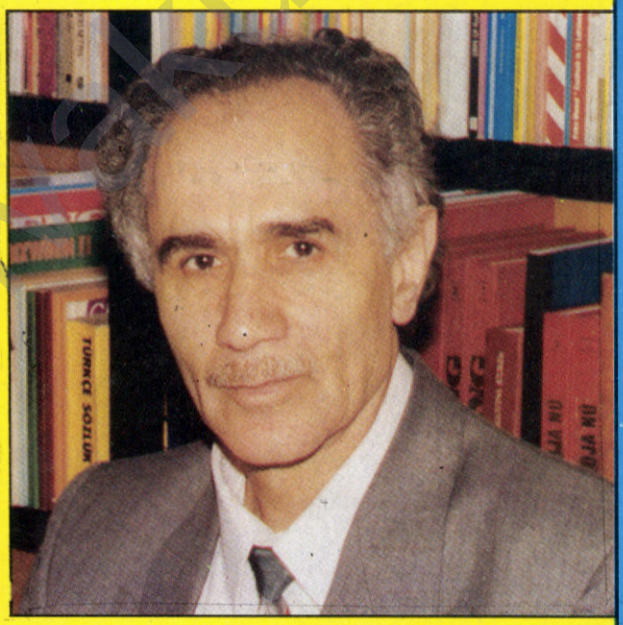

✓ Hala Geçmişte Yaşayanlar --- Kemal BURKAY

"Sol, eğer toplumu değiştirmek, özgür, kişilikli, aydın insanların toplumunu yaratmak istiyorsa, öncelikle kendisini değiştirmek, demokratik yöntemleri içine sindirmek zorundadır. Ne yazık ki sözkonusu yanlışlar Türkiye ve Kürdistan solunda bugün de devam ediyor. Kendilerini yenilemesini bilmeyenler, tartışma yöntemiyle de bunu sürdürüyorlar."

✓ Devlet Kürdistan'ı Kalkındırmayı mı Amaçlıyor? --- Hüseyin BEYSÜLEN

www.agirdi.org

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi
İkramettin OĞUZ
SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Kamil ERMİŞ
HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Ercan KANAR-Eren KESKİN-Kamber SOYPAK
YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28 Aksaray - İSTANBUL
Tel: 513 23 56 - 513 63 25 Fax: 513 87 36
DİYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Fehim IŞIK
Şair Sırrı Hanım Sk. Ustabaşı Apt. No: 29 Zemin Kat D: 1
Tel-Fax: 21 36 63 Ofis - DİYARBAKIR
ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Ziya KÖSEOĞLU
Necatibey Cad. Top İşhanı No: 40/17
Tel-Fax: 231 46 78 Sıhhiye -ANKARA
VAN İRTİBAT BÜROSU
Kazım Karabekir Cad. Zafer Matbaası Üstü No: 28
Tel-Fax: 425 61 VAN
İZMİR İRTİBAT BÜROSU
Nasır SÖYLEMEZ
859 Sk. Saray İşhanı B Blok No: 3-102
Tel-Fax: 89 58 07 Konak İZMİR
MERSİN İRTİBAT BÜROSU
Nurettin KIZILDAĞ
İstiklal Cad. 29. Sk. Bulvar İşhanı
Kat: 2 No: 44 Tel-Fax: 37 97 11 MERSİN
AĞRI İRTİBAT BÜROSU
İzzet KIZILDAG
Vali Konağı Cad. Şahin Sk. No: 20
Tel-Fax: 519 76 AĞRI
ERZURUM İRTİBAT BÜROSU
Seracettin OĞUZ
2. Vakıf İşhanı No: 205 Kat: 3
Tel-Fax: 362 62 Tebrizkapı-ERZURUM
KARTAL İRTİBAT BÜROSU
Mahmut DÖĞER
Kordonboyu Mah. Ankara Cad. Kartal Apt. No: 90 D: 4
Tel: 306 10 71 Kartal İSTANBUL
ADANA İRTİBAT BÜROSU
Arif SEVİNÇ
Kızılay Cad. Ulusçutürk İş Merkezi Kat: 3 No: 17
Tel: 51 82 11 ADANA
URFA İRTİBAT BÜROSU
İsmail ÖZTÜRK
Urfa İşhanı Kat: 3 No: 331 Tel-Fax: 37 307 Ş.URFA
MALATYA İRTİBAT BÜROSU
Şinasi ÖLMEZ
İzzetiye mh. İnönü Cad. Etibank Üstü K:4 No:8
Tlf-Fax 223 035 MALATYA
TATVAN İRTİBAT BÜROSU
Beşir GÜNDEN
Cumhuriyet Cad. Tan Giyim Mağazası üstü Kat: 4
Tlf Fax: 737 42 TATVAN
AVRUPA TEMSİLCİLİĞİ
Z. LAÇİN
In der Ossenbeck 7 5600 Wuppertal/ALMANYA
ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 80.000 TL **Altı Aylık:** 40.000 TL
Avrupa: 60 DM **ABD:** 40 $ **Avusturalya:** 45 Avusturalya Doları
BANKA HESAP NO
İkramettin OĞUZ adına T.İş Bankası İst. Aksaray Şb. 987922 nolu hesap
İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 2.000.000 TL **İç Kapak:** 1.500.000 TL
İç Sayfalar: 750.000 TL **Yarım Sayfa:** 375.000 TL **1/4 Sayfa:** 175.000 TL
Baskı: Metinler Matbaası

İÇİNDEKİLER

SUNU.....1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER

Barış ve Demokrasi İçin Tarihi Bir Fırsat
Ali DİCLELİ.....2-8

Hala Geçmişte Yaşayanlar
Kemal BURKAY.....9-22

Devlet Kürdistan'ı Kalkındırmayı mı Amaçlıyor?
Hüseyin BEYSÜLEN.....23-29

ARAŞTIRMA - İNCELEME - BELGE

Kürdoloji ve Orbeli
Prof. Qanadê KURDO.....30-35

Meydan Okuyan Ehmedê Xani ve Bazı Gerçekler
Medeni FERHO.....36-46

HER MIRINEK JİYANEK E, HER DILOPEK XWİN XELATEK E ..47

1 Mayıs Yasallaşmalıdır.....48

www.kurdsiyakurdi.org

SUNU

Şubat 1993 tarihli 23. sayımızda belirttiğimiz gibi, iki ay sonra yeni bir sayı ile karşınızdayız. Bu sayımız, elimizde olmayan nedenlerle, 48 sayfa olarak çıktı. İçinde bulunduğumuz bu önemli süreçte, gecikmeden siz okurlarımıza ulaştırmak kaygısı, sayfa sayısı az ama, içeriği zengin bir DENG'i bir an önce yayına hazırlamamızı gerektirdi. Bu durum, elbette çok istisnai bir olay.

****

Bildiğiniz gibi, DENG'in dağıtımı, okurlarının çabasıyla gerçekleşiyor. Periyodumuzun 2 aylık olması nedeniyle, dağıtım şirketleri aracılığıyla DENG'i dağıtmak mümkün olmuyordu. Her DENG okuru, aynı zamanda adeta bir dağıtım şirketi gibi, DENG'i kitlelere ulaştırmak görevi ve sorumluluğu ile karşı karşıya. İçinde bulunduğumuz koşullarda, DENG'e abone olan insanların sayısını arttırmak ta, büyük bir önem taşıyor.

****

Şubat ayından bu yana, "sürpriz" denilebilecek gelişmeler yaşandı. Bunların başında PKK'nın tek taraflı olarak ilan ettiği ateşkes ve PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay ile PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan'ın görüşmeleri ve bir protokol imzalayarak kamuoyuna açıklamaları geliyordu.

Protokol, içeriği ve tarafları itibariyle, tarihsel bir önem taşıyor. Yurtsever örgütler arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi; dostluk, işbirliği ve dayanışma olanaklarının arttırılması, Kürt halkının yıllardır özlemini çektiği bir olguydu. Öte yandan, Kürt halkının özgürlük ve demokrasi mücadelesinin başarıya ulaşması, ancak yurtsever örgütlerin biraraya gelmesi, işbirliği yapması, aralarındaki ayrılık noktalarını değil, birlik noktalarını ön plana çıkarmaları ile mümkündü.

DENG, yayın hayatına başladığından bu yana ısrarla savunduğu birlik politikasının doğrulandığını ve yaşama geçirilmesinin olanaklarının arttığını görüyor; bu gelişmeyi sevinçle karşılıyor.

Kürt halkının özgürlük mücadelesinin kazandığı olanaklardan kaygı duyanlar da var. Barışçı ve demokratik bir çözüme karşı çıkan resmi çevreler, ince oyunlarla süreci sabote etme çabalarına girişiyorlar. Öte yandan, süreci doğru kavrama ve yorumlama yeteğinden yoksun olan kimi çevrelerin tutumu da, "sosyalist" etiketleri nedeniyle anlaşılır gibi değil.

Son gelişmeler hakkındaki bir yazıyı iç sayfalarımızda okuyacaksınız. Ali Dicleli, "Barış ve Demokrasi İçin Tarihi Bir Fırsat" başlıklı yazısında, PKK'nın ateşkes ilanı ve PSK-PKK protokolünü değerlendiriyor.

****

İçinde yaşadığımız hızlı değişim süreci, herkes tarafından aynı biçimde kavranamıyor. Özellikle sosyalizm deneyine ilişkin tartışmaları, hala geçmişin bakış açısı ve mantığıyla değerlendirenler oluyor. Özgürlük Dünyası Dergisi'nin Aralık 1992 sayısında çıkan "Devrim ve Demokrasi Sorununda Anti-Marksizm ve Kemal Burkay" başlıklı yazı ile, Newroz Ateşi Dergisi'nin Şubat 1993 sayısında çıkan "İki Yol, İki Akım" başlıklı yazı, sosyalizmin yeniye ayak uyduramayan yorumlarına birer örnek teşkil ediyor. Kemal Burkay'ın, her iki yazıyla ilintili olarak, PSK'nın sosyalizme nasıl baktığını, nasıl yorumladığını açıklayan yazısını, okurlarımızın ilgiyle okuyacağını umuyoruz.

****

Hüseyin Beysülen, Türk Devleti'nin Kürdistan'a yönelik ekonomik politikasını, 1960'dan sonraki dönem itibariyle değerlendiriyor. Beysülen, "Devlet Kürdistan'ı Kalkındırmayı mı Amaçlıyor" başlıklı yazısında, Kürt sorununu "terör" ve "gerikalmışlık sorunu" na indirgeyen resmi devlet politikasının gerçeği nasıl çarpıttığını, "Planlı Kalkınma Dönemi" uygulamaları dahil olmak üzere, ekonomik verilerle ortaya koyuyor.

Medeni Ferho'nun, "Bazı Gerçekler ve Meydan Okuyan Ehmedê Xanî" adlı yazısı, resmi ideolojiyi de eleştiren bir yaklaşımla, Kürt şiirini değerlendiriyor.

Prof. Qanadê Kurdo'nun Irak Kürt Akademesi'nin yayın organı "Kovarê Kore Zanyari Kurd"un 1975 yılında çıkan üçüncü cildinin birinci bölümünde yayınlanan "Kürdoloji ve Orbeli" başlıklı yazısını, H. Bengin'in çevirisiyle sunuyoruz.

Haziran sayımızda buluşmak dileğiyle.

DENG

BARIŞ VE DEMOKRASİ İÇİN TARİHİ BİR FIRSAT

Ali DİCLELİ

Mart ortalarından itibaren Kürt sorununda çok hızlı gelişmelere tanık olmaktayız. Öncelikle PKK'nın Türk hükümetine yönelik siyasi diyalog çağrısı ve buna eşlik eden tek yanlı ve süreli ateşkes kararı geldi. Arkasından PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay ile PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan arasında imzalanan ortak protokol. Bu iki olay yurt içinde ve dışında geniş yankı yaptı.

Gelişmeler, ilk bakışta, çeşitli çevreler bakımından bir sürpriz niteliği taşıyor. Örneğin Öcalan'ın Türkiye'nin mevcut sınırları içinde bir Kürt-Türk federasyonu önerisi, ülkeye dönüp legal biçimde siyaset yapma isteği. Yine Burkay ve Öcalan arasında yapılan görüşme ve kamuoyuna açıklanan ortak bildiri.

Türk devlet adamları bu gelişmelere adeta hazırlıksız yakalandılar. Onlar, Kürt hareketini bir terör olayı gibi gösterme ve köşeye sıkıştırmanın, Kürdistan'da pervasızca terör estirmenin keyfini yaşamakta idiler. Oysa gelişmeler onların elindeki başlıca propaganda silahını düşürdü ve onları politik olarak köşeye sıkıştırdı. Kürt hareketi barışçı bir çözüm ve bu amaçla silahları bırakmayı, siyasi diyalogu öneriyor. Ayrıca o, mevcut sınırlar içinde, ama eşitlikçi, adil bir çözüm istiyor. Bu ise bir Kürt-Türk federasyonudur.

Şimdi tüm aklı başında yorumcuların sözbirliği etmiş gibi belirttikleri üzere, top Türk hükümetindedir. O, silahların susmasını gerçekten istiyor mu? Kürt halkının haklarını tanıyacak mı? Barışçı ve eşitlikçi bir çözüme var mı? Bunu yakın dönemde hep birlikte göreceğiz. Kürt halkı böylesine adil bir çözüm istiyor. Türk halkının eğilimi de, kuşku olmasın ki bu yöndedir. Uluslararası kamuoyu bunu istiyor. O halde, sorunun çözümünün anahtarı Türk devletinin, iktidar ve muhalefet olarak sorumlu yöneticilerinin elindedir. Bakalım onlar yığınların ve dünyanın istediği yönde mi davranacaklar, yoksa inkara ve şiddete dayalı eski çıkmaz politikalarında ısrar mı edecekler? Birincisi sorunun çözümü ve ikiyüz yıldır kanayan bu yaranın iyileşmesi olur. İki halk için de barış döneminin başlaması, demokrasi, ekonomik ve sosyal gelişme için büyük şans olur. Şimdi hükümetin elinde böylesi tarihi bir fırsat var. İkincisi ise bugünkü kaosun, kanlı ortamın sürmesi, daha da büyümesi ve iki halk için de daha yıkıcı sonuçların doğması olur. Dileğimiz odur ki Türk devleti, değişen dünya durumunda çağdaş ve akla yakın olan tutumu göstersin ve barış kapısını açsın. Bu tarihi bir fırsat. Yoksa gelecek kuşaklar Demirel'i, İnönü'yü ve ötekileri affetmiyeceklerdir.

PSK-PKK Protokolü ve Yurtsever Güçlerin Birliği Yönünde Bir Dönemeç

Burkay ve Öcalan'ın buluşması ve yapılan protokol de, hem kamuoyu, hem de bizzat bu iki örgütün tabanı bakımından bir bakıma sürpriz niteliğindedir. Son zamanlarda yurtsever güçlerin birliği konusunda çeşitli örgütlerin aldığı kararlara ve yapılan çağrılara rağmen, böylesine hızlı bir gelişme beklenmiyordu. Böylece hem bu iki örgüt, PSK ile PKK arasında yıllardır yaşanan soğukluğu, bundan da öte sürtüşme ve çatışmaları sona erdirecek, iyi ilişkileri, dayanışmayı ve işbirliğini geliştirecek yeni bir süreç başlamıştır; hem de Kuzey Kürdistan'lı tüm örgütler arasında ilişkilerin iyileşmesi, giderek ortak bir cephenin ortaya çıkması için yol açılmıştır.

Bu, Kürt ulusal hareketi bakımından çok önemli bir dönemeçtir. Bu gelişme, iki örgütün tabanında, genel olarak yurtsever çevrelerde, Kürt halk kitlelerinde olduğu kadar, Kürt halkının dostları arasında da sevinç yaratmıştır. Örgütler arasında iyi ilişkiler ve birlik, öteden beri yurtsever insanlarımızın ve dostlarımızın istemi idi. Birlik yolunda atılacak yeni ve somut adımlarla birlikte yığınlar daha da moral kazanacaktır. Kendi köşesine çekilmiş pekçok yurtsever insan yeniden mücadelenin içine çekilecektir. Karşı tarafın, Kürt hareketini bölük pörçük tutma, birbirine karşı kullanma, böylece zayıf düşürme plan ve çabaları boşa çıkarılacaktır.

Nitekim, Türk devlet adamlarının, iki partinin yakınlaşmasından ve başlatılan birlik sürecinden ciddi biçimde tedirgin oldukları daha ilk günden belli olmuştur. Onlar, bu yöndeki gelişmeyi

önlemek, araya çomak sokmak, güvensizlik yaratmak için de ellerinden geleni yapacaklardır. Bu nedenle, iki örgütün hem lider kadrolarının, hem de tabanının bu konuda dikkatli ve sorumlu davranmaları gerekmektedir.

Gerçekte, Türk devletinin bugünkü sorumlu yöneticileri daha ileri görüşlü davransalar, Kürt halkının meşru haklarını tanımaya evet deseler, Kürt siyasi hareketinin yakınlaşması onları rahatsız etmez. Aksine bu, diyalog sürecinin başlatılmasını, barışçı kanalların açılmasını ve sorunun çözümünü kolaylaştırır. Nitekim yakınlaşma daha şimdiden bu yönde bir süreç başlatmıştır.

Gelişmeler Bir Sürpriz Değil

Sözkonusu gelişmelerin, bir anlamda sürpriz gibi gündeme girmelerine karşılık, ulusal ve uluslararası plandaki önemli değişmelerin bir ürünü olduklarına kuşku yoktur. Aylar boyunca hazırlığını yapan bir ağaç da, bir ilkbahar günü ansızın çiçeğe ve yaprağa donanır. Yazboyu sabırla büyüyen meyveler, sonbaharın belli günlerinde olgunlaşır. Kürt politikasındaki bu değişim de yılların ürünüdür ve bu yönüyle hiç de bir sürpriz değildir.

Sorumluluk duyan her Kürt devrimcisi ve yurtseveri, yıllardır birliğin gereğini ve önemini vurgulamakta idi. Ne var ki, bir yandan deneysizlik, diğer yandan çeşitli dış etkenler yakınlaşmanın ve birliğin daha önce gerçekleştirilmesine olanak vermedi.

Başta gelen nedenlerden biri, geçtiğimiz dönemde, uluslararası planda varolan kamplaşma, soğuk savaş ortamı ve, yalnız iki sistem arasında değil, aynı zamanda sosyalist kamptaki ülkeler -örneğin Çin ve Sovyetler- arasında yaşanan derin ideolojik kavgalardı. Bu kamplaşma Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'na da yansıyor ve solu, bir bütün olarak ulusal hareketi derin biçimde etkiliyordu. Bu yüzden yurtsever hareket birçok parçaya bölündü, görüş ayrılıkları bir Çin seddine dönüştürüldü, çekişmeler kimi zaman şiddet eylemlerine kadar vardı. Ve tüm bunlar devrimcilik adına, yurtseverlik adına yapıldı. Bu durum örgütler arasında işbirliğinin ve dayanışmanın, ortak bir cephenin başlıca engeli oldu. Sömürgeci rejim ve onu destekleyen uluslararası gerici güçler ellerinden geldiğince bunu teşvik ettiler. Çünkü solun, yurtsever hareketin dağınıklığı ve çatışması en çok onların işine yaramakta idi.

Son yıllardaki gelişmelerle durum değişmiştir. Uluslararası planda kamplaşmanın, soğuk savaşın sona ermiş olması, Kürt ulusal hareketinin birliği bakımından daha uygun bir ortam yaratmıştır. Sovyetler'in dağılması, burada ve Doğu Avrupa ülkelerinde kapitalizme yönelimle birlikte uluslararası dengeler değişmiş, işçi sınıfı devrimleri -şimdiden kestirilemiyecek bir süre için de olsa- yatışmış, ideolojik çekişmeler -elbet ortadan kalkmamakla birlikte- hızını ve eski önemini yitirmiştir. Diğer yandan, aynı yıllarda Kürt ulusal hareketi canlı tırmanışını sürdürmüş ve sömürgeci güçlerin ulusal mücadeleyi acımasızca baskılarını tırmanma çabaları nedeniyle Kürt halkı bugün bir varlık yokluk sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Böylesi bir ortamda devrimci ve yurtsever Kürt örgütleri, aralarındaki görüş ayrılıklarını ikinci plana atmanın gereğini ve önemini giderek kavramaktalar.

Devrimci Tutum Birlikten Yana Olmaktır

Bu örgütler aynı zamanda, geçmişten bu yana önemli deneyler kazanmışlardır. Kimsenin kendi başına devrim yapamayacağı, ulusu kurtaramayacağı bellidir. Kürt halkının karşısındaki güçler birden çoktur; bunlar küçük değildir ve ülkemiz bu güçler tarafından kuşatılmış, dış dünyadan adeta tecrit edilmiştir. Bu ağır koşullarda en ufak gücü bile değerlendirmek, mümkün olan en geniş birliği yaratmak, en akıllıca ve en devrimci tutumdur.

Son yıllardaki gelişmelerle durum değişmiştir. Uluslararası planda kamplaşmanın, soğuk savaşın sona ermiş olması, Kürt ulusal hareketinin birliği bakımından daha uygun bir ortam yaratmıştır. Sorumluluk duyan her Kürt devrimcisi ve yurtseveri, yıllardır birliğin gereğini ve önemini vurgulamakta idi. Ne var ki, bir yandan deneysizlik, diğer yandan çeşitli dış etkenler yakınlaşmanın ve birliğin daha önce gerçekleştirilmesine olanak vermedi.

Bu nedenledir ki, birlik istemi Kürt halk yığınlarının, yurtsever ve ilerici güçlerin yaygın bir istemi olmuştu ve onlar son gelişmeleri sevinçle, coşkuyla karşıladılar.

Kuşkusuz, sürecin daha başındayız. Atılan sadece bir ilk adımdır. Şimdi bunu yeni somut adımlarla ilerletmek gerekiyor. İki örgüt arasında geçmişte varolan soğukluğu gidermek, kad-

rolar arasında sıcak ve dostça duygular yaratmak, karşılıklı sabır ve anlayışa dayanan bir süreci gerektirir. Kürt yurtsever örgütleri arasında genel olarak iyi ilişkiler yaratmak ve ortak bir cepheye ulaşmak da zaman ister.

Bunu hızlandırmak elimizdedir. İlk adım atılmıştır ve bu çok önemlidir; yaygın bir deyişle işin yarısıdır. Bundan böyle, her iki örgütün yanısıra, irili-ufaklı tüm yurtsever örgütlere ve onların lider ve yönetimlerine ciddi görevler düşüyor. Dar grupçu anlayışlar bir yana itilmeli. Herkes, birlik için kendine düşeni yapmalı.

Örgütlerin her konuda ortak düşünmeleri elbet beklenemez. Herkesin şu veya bu konudaki farklı görüşünü koruması doğaldır. Ortak çalışma ya da birlik, bir uzlaşmaya dayanır. Örgütler birleştikleri amaçlara uygun düşen ortak bir program yapar ve onun için çalışırlar. O kanıdayız ki, Kürt yurtsever örgütlerinin üzerinde birleşebilecekleri hedef ve istemler az değildir. Kürt ulusunun özgür olması, kendi kaderini özgürce belirlemesi, yani ulusal baskının bir bütün olarak sona ermesi ortak ve temel hedeftir. Bunun yanısıra, yakın vadede ekonomik, politik ve kültürel yaşama ilişkin şu veya bu istemin gerçekleşmesi de tüm örgütlerin paylaştığı, paylaşabileceği birşeydir. Olağanüstü Hal'in kalkması, işkencenin sona ermesi, genel af, dil ve kültür üzerindeki baskıların son bulması, göçmenlerin yerlerine dönmesi vb. O halde yapılacak iş, fazla oyalanmadan, ve geçmişteki gibi görüş ayrılıklarını büyütüp birlik önüne bir engel gibi dikmeden adım atmaktır. Koşullar bunun için uygundur.

Yeni süreci başarıyla ilerletmek için politik olgunluk ve ustalık gerekir.

Kimsenin kendi başına devrim yapamayacağı, ulusu kurtaramayacağı bellidir. Kürt halkının karşısındaki güçler birden çoktur, bunlar küçük değildir ve ülkemiz bu güçler tarafından kuşatılmış, dış dünyadan adeta tecrit edilmiştir. Bu ağır koşullarda en ufak gücü bile değerlendirmek, mümkün olan en geniş birliği yaratmak en akıllıca ve en devrimci tutumdur. Bu nedenledir ki, birlik istemi Kürt halk yığınlarının, yurtsever ve ilerici güçlerin yaygın bir istemi olmuştu ve onlar son gelişmeleri sevinçle, coşkuyla karşıladılar.

Türk Hükümetinin Tutumu Umut Verici Değil

Kürt ulusal hareketi, yaptığı barış ve siyasi diyalog çağrısıyla karşı tarafı, yani Türk hükümetini ulusal ve uluslararası planda köşeye sıkıştırmıştır. Bu önemli bir politik ataktır. Türk hükümeti buna hemen evet diyebilir mi? Yetmiş yıllık inkar ve baskı politikasını, Kürtleri ya yok etme, ya da Türk bütünlüğü içinde eritme, kısacası Kürt kimliğini yok etme politikasını değiştirebilir mi? Bu hemencecik olabilecek kolay bir iş değil. Bu konuda aşırı iyimser ve hayalci olamayız.

Türk tarafında Kürt sorununa ilişkin tutucu ve yanlış politika çok güçlüdür. Militarist güçler, yıllardır, "vatan ve millet" adına Kürtlere karşı savaşmaya şartlanmıştır. Bu güçler arasında, somut gerçekle karşı karşıya oldukları için, sorunun salt askeri yöntemlerle çözülemeyeceğini bilen ve düşünenler, ekonomik ve kültürel içerikli bir reforma gerek olduğunu söyleyenler de elbet vardır. Ama bu eğilim henüz ağır basmamaktadır. Politikacılar da, ne yazık ki askerlerden daha ileri değildirler. "Üniter devlet" şampiyonu İnönü, muhalefetteyken, partisini alt-üst eden gelişmeler sonucu, Kürt sorununda, çok sınırlı da olsa, bir reformdan söz etmekteydi. Ancak şimdi, iktidar olunca daha da katılaşmış, ortağı Demirel'e tümüyle teslim olmuştur. Demirel ise, kendisiyle ilgili olarak boş hayallere kapılamayacağımız kadar tanıdık, bildik biridir. Demirel, cumhuriyet döneminin yetmiş yıllık baskı politikasının son otuz yılının baş sorumlusudur. Kırk yıllık Kani'nin bir anda Yani olamayacağı bellidir. Demirel'i tahtından kovan, şapkasını eline veren 12 Mart da, 12 Eylül de onu demokrat yapmaya yetmedi. Bay Demirel, son hükümeti kurmadan önce demokrasi konusunda yalnızca demagoji yaptı. Kürt sorunu konusunda ise, demokratik bir adım atmaya hiç de açık olmadığını yeterince gösterdi. Kısacası, bu hükümetin sorunu çözmeye ehil olmadığı önceden belliydi ve 500 gün bunu tümüyle kanıtladı.

Kitlelerin, büyük bölümüyle basının, dış kamuoyunun olumlu karşıladığı son gelişmeler karşısında İçişleri Bakanı Sezgin, "eşkiyayla görüşmeyiz, gelsin teslim olsunlar," diyor. İnönü aynı şeyi tekrarlıyor, "terör örgütleriyle görüşülmez" diyor. Demirel, "kanı durdursunlar, karşılığında verebileceğimiz birşey yok. Kim kendine Kürt diyorsa desin, daha ne istiyorlar?" diyor. Böylece, sanki sorun bir isim sorunuymuş gibi, kamuoyunu aldatma çabasını sürdürüyor. Genel Kurmay

Başkanı, adeta herkesin yerine konuşarak: "Bir Kürt sorunu yok, Güneydoğu sorunu var," diyor.

Hükümetin tutumu bu da muhalefetinki farklı mı? Öteden beri iki halkın toptan boğazlaşmasını öneren, bozkurt soylu, kan tutkunu Türkeş'i bir yana bırakalım. Dünün ve bugünün sözde sosyal demokratı, "çağdaş" ve "şair ruhlu" Bay Ecevit de, "Kürt sorunu yoktur" diyerek, hak ve özgürlük isteyen Kürt halkını, zulme karşı direnen Kürt yurtsever hareketini ırkçılıkla suçlayacak kadar kendinden geçerek makkartizm yapıyor ve Türkeş'le tam bir uyum sağlıyor.

O kanıdayız ki Kürt yurtsever örgütlerinin üzerinde birleşebilecekleri hedef ve istemler az değildir. Kürt ulusunun özgür olması, kendi kaderini özgürce belirlemesi, yani ulusal baskının bir bütün olarak sona ermesi ortak ve temel hedeftir.

ANAP lideri Yılmaz'ın da bu konularda onlardan farkı yok. Adamlar şovenlikte birbirleriyle yarışıyorlar. Erbakan'a gelince, bu bir çeşit yumuşak ve gevrek sesli Humeyni'nin, demokrasi, özgürlük ve ekmek olarak ne Kürt halkına ne de Türk halkına verebileceği birşey yoktur. İktidara gelirse belki çarşaf yaygınlaşacak, radyo ve televizyonlarda türküler azalıp ilahiler çoğalacaktır. Bunlar, aslında öbür dünya ile ilgili işlerdir ve bunun için Erbakan'ın başbakan olması gerekmiyor.

Belli ki bu adamlar gerçeği görmek istemiyorlar. Yetmiş yıldır izledikleri yanlış ve sonuç vermez politikadan dönmeye niyetleri yok. Önyargılarla, kin ve nefretle hareket etmeyen her kişi, her aydın kafa, Kürt sorununun çözümünün Kürt halkının meşru haklarını tanımaya bağlı olduğunu görüyor. Bu, eşit haklar temelinde bir çözümdür. Ülkeye barış ve demokrasi ancak böyle gelebilir. İki halkın yanyana kardeşçe yaşaması ancak böyle mümkündür. Ama ne yazık ki, Türkiye'yi bugün yönetenler de bu sağduyulu, çağdaş anlayışa, geniş bir ufka ve cesarete sahip değiller. Hala zor ve şiddetle sonuca ulaşabileceklerini sanıyorlar. Bu her iki halk bakımından da bir talihsizliktir. Bu tutumla sorun yetmiş yıldır çözülmedi, giderek ağırlaştı. Bundan sonra da aynı şey olacak, boşuna zaman yitirilecek ve daha çok acı çekilecek, kaynaklar heder edilecektir.

İktidar ve muhalefet olarak Türkiye'de devlet politikalarını belirleyen güçlerin durumu buyken, Kürt hareketinin yaptığı barış ve diyalog önerisinin yanlış olduğu, ya da gerçekçi olmadığı söylenebilir mi? Hayır. PSK ve PKK tarafından ortaya konan, Kürt toplumundaki öteki yurtsever ve demokratik güçler, aydınlar tarafından desteklenen bu öneriler, her iki halk için de yararlı ve mümkün olan, doğru olan çözüm yolunu gösteriyor. Kürt halkı gibi Türk halkı da bunun farkındadır. Dünya kamuoyu da bunu görüyor. Sözkonusu öneriler iç ve dış kamuoyunda destek kazanıyor. Bu son derece önemlidir. Bu durum, hala günü dolmuş politikalarda ısrar eden tutucu Türk politik çevrelerini de zorlamaktadır. Onlar ya politikalarını esnetecekler, değişime yolu açacaklar, ya da, çatırdayıp gidecekler. Bu nedenle, Kürt ulusal hareketi sabır ve kararlılıkla rejimi zorlamalı, kamuoyunda ve diplomatik alanda ele geçirdiği üstünlüğü sürdürmelidir. Karşı tarafın inatçılığı, kışkırtmaları karşısında öfke ve umutsuzluğa kapılıp hemen politik tutumunu değiştirmemelidir.

Aydınların Rolü

Evet, daha çok kan dökülmemesi, her iki halkın daha fazla acı çekmemesi, ülke kaynaklarının heder olmaması için; barış, demokrasi ve gelişme için yeni, çağdaş bir anlayışa gerek var. Türk yönetimi politikasını değiştirmeli, köklü çözümlere yönelmelidir. Kürt halkının haklarını tanımalı, eşitlik temelinde birlikte yaşamaya evet demelidir. Yetmiş yıldır, devlet politikası olarak Kürt varlığının inkar edildiği, Kürt halkının haklı istemlerinin ağır bir suç sayılıp bastırıldığı, kitlelerin bu yönde şartlandırıldığı bir ülkede, böylesi köklü bir politika değişikliğine gitmek kolay değildir. Bunun için politikacı ve askerlerin bizzat kendi kafalarını da değiştirmeleri gerekiyor. İşte bu noktada aydınların rolü devreye giriyor, Türk aydınlarına büyük görev düşüyor. Onlar, ne yazık ki, bugüne kadar, büyük çoğunlukla, iyi bir imtihan vermediler. Hükümetin çağdışı politikalarına körü körüne destek oldular. Bu politikayı ve onun sorumlularını, "milli takımı" tutar gibi savundular, alkışladılar. Onların da gelinen durumda payı ve sorumluluğu vardır.

Ama şimdi, politika değişikliğinde onlara ciddi bir rol düşüyor. İleri görüşlülükle, cesaretle, değişim gereğini kitlelere ve bizzat sorumlu politikacılara, asker ve sivillere anlatmak, bunun için uygun bir kamuoyu yaratmak gerekir. Kürt sorunu günümüzde, aydın kimliği bakımından, ilericilik ve tutuculuk bakımından bir ayıraçtır; turnosol kağıdı gibidir. Hiç kimse Kürtlere eşit haklar tanımaya karşı çıkarak, bugünkü baskı politikasına destek vererek aydın geçinmesin.

Kürt halkına eşit haklar temelinde barışı sağlamak, ülkede demokrasinin de önkoşuludur. Bunu görmek gerekir. Kürt halkını baskı altında tutan, bugünkü kirli savaşı yürüten Türk yönetimi, bu durumu aynı zamanda Türk halk kitlelerinin ekonomik ve demokratik haklarına koyduğu sınırlamaların bir gerekçesi yapıyor. Kürt halkına karşı yürütülen savaş, aynı zamanda Türk halkının özgürlüğüne ve ekmeğine bir saldırıdır. Hapishaneye, kışlaya, panzere, tanka, mermiye giden para fabrikaya ve ekmeğe dönüşmeli.

İleri görüşlülükle, cesaretle değişim gereğini kitlelere ve bizzat sorumlu politikacılara, asker ve sivillere anlatmak, bunun için uygun bir kamuoyu yaratmak gerekir. Kürt sorunu günümüzde, aydın kimliği bakımından, ilericilik ve tutuculuk bakımından bir ayıraçtır, turnosol kağıdı gibidir. Hiç kimse Kürtlere eşit haklar tanımaya karşı çıkarak, bugünkü baskı politikasına destek vererek aydın geçinmesin.

Yeni Politikalar ve "Uzlaşmaz Sol"

Ortaya yeni, gerçekçi bir politika koyan ve birliğe yönelen Kürt ulusal hareketi, ilginçtir, Türk solundan kimi grupların da yoğun eleştirilerine hedef olmuştur.

Türk hükümetinin bu gelişmelerden rahatsız olması anlaşılır birşeydir. O, Kürt hareketinin barış ve siyasi diyalog çağrısıyla önemli bir propaganda aracını yitirmiş ve köşeye sıkışmıştır. Kürt örgütlerinin birliğe yönelmesi ise, rejimi ciddi biçimde endişelendiriyor. Bunu anlamak kolay da, sözkonusu sol örgütlerin bu gelişmeler karşısındaki öfke ve telaşını anlamak, doğrusu zordur.

Onlara göre, tek yanlı ve süreli ateşkes kararıyla, siyasi diyalog çağrısıyla, legal çalışma için yolun açılmasını istemekle ve federasyon istemiyle PKK devrimci yapısını ve ideolojisini bırakmış, teslim olmuştur! Onlara göre, PSK ile ilişkilerini iyileştirmekle, yayınlanan ortak protokolle PKK reformcu çizgiye gelmiştir. Ancak, ne yazık ki sözkonusu sol, bu tür sözlerle ve bu tutumla, politik olgunluktan ve yaratıcılıktan yoksun olduğunu bir kez daha göstermektedir.

"Devrimci teoriler" üstüne kitaplar okumamış sıradan bir insan da bilir ki, salt savaşmak için savaşılmaz. Her savaşın bir amacı vardır. Her savaşı bir barış izler. Buna da uzlaşmalarla varılır. Savaşan bir tarafın, barış için kendi önerilerini sunması, bunun için iyi niyet göstermesi doğal ve gereklidir. PKK silah bırakmamış, geçici bir ateşkes yapmış ve barış yolunun açılması için kendi önerilerini sunmuştur. Eğer Türk tarafı da iyi niyet gösterir, kan dökülmesinin gerçekten durmasını, barış ve Kürt sorununa adil bir çözüm için yolun açılmasını isterse, bazı ön adımlar atarak bu süreci kolaylaştırabilir. İstenen de budur. Çünkü amaç bağcıyı dövmek değil, üzüm yemektir. Aksi halde, yani sömürgeci rejim barış ve politik çözüm yolunu kapamaya devam ederse Kürt halkı da direnişini her araçla sürdürecektir. Böyle bir durumda zararlı çıkacak olan sömürgeci rejim olacaktır.

"Devrimci teoriler" üstüne kitaplar okumamış sıradan bir insan da bilir ki, salt savaşmak için savaşılmaz. Her savaşın bir amacı vardır. Her savaşı bir barış izler. Buna da uzlaşmalarla varılır. Savaşan bir tarafın, barış için kendi önerilerini sunması, bunun için iyi niyet göstermesi doğal ve gereklidir. PKK silah bırakmamış, geçici bir ateşkes yapmış ve barış yolunun açılması için kendi önerilerini sunmuştur.

Yurtsever Örgütler Arasında Şiddetin Dışlanması ve Birlik Sürecinin Başlaması Kötü mü?.

Bu açıklama, öncelikle, hem iki örgütün hem de tüm Kürt yurtsever örgütlerinin ilişkilerini iyileştirmeyi amaçlamıştır. Şiddetin dışlanması, tartışmaların uygarca yapılması isteniyor. Bu

PSK ve PKK'nın yakınlaşmasına gelince, Kürt halkına dost olduklarını söyleyen sol güçlerin bundan rahatsızlık duyması için neden yoktur. Aksine sevinmeleri gerekir. Buna üzülen rejimdir ve bu rejim açısından anlaşılır birşeydir. Çünkü sömürgeci rejim, hep Kürt yurtsever hareketini bölük pörçük görmek istiyor, onları birbirlerine karşı kullanmak istiyor, bunun için sistemli çaba harcıyor. Ya kimi sol örgüt ve grupların, onların telaşı nedir?

Bu yakınlaşma Kürt devrimci ve yurtsever hareketine zarar mı veriyor? Ortak açıklamaya bir bakalım, bunda ne isteniyor:

kötü mü? Böyle olması gerekmiyor mu? Kürt yurtsever örgütlerinin geçmişte birbirleriyle çatışmaları, onları zayıf düşürerek, birliği engelleyerek sömürgeci güçlere yaramadı mı? Kürt halkı buna üzülmedi mi? Demek ki, üzerinde görüşbirliğine varılan bu amaç, Kürt halkının istemlerine, ulusal hareketin çıkarlarına tümüyle uygundur.

Ama bazı sol örgütler ya da gruplar, Kürt yurtsever hareketini, kendilerince, "devrimci ve devrimci olmayan", "radikal ve reformcu", "yurtsever ve hain" biçiminde bölümlere ayırmakta ve bu harekete gönüllerince yol göstermeye, politika çizmeye çalışmaktalar. şaşkındırlar. İşte, "dostluk" adına Kürt halkına akıl veren "sol"un buna hakkı yoktur. Kürt sol örgütlerinin ilişkileri zaman zaman bozulabilir ve onlar birbirleriyle ilgili olarak ağır sözler söylemiş olabilirler. Ama bunu devamlı bir politikaya dönüştürmemek, ilişkilerin iyileşmesi ve birlik önüne bir engel gibi dikmemek gerekir. Bize dostluk ya da kardeşlik göstermek isteyen Türk sol örgütlerine düşen de, bu tür gerekçelerle birlik sürecine engel çıkarmak değil, aksine onu kolaylaştırmaktır. Dostluk budur. Ötekisi sömürgeci rejimin paraleline düşmektir ve çok talihsiz bir tutumdur.

Kürt sol örgütlerinin ilişkileri zaman zaman bozulabilir ve onlar birbirleriyle ilgili olarak ağır sözler söylemiş olabilirler. Ama bunu devamlı bir politikaya dönüştürmemek, ilişkilerin iyileşmesi ve birlik önüne bir engel gibi dikmemek gerekir. Bize dostluk ya da kardeşlik göstermek isteyen Türk sol örgütlerine düşen de, bu tür gerekçelerle birlik sürecine engel çıkarmak değil, aksine onu kolaylaştırmaktır. Dostluk budur. Ötekisi sömürgeci rejimin paraleline düşmektir ve çok talihsiz bir tutumdur.

Kürt toplumunda hainler, işbirlikçiler yok mu? Var elbet. Ulusal kurtuluş mücadelesi veren her halk bakımından -Vietnam, Cezayir, Güney Afrika vb.- hainler işbirlikçiler olmuştur ve Kürdistan'da da vardır. Türkiye'de, İran'da, Irak'ta merkezi hükümetle işbirliği yapan, onların Kürt halkı üzerindeki sömürü ve baskı politikasına destek olan, hatta kendi halkına karşı savaşan Kürtler işbirlikçi ve haindirler. Ama sözkonusu sol grupların kast ettiği bunlar değil. Onlar, KDP, KYB gibi 40-50 yıldır Kürt halkının özgürlüğü için savaşan, Kürt halk yığınlarına dayanan örgütleri ve onların liderlerini bile hain sayacak kadar

Protokolde Devrimci ve Sol Hareket İçin Yanlış Olan Ne?

Bu açıklama, ikinci olarak Kürt halkı bakımından temel ve acil istemleri dile getiriyor. Kürt ulusunun özgür yaşama, kendi kaderini serbestçe belirleme ve zulme karşı direnme hakkı vurgulanıyor. İki ulusun eşitlik temelinde yanyana yaşıyabileceği, bunun biçiminin ise demokratik federasyon olduğu belirtiliyor. Böyle bir çözüme yolun açılabilmesi için de, hükümetin bazı acil adımlar atması gereği dile getirilerek sözkonusu istemler dokuz madde altında sıralanıyor. Bunda sol için, kendilerini devrimci sayanlar için yanlış ve kabul edilemez olan birşey var mı?

Ama ilginçtir, bu sayın sol, bu protokolü tu kaka etmek için akla hayale gelmez gerekçeler buluyor. Örneğin PKK radikal, PSK ise reformistmiş, nasıl olmuş da biraraya gelebilmişler?. Varsayalım ki öyledir. Niçin biraraya gelmesinler? Dünyada bunun örneği yok mu? Ulusal kurtuluş cephelerinin tek tip örgütlerden oluştuğu nerede görülmüştür? Öyle olsa zaten cepheye ne gerek var, tek parti kurarsın, olur biter.

Bir gerekçe de, "biribirinizden adam öldürdünüz, nasıl oluyor da biraraya gelebiliyorsunuz?" Bunun da cevabı basittir: Bu tür olaylar keşke olmasaydı, keşke yurtseverler arasında şiddete hiç başvurulmamış olsaydı. Bunlar yanlış olmuştur. Ama olduysa, bunu bir kan davasına dönüştürüp birliğin yolunu kapamak mı gerekir? Böyle bir tutum kime yarar sağlar? Geçmişte olup biten ve bize acı veren olaylara rağmen, şimdi ilişkileri iyileştirmek ve bir daha böyle olaylara meydan vermemek, tüm güçleri sömürgeci rejime karşı birleştirmek aklın ve sağduyunun gereği değil mi?

"Uzlaşmaz Sol"un Uzlaştığı Nokta

Kimileri ise, son gelişmelerin ardından, yeniden emperyalizme karşı gölge boksuna başladılar. Sözde bu işin arkasında ABD varmış ve gelişmeler onun güdümündeymiş. ABD ve öteki batılı yandaşları istediği için Talabani aracılık yapmış, vs, vs... İşin garibi, bu noktada da Türk burjuva basınıyla "uzlaşma bilmez sol" tam bir ağız birliği içindeler, Kürt örgütlerini ve liderlerini suçlamada bir güzel uzlaşıyorlar.

Anlaşılan Kürt sorunu var oldukça, dün ve bugün gibi, gelecekte de bu tür haksız suçlamalar, Kürt hareketinin eylem ve politikaları arkasında hep bir yabancı parmağı arama, onu emperyalizmin güdümünde olmakla suçlama devam edecektir.

Oysa Kürtlerin, solcusu ve solcu olmayanıyla, kendi ulusal çıkarlarını görüp kavramamaları, buna uygun politikalar izlememeleri için bir neden yoktur. Söylemeye gerek duymamız bile gülünçtür ama, Kürtler sağduyudan, kendilerine politika çizme yeteneğinden yoksun değildirler.

Varlık Yokluk Savaşı Veren Kürt Halkına Gerekli Olan

İnsan tepeden tırnağa önyargılı olmadıkça, Kürtlerin bugünkü durumunu ve son gelişmelerin onlar açısından doğal, bundan da öte gerekli ve zorunlu olduğunu kavrayabilir. Kürtlerin ülkesi bölünmüş ve ateş altındadır. Kürtler tüm parçalarda, dünyada eşi az görülür bir ulusal baskı ve sömürü altındadırlar. Dillerini özgürce konuşup yazmaları bile yasaklanmıştır. Doğal kaynakları talan edilmektedir ve sözkonusu kaynaklar bakımından belki de dünyanın bu en zengin ülkesinde yoksul bir yaşam sürmeye zorlanmışlardır. Hak ve özgürlük istedikleri için ezilmekte, kırılmakta, sürülmekte, böylece yok edilmek istenmektedirler. Kürt halkı tüm bu parçalarda bir varlık yokluk savaşı vermektedir.

Böyle bir halka düşen baş görev nedir: Sınıfsal, ideolojik görüş ayrılıklarını öne koyup bölünüp parçalanmak, kendi içinde boğuşmak ve böylece, zaten sınırlı olan gücünü iç çekişmelerde tüketmek mi, yoksa acımasız sömürgeci güçlere karşı, hangi sınıf ve tabakadan olursa olsun, tüm namuslu, onurlu, yurtsever insanları, mümkün olduğunca geniş bir cephede biraraya getirmek mi? Kimileri bize, sözde "devrim ve sosyalizm" için, "emperyalizmle savaş için" birincisini öneriyorlar. Bunlar, güçlü bölge devletlerinin ayağı altında ezilen yoksul Kürdistan halkından dünya devrimini bekliyorlar. Sanki yarın, öbür gün, bölgedeki bu devletleri, onlarla birlikte emperyalizmi toptan yenilgiye uğratıp sosyalizmi kuracakmışız ve böylece, son yıllarda beklenmedik bir kesinti ve geri dönüşe uğrayan dünya devrim sürecini tersine çevirecekmişiz gibi. Bunu yapabilsek ne güzel olurdu! Ne var ki biz efsanevi bir kahraman değiliz. Elimizde uçan halılar ve Alaaddin'in lambası da yok. Gerçekçi olmak zorundayız ve bize bu soylu görevi öneren dostlarımız da biraz gerçekçi olmak zorundalar. Yoksul, kuşatılmış ve oldukça yalnız halkımızın her bir parçada, sömürgeci güçleri yenilgiye uğratması, orada bir federasyon elde etmesi bile, daha ne kadar süreceği belirsiz çok zorlu savaşları gerektiriyor. Buna ulaşmak içinse, güçlerimizi birleştirmemiz gerekiyorsa da, tüm dünyaya savaş açmamız gerekmiyor. Aksine biz, uluslararası planda yaygın ilişkiler kurmak, sorunlarımızı anlatmak, haklı istemlerimiz için destek istemek zorundayız.

Kürt yurtsever hareketinin son girişimleri, kuşku yok ki uluslararası konjünktüre uygun düşüyor. Bugün bölgesel sorunların çözümünde en çok sözü geçen, en etkin güçler, ABD ve Batı Avrupa, Türkiye'nin bölünmesini, ayrı bir Kürt devletinin kurulmasını istemeseler de -çünkü onların kendi çıkarları buna elvermiyor- Kürt halkına uygulanan çağdışı baskıya karşıdırlar ve bu sorunun Türkiye sınırları çerçevesinde çözümünü istiyorlar. Bölgede barış ve istikrar için buna gerekleri var. Öyleyse, bizim Türk hükümetine, "gelin bu sorunu Türkiye'nin sınırları içinde, barışçı biçimde ve eşitlik temelinde çözelim," dememiz, onların da eğilimlerine uygun düşüyor. Bu Kürtler için bir suç olmadığı gibi, iyi birşeydir.

Solun bir bölümü ne yazık ki donmuş kalıplar içinde yaşıyor, slogancı söylemlerle zaman geçiriyor, yaşamın çeşitliliğini göremiyor, değişen duruma uygun politikalar üretemiyor. Bu tutumla kitleler kazanılamaz ve onların davasına hizmet edilemez. Dünyayı değiştirmekten sözeden solun kendisinin değişime, yenilenmeye ihtiyacı var.

Sevgili -sol- arkadaşlar, siz bundan neden bu kadar tedirginsiniz? Böyle olsa Türkiye'de iki halk arasında barış olur, demokratikleşme sürecinin önündeki önemli engeller kalkar, militarizm zayıflar. O zaman Kürt ve Türk emekçileri, solcuları, daha elverişli bir ortamda, daha ileri, baskısız-sömürüsüz bir toplum için, yani sosyalizm için mücadelelerine hep birlikte devam ederler.

Solun bir bölümü ne yazık ki donmuş kalıplar içinde yaşıyor, slogancı söylemlerle zaman geçiriyor, yaşamın çeşitliliğini göremiyor, değişen duruma uygun politikalar üretemiyor. Bu tutumla kitleler kazanılamaz ve onların davasına hizmet edilemez. Dünyayı değiştirmekten sözeden solun kendisinin değişime, yenilenmeye ihtiyacı var.

HALA GEÇMİŞTE YAŞAYANLAR

Kemal BURKAY

Son yıllarda uluslararası sosyalist harekette ve genel olarak dünya durumunda önemli değişmeler oldu. Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK) gerek merkez yayın organında (Riya Azadi) gerekse diğer platformlarda bu gelişmeleri tartıştı; kavramaya, yorumlamaya ve değişen duruma ve geleceğe yönelik politikalar belirlemeye çalıştı. Bu nedenle, 1989 ve 1992 yılında Partimizin iki Yurt Dışı Konferansı toplandı. 1992 sonbaharında toplanan Parti Kongresi ise bu tartışmalardan belli sonuçlar çıkardı.

Tüm bu tartışmalar sonucunda parti olarak, sosyalizme olan inancımızı ve sosyalist niteliğimizi koruduk. Kapitalizmi sosyalizmin izleyeceğine, sosyalizmin gerçek özgürlük ve eşitliği sağlayacak düzen olduğuna ilişkin görüşümüz değişmedi. Partimizin nihayi amacı sosyalist bir toplum kurmaktır. Ama, değişen dünya durumuna uygun olarak ve sosyalizmin bunca pratiğinden dersler çıkararak sosyalizmin kuruluş sürecine, yöntemlerine ve biçimine ilişkin kimi görüşlerimizi değiştirdik. Diğer bir deyişle, partimiz kendisini yeniledi.

Sözkonusu yeni görüşlerimizi kamuoyuna ilettiğimizde bunun ikili bir etki yapacağını biliyorduk. Bu sorunları tartışan, değişimi şu ya da bu ölçüde kavrayan, en azından hisseden birçok sol aydının, emekçinin memnun olacağını, bunu başardığımız, cesaretli bir adım attığımız için bizi kutlayacağını biliyorduk. Bu gerçekten de oldu. Hem de sosyalizm açısından dünya ölçüsünde varolan böylesine bir geri çekilme döneminde, partimiz bakımından bir canlanma, bir coşku ve atılım vardır. Bunu somut olarak görüyor, yaşıyoruz.

Partimizin nihayi amacı sosyalist bir toplum kurmaktır. Ama, değişen dünya durumuna uygun olarak ve sosyalizmin bunca pratiğinden dersler çıkararak sosyalizmin kuruluş sürecine, yöntemlerine ve biçimine ilişkin kimi görüşlerimizi değiştirdik. Diğer bir deyişle, partimiz kendisini yeniledi.

Diğer yandan, bu yenilenmenin örgüt içinde ve dışında belli sancıları olacağını, bize eleştiriler de yöneleceğini tahmin ediyor, biliyorduk. Bu doğaldır.

Bu değişim sürecinde PSK'nın örgüt içindeki sancıları, herhangi bir kan kaybına yol açmayacak kadar hafif oldu. Bunun nedeni örgüt içinde yeralan özgür tartışma ortamıydı. Uluslararası sosyalist hareketin yaşadığı sorunlar, son 4-5 yıl boyunca hep gündemimizde oldu. Yoldaşlar bu sorunlara ilişkin görüşlerini çeşitli platformlarda özgürce dile getirdiler. Böylece belli sonuçlara ulaştık. Parti içi demokrasi, olumlu sonuçlarını bu değişim sürecinde açık olarak gösterdi.

Ne var ki, Türkiye'de ve Kürdistan'da kimi sol örgütler bunu başaramadılar. Yenilenme, kişiler için de, örgütler için de kolay bir iş değil. Düşüncenin belli maddi koşulların ürünü olduğu doğrudur. Düşüncelerin kitlelere mal olduğu zaman bir maddi güç haline geldikleri de doğrudur. Diğer yandan, düşünceler, maddi yaşamdaki kadar hızlı ve onunla eşzamanlı olarak değişmezler. Kimi düşün adamlarının geleceğe yönelik dahice öngörülerini bir yana bırakırsak, bilinç maddi değişimi genellikle oldukça geriden izler. Dine, ahlaka, ideolojiye yönelik düşünce ve davranışlar, çoğu zaman, değişen maddi koşullara inatla direnirler ve tutucu bir rol oynarlar. Bir başka deyişle, "kitlelere mal olan ve maddi bir güce dönüşen düşünce" kimi dönemlerde atılımcı bir rol oynarken, kimi dönemlerde de gelişime ayakbağı olur.

Kişiler gibi, örgütlerin de, yıllarboyu inatla savundukları görüşleri, alıştıkları yöntemleri değiştirmeleri kolay değildir. Bu, en başta kendileriyle bir hesaplaşmayı gerektirir.

Bu nedenle, dünyadaki bunca değişime rağmen, kimi örgütlerin ve kişilerin, olup bitenleri adeta görmezden gelmesini, geçmişten ders almak isteme-

mesini, eskiyen, günü dolan görüş ve yöntemlerde ısrar etmesini çok iyi anlıyoruz. Bu çevrelerden bize yönelik eleştiriler bekliyorduk. Bu bizi şaşırtmadı. Zaman buldukça onlarla tartışırız da.

Diğer yandan, bu tartışmaların uygarca olmasında yarar var. Geçmiş dönemde uluslararası düzeyde sol saflardaki tartışmanın düşmanca boyutlara vardığını biliyoruz. Hatta, haklı çıkmak, kitleleri ve taraftarları yanıltmak için, çoğu zaman gerçekler bile bile inkar edildi, karşı tarafın görüşleri çarpıtıldı. Bu da tartışmayı bir sağırlar diyaloguna çevirdi. Türkiye ise, hem sosyalist düşünceyle kitlesel boyutlarda oldukça geç -1960'lardan itibaren- tanıştığı için, hem de, bu dönem dünya ölçüsünde solun derin bir bölünme ve kamplaşmasına denk geldiği için, bu tartışmaları daha da kötü biçimde, kabaca ve acemice yaşadı. Çeşitli grup ve örgütler birbirlerini anlamak için çaba göstermediler. Her biri diğerini sosyalist olmamakla, küçük burjuvalıkla, işçi sınıfına düşmanlıkla suçladı. Çoğu zaman tartışmalara aşağılamalar, küfürler, yumruklar, hatta silahlar eşlik etti. Böyle bir tartışma ortamının emekçilerin davasına, Kürt halkının kurtuluş mücadelesine, başka bir deyişle özgürlük, demokrasi ve sosyalizm davasına hizmet etmesi beklenemezdi.

Sol eğer toplumu değiştirmek, özgür, kişilikli, aydın insanların toplumunu yaratmak istiyorsa öncelikle kendisini değiştirmek, demokratik yöntemleri içine sindirmek zorundadır. Ne yazık ki sözkonusu yanlışlar Türkiye ve Kürdistan solunda bugün de devam ediyor. Bu, sol hareket için bir talihsizliktir. Kendilerini yenilemesini bilmeyenler, tartışma yönteminde de bunu sürdürüyorlar.

Tartışmada en kötü şeylerden biri, karşısındakinin görüşlerini bile bile çarpıtmaktır. Kendisinin ve karşısındakinin kimi söylediklerini gizlemek, söylenmemiş şeyleri söylenmiş gibi göstermektir. Bu kendine güveni olmayan kişilerin işidir. Bu yönteme başvuranlar, haklı olmadıklarını bile bile üste çıkmaya, başkalarını yanıltmaya çalışanlardır.

Sol eğer toplumu değiştirmek, özgür, kişilikli, aydın insanların toplumunu yaratmak istiyorsa öncelikle kendisini değiştirmek, demokratik yöntemleri içine sindirmek zorundadır. Ne yazık ki sözkonusu yanlışlar Türkiye ve Kürdistan solunda bugün de devam ediyor. Bu, sol hareket için bir talihsizliktir. Kendilerini yenilemesini bilmeyenler, tartışma yönteminde de bunu sürdürüyorlar.

Türkiye ve Kürdistan'da kimi sol gruplar bu yöntemi, belki de ustaca bir taktik sanarak bugün de sürdürüyorlar. Bize yönelik son eleştiriler bunun bir örneği. Bu yazılardan biri Özgürlük Dünyası Dergisi'nin Aralık 1992 sayısında çıkan "Devrim ve Demokrasi Sorununda Anti Marksizm ve Kemal Burkay" başlıklı yazı. Diğeri ise Newroz Ateşi Dergisi'nin Şubat 1993 sayısında çıkan "İki Yol, İki Akım" başlıklı yazı.

Her iki yazıda da, geleneğe uygun olarak, bir dizi "oportünist", "revizyonist" suçlaması yapılıyor. Her ikisi de kendilerinin "işçi sınıfı partisi" olduklarından, devrimi savunduklarından pek eminler ve bizi anti marksist olmakla, sosyalizme karşı olmakla suçluyorlar.

Bize göre ise sorun, öncelikle nesnel tarihsel koşulları, diğer bir deyişle gerçeği, doğru biçimde kavrayıp kavramama, yaşanan zengin deneyimden ders alıp almama sorunudur. O kanıdayız ki bu arkadaşlar olan biteni ve bugünkü nesnel gerçekliği kavramamaktadırlar.

Ağustos 1992'de Riya Azadi'nin 2. özel sayısında, daha sonra da DENG'in 22. sayısında yayınlanan "Sosyalizm Kendini Yenilemeli" başlıklı yazım, gerek Marksizm, gerekse sosyalizme geçiş biçim ve yöntemleri konusunda yeterince açıktır. İnsan önyargılı olmadıkça bu görüşleri ve PSK'nın izlediği politikayı marksizm ya da sosyalizm karşıtı gösteremez.

Ne var ki, öncelikle marksizm konusundaki görüşlerimizin farklı olduğu bir gerçektir.

Biz şunu söylüyoruz. Marksizm bir dogma değildir. Marks'ı, Engels'i, Lenin'i, sosyalizmin düşünce ve eylem planındaki bu büyük ustalarının söylediklerini değişmez, tartışılmaz ve ebedi doğrular gibi ele alamayız. O zaman onların eserlerinin kutsal kitaplardan, bizim de dini fanatiklerden farkımız kalmaz.

Türkiye ve Kürdistan solu geçmiş dönemde, SSCB, Çin ve öteki sosyalist denen ülkelerden pompalanan ideolojik kalıpların etkisiyle, dogmatizmden derin biçimde etkileniyordu. Ayrıca, zengin bir düşünce ve demokrasi geleneğinin olmadığı, din, kemalizm gibi ideolojilerle şartlanmaya alışmış bu tür ülkelerde, insanlar sosyalizm görüşünü şematize etmeye, bir dogmaya dönüştürmeye daha da yatkındırlar. Geçmişte biz de bir dereceye kadar bu yanlışa düştük. Marks'ın, Lenin'in, Engels'in eserlerinde her cümlenin, her kelimenin altını çizerek onları tartışılmaz, kuşku duyulmaz

doğrular gibi ele aldık. Böylece, yanlış olan Marks'ı, Lenin'i ve sosyalizm davasının öteki önderlerinin eserlerini okumak, onların düşünce ve deneyimlerinden yararlanmak değil, onları bir dogmaya çevirmekti. Bu, onlara yapılabilecek en büyük kötülüktü, sosyalist hareket için de küçültücüydü. Bunu yaparken, çoğu zaman da gözümüzü nesnel gerçeğe kapadık; gerçek yaşamı, olup biteni, değişeni görmek istemedik. Şimdi bazılarının hala yapmaya devam ettikleri gibi.

Öncelikle şunu saptayalım: Biz, bu yazılarda iddia edildiği gibi. Marks, Lenin tümden eskidi, bunları bir yana koyalım demedik, demiyoruz. "Marks ve Lenin *bazı* öngörülerinde yanılmışlardır" demek, *bütün* öngörülerinde yanılmışlardır anlamına gelmez. "Marks'ın ve Lenin'in kimi görüşleri eskimiştir" demek, bütün görüşleri eskimiştir, ya da marksizmin modası geçmiştir anlamına gelmez. Nasıl ki bir ormanda bazı ağaçların kurumuş olması, ormanın kuruduğu anlamına gelmezse.

Biz, Marks'ın döneminden bu yana yüz yıldan fazla bir zaman, Lenin'den bu yana ise 70 yıl geçtiğini, bu arada dünya durumunun değiştiğini, Marks'ın ve öteki ustaların kimi öngörülerinin gerçekleşmediğini, bazı görüşlerin eskidiğini, teorik görüşlerimizi, değişen nesnel koşullara uygun biçimde ve yaşanan deneyler ışığında gözden geçirmek gerektiğini söylediğimizde, bu baylar kutsal tapınaklarına dokunulmuş gibi ateş püskürüyorlar. "İşte" diyorlar, "bir revizyonist! Marksizm eskimiştir diyor. İşçi sınıfı davasına ihanet ediyor. Burjuvaziyle hizmet ediyor. vs, vs..."

Görülüyor ki, bu baylar Marks'ın, Lenin'in "bazı öngörülerinde" yanılmış olabileceklerini veya onların, sosyalist mücadeleye ilişkin bazı görüşlerinin-kendi dönemlerine uygun düşse bile- günümüze, değişen koşullara uygun düşmeyebileceğini asla kabul etmiyorlar. Peki bu nasıl bir anlayıştır? Bu marksizme uygun bir tutum mudur? Marks, Engels ve Lenin de insan değiller mi? Nice üstün zekalı da olsalar bilgilerinin ve öngörü yeteneklerinin bir sınırı yok mu? Onlar geleceği önceden okuyan kahinler midir? Biz onlara, saf dindarların peygamberlere ve "tanrı kelamına" baktığı gibi mi bakmalıyız? Marks, Engels ve Lenin, acaba sağ olsalar bu kişiler için ne derlerdi?

Biz şunu söylüyoruz. Marksizm bir dogma değildir. Marks'ı, Engels'i, Lenin'i, sosyalizmin düşünce ve eylem planındaki bu büyük ustalarının söylediklerini değişmez, tartışılmaz ve ebedi doğrular gibi ele alamayız. O zaman onların eserlerinin kutsal kitaplardan, bizim de dini fanatiklerden farkımız kalmaz.

Marksizmin temel özelliklerinden biri bilime eleştirici bir yaklaşımdır? Marksist teorinin kendisi bunun dışında değil. Marksist diyalektiğin temel ilkelerinden biri değişim olgusudur. Ve değişim yasası, maddi yaşamı olduğu gibi, son tahlilde onun bir yansıması olan düşünceyi, bilinci de kapsar.

Hiç kuşkum yok ki, eğer Marks ve Lenin bugün mezarlarından doğrulabilselerdi, marksizm adına kendilerini putlaştıranları alaya alırlardı. Lenin'in "Sol Komünizm - Bir Çocukluk Hastalığı" adlı eserinde anlattığı işte bu tür tutumlardır. Lenin, kendi ülkelerinin farklı koşullarına bakmadan Rus Devrimi'ni taklit etmeye kalkanları, -hem de Leninizm adına- illegaliteyi mutlaklaştıranları, zamansız ayaklanma çağrıları yapanları sert biçimde eleştirir. Şimdi ise, ne yazık ki Lenin'in ve Marks'ın hakemliğine başvurmak mümkün değil ve bu baylar onlar adına diledikleri gibi konuşuyorlar.

Newroz Ateşi'nin sayın yazarı şöyle diyor: "Okuyucu bizi bağışlasın, kendimize Marks ya da Lenin'i şahit göstererek Burkay'ın görüşlerine karşı polemik yürütmeyeceğiz. Zira artık bunlara inanmıyor ve görüşlerinin eskidiğini düşünüyor."

Bu sözler içinde katıldığım ve katılmadığım yanlar var. Katıldığım şu ki, sayın yazar, görünen köy için boşuna kılavuz aramasın, Marks ve Lenin'den kaynaklar taşıyarak, bize laf anlatmaya kalkmasın. Böyle düşünmekle çok iyi etmiş. Kürtçede şöyle bir söz var: "Ez dıbêjım hırç va ye, ew dıbêje rêç va ye." (Ben, işte ayı diyorum, o, işte iz diyor.) Bugünün görünen gerçeklerini yok saymak için Marks'ın, Lenin'in tanıklığına başvurmanız boşuna bir çabadır ve bu büyük ustalara da bir haksızlıktır.

Katılmadığım ise şudur: "Burkay artık bunlara inanmıyor ve görüşlerinin eskidiğini söylüyor". Daha önce de söyledim. Bu, bile bile yapılan kaba bir çarpıtmadır, dürüstçe olmayan bir iddiadır. Eleştiri konusu olan yazımı ve Kongre raporunu okuyan iyi niyetli hiç kimse bu sonuca varamaz. Sözkonusu uzun yazıyı ve raporları buraya tümüyle, ya da geniş bölümleriyle aktaramam, ama şu kısa alıntılar da sizi tekzip etmeye yeter:

"Sosyalizmin geleceğine ilişkin olarak böyle bir umutsuzluğu ben paylaşmıyorum. Aksine, **geleceğin sosyalizmin olacağı**

konusunda, bugün de hiçbir kuşkum yok. Bu konuda Marks'ın ve öteki sosyalist düşünürlerin öngürüsü bugün de geçerlidir"

"Sömürü var oldukça baskı da var olacak ve bu özgürlüğü sınırlayacaktır. **Tam bir eşitlik, ancak insanın insanı sömürmediği bir toplumda, sosyalizmde gerçekleşebilir. Tam bir özgürlük de.** Bunun için toplumda başkasının sırtından geçinmenin, başkasının sırtından büyük servetler oluşturmanın, yani parazitliğin, yani **kapitalizmin ortadan kaldırılması gerekir.** Emeğe dayanmayan, emek karşılığı olmayan hiçbir gelir hak edilmiş değildir. Doğanın dışında yalnızca emek yaratıcıdır."

"Marks'ın, Engels'in ve Lenin'in öğretisini bir bütün olarak ele alıp tartışmak gerek. Sosyalizmin bu güçlü düşünürleri ve eylem adamları, kapitalist toplumun tahliline, ekonomik ve toplumsal gelişme yasalarına, diyalektiğe ve toplumun devrimci dönüşümüne ilişkin olarak derin tahliller yaptılar; kendi dönemlerini ve sonrasını etkilediler; tarihe güçlü, silinmeyecek, yön verici izler bıraktılar. Ama zaman zaman, hayatın akışı, doğal olarak bu görüşlerin bir bölümünü eskitmiştir; onlar bazı öngörülerinde yanılmışlardır. Ya da Marks'ın ve Lenin'in döneminde geçerli olan bir tez, değişen koşullara artık uymaz olmuştur. Ancak Marksizmin bu zengin mirasını, artık tümüyle iflas etmiş sayıp bir kenara koymak, marksizmin akıllı düşmanları tarafından bile ciddiye alınacak bir tavır değil. **Marks'ta ve öteki ustalarda eskimeyen, bugün de geçerliğini koruyan, bize ve geleceğin sosyalizm savaşçılarına, sosyalizmde çıkarı olan yığınlara yol gösterecek olan zengin bir miras vardır. Ona titizlikle sahip çıkmak gerekir."**

"Kanımca Marks'ın teorisinde özü, temeli, ya da esası teşkil eden tezler bugün de geçerliğini koruyor. Bunlardan biri tarihsel gelişmenin materyalist yorumudur. Tarih rastlantılara, şu ya da bu kişinin, grubun, hatta sınıfın irade ve istemine göre değil, belli toplumsal yasalara göre yol alır."

"Marks, kapitalist toplumun tahliline ve sözkonusu toplumsal gelişme yasalarına dayanarak kapitalizmi sosyalizmin izleyeceğini ortaya koydu. Marks'ın bu temel belirlemesi çağımızla ve bir bakıma insanlığın geleceğiyle ilgili olarak temel önemdedir ve kanımca aradan geçen zamanda değerinden birşey yitirmemiştir." *(Sosyalizm Kendini yenilemeli* başlıklı yazıdan.)

"Sosyalizmin bu ilk deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanması ve yaşanan çöküş, kuşku yok, tarihsel süreç bakımından bir kesinti ve geri dönüştür. Sosyalizmin prestijinin sarsıldığı, sosyalizm güçlerinin dünya ölçüsünde zayıfladığı böyle bir aşamada, bir karamsarlık havasının yayılması, şurda burda kişilerin, hatta örgütlerin sosyalizmi bırakması doğaldır. Kapitalizmin gerici ve tutucu görüşleri güçlenmektedir. Böylesi bir gericilik döneminde ayakta kalmak, sosyalizme inancı ve partinin sosyalist niteliğini korumak güçtür; ama bunu başarmalıyız."

"Partimizi ortaya çıkaran nedenler, yalnızca geçmiş yıllarda güçlü bir şekilde dünyayı sarsan uluslararası sosyalist hareket değildi. Biz, en başta da Kürdistan emekçilerinin, halk çoğunluğunun bugünkü çıkarlarını ve geleceğini savunan bir partiyiz. Sözkonusu emekçi yığınlar ve çelişkiler var oldukça bize gerek vardır. Sosyalizm dünyanın geleceği oldukça bize gerek vardır. Biz dünyada ve ülkemizde, gerçek anlamda özgür, barışçı, eşitlikçi bir düzen için mücadele ediyoruz, bu sosyalizmdir. Şu anda koşullar onun gerçekleşmesine elvermiyorsa, bizim sahneyi terk etmemiz gerekmez. Geleceğe yönelik yolu sabırla yürüyeceğiz. Dünyada ve ülkemizde sosyalizmin eşiğine varmak daha birçok kuşağın gelip geçmesini gerektirse bile. Biz hem bugünün, hem de geleceğin sözcüsüyüz. *(3. Kongreye sunulan rapor;* bakınız *PSK 3. Kongre Belgeleri.)*

Sosyalizm dünyanın geleceği oldukça bize gerek vardır. Biz dünyada ve ülkemizde, gerçek anlamda özgür, barışçı, eşitlikçi bir düzen için mücadele ediyoruz, bu sosyalizmdir. Şu anda koşullar onun gerçekleşmesine elvermiyorsa, bizim sahneyi terk etmemiz gerekmez. Geleceğe yönelik yolu sabırla yürüyeceğiz. Dünyada ve ülkemizde sosyalizmin eşiğine varmak daha birçok kuşağın gelip geçmesini gerektirse bile. Biz hem bugünün, hem de geleceğin sözcüsüyüz. *(3. Kongreye sunulan rapor;* bakınız *PSK 3. Kongre Belgeleri.)*

Bu kadarı Newroz Ateşi yazarının ettiği büyük lafların ne kadar temelsiz olduğunu anlatmaya yeter. Peki bu bayları öfkelendiren nedir? Şudur ki, onlar Marksist teoriye "eleştirici bir yaklaşımı" reddediyorlar. Marks'ın, Lenin'in ve diğer bazı düşünürlerin "bazı" öngörülerinde yanılmış olabileceklerini, *bazı* görüşlerinin artık eskidiğini kabul edemiyorlar. Bir din adamının "temiz" inancı, gönül bağlılığıyla bunu tartışmayı bile reddediyorlar.

Bu tutumun marksizmle ilgisi yoktur. Bu anlayış materyalizme değil, metafiziğe özgüdür. Bu bilimle değil, inanç dünyasıyla ilgili bir olaydır.

Sosyalizmin teori ve pratiğine ilişkin daha somut sorunlara gelelim. Tartışma konuları nedir? Teoride eskiyen, artık günümüz koşullarına uygun düşmeyen yanlar da böylece daha kolay anlaşılacaktır.

Bunlardan bir tanesi sosyalizmin politik devrimine, diğer bir deyişle iktidarın ele geçiriliş biçimine ilişkindir.

Marks, Engels ve Lenin bu konuda mutlak biçimler koymadılar. Yaşadıkları dönemin koşulları gereği, ayaklanmaya vurgu yapsalar da, iktidarın, koşullara uygun olarak, barışçı ve barışçı olmayan biçimlerde ele geçirilmesinin mümkün olduğunu söylediler. Teorik olarak ayaklanmayı, ya da iç savaşı mutlaklaştırmadılar.

Engels, zorun tarihteki rolünü belirtti ve onun her devrimin ebesi olduğunu söyledi. Ancak zor, mutlaka ayaklanma, ya da silahlı savaş demek değildir. Bazı durumlarda barışçıl kitle eylemleri, silahlı eylemden daha güçlü biçimde iktidar değişimine yol açabilirler. Bunun örnekleri vardır. İran'da Şahlık rejimi böyle yıkıldı. Doğu Avrupa'daki rejimler böyle çöktüler. Fransa'da da, 1961 yılında, Cezair'e kendi kaderini tayin hakkı tanındığı zaman faşist generallerin giriştiği ayaklanma, De Gaulle'nin çağrısı üzerine kitlelerin sokağa dökülmesi sayesinde bastırılabildi. Yığın hareketi içinde zor unsuru vardır.

Diğer yandan Engels, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin parlamenter yöntemlerle, genel seçimler yoluyla iktidara gelme çabalarına destek verdi ve bunları küçümsemedi.

Lenin, Çarlık Rusyası gibi despot bir ülkede devrimci harekete önderlik etti ve doğal olarak bu ülkede illegal biçimler de, ayaklanma da zorunlu ve gerekliydi.

Diğer yandan, sınıfların ve ulusların boğazlaşmasının çok yaygın ve geçerli olduğu 19. yüzyıl ortalarından, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından bu yana çok şey değişti. En azından gelişmiş kapitalist ülkelerde, Kuzey Amerika'da, Batı ve Kuzey Avrupa'da, Japonya'da durum bugün çok farklıdır. Bu ülkelerdeki yeni politik ve sosyal ortamı doğru biçimde değerlendirmek gerekir. 1848'de Orta ve Batı Avrupa işçi ayaklanmalarıyla sarsılıyordu. Aç işçiler ölümün üzerine gidiyorlardı. Paris'te 1871'de silahlı işçiler ve rejime bağlı askerler, barikatların iki yanında tüfeklerle savaşıyorlardı. Şimdi ise gösteri yapan işçi ve köylüler çok çok patates atıyor ve polisler de kendilerini korumak için kalkan kullanıyorlar. Bundan dolayı "revizyonist" partileri suçlamak durumu açıklamaya hiç de yetmez. Kaldı ki, bu görüşlerin sahiplerine göre, "revizyonist" olmayan, ihtilalci, ayaklanmadan yana parti ve gruplar da bu ülkelerde vardı ve hala da, kimisinde nazarlık türünden de olsa vardır. Ama bugünkü koşullarda kimse bunları ciddiye almaz. Bugünün İngiltere'sinde, Fransa'sında, Almanya'sında, Hollanda ve İsveç'inde, işçilere "elinize silah alın, savaşın diyene" insanlar güler geçerler. Çünkü bir kere, işçi silah bulsa bile, karşı tarafın elinde daha güçlü silahlar vardır ve kavga çok kanlı olacaktır. İkincisi, işçiler aç değildirler, onlar bakımından bıçak kemiğe dayanmamıştır. İşi olmayan bile işsizlik yardımı almakta ve çeşitli sosyal yardımlardan yararlanmaktadır. Bu ülkelerde işçilerin büyük çoğunluğunun otomobili, evinde buzdolabı, televizyonu vardır. Bu adamların, kapitalizm kötü, sosyalizm iyidir deyip ellerine tüfek alması ve ölüme atılması, bu tür çağrılara aldırması beklenemez. Üçüncüsü, sosyalizmi isteyen işçi, silaha sarılacağına, öncelikle gidip oyunu sosyalizmi isteyen bir partiye verebilir. Çünkü bu ülkelerde komünist parti de dahil, her türlü partiyi kurmak serbesttir. Oysa pek azı bunu yapmakta. Çoğunluk ise burjuva partilerine oy vermektedir. Böyle bir ülkede işçinin ayaklanmasını istemek bir düştür. Öncelikle işçiyi sosyalizme kazanmak gerekir. Bu olduğu zaman ise, sokak muharebelerine gerek kalmadan iktidarı değiştirmek mümkündür. Bu ülkelerde sözkonusu demokrasi geleneği vardır.

İşte "bizim devrimciler"in bir türlü anlamak istemedikleri budur. Çünkü onlara göre Bolşevik

Peki bu bayları öfkelendiren nedir? Şudur ki, onlar Marksist teoriye "eleştirici bir yaklaşımı" reddediyorlar. Marks'ın, Lenin'in ve diğer bazı düşünürlerin "bazı" öngörülerinde yanılmış olabileceklerini, *bazı* görüşlerinin artık eskidiğini kabul edemiyorlar. Bir din adamının "temiz" inancı, gönül bağlılığıyla bunu tartışmayı bile reddediyorlar. Bu tutumun marksizmle ilgisi yoktur. Bu anlayış materyalizme değil, metafiziğe özgüdür. Bu bilimle değil, inanç dünyasıyla ilgili bir olaydır.

Partisi gizli örgütlenmiş ve ayaklanma yapmıştır. Çin Komünist Partisi de öyle yapmıştır, BKP de, Kastro da. İyi ama köprülerin altından çok sular geçti. Bu ülkeler Türkiye gibi de değil. Onların koşulları farklıdır, kendi örgütlenme ve mücadele biçimlerimizi onlara dayatamayız.

Şimdi sözkonusu ülkelerdeki işçi sınıfının durumu farklıdır, onun "zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri" vardır, dediğimiz için Özgürlük Dünyası dergisi öfkeleniyor ve bunu bizim revizyonistliğimize bir kanıt gösteriyor. Çünkü bu söz, Marks ve Engels'in ünlü sözlerine ters düşüyor. Ne var ki gerçek durum budur. 1990'ların Avrupası 1848'inki değildir. Ustaların söylediği, biraz da slogan niteliği taşıyan, kendi döneminde doğru ama şimdi değişen koşullara hiç de uygun düşmeyen bu güzel sözün hatırına, gerçeğe gözümüzü kapatalım mı?

Bunun içindir ki biz, Batı Avrupa, Amerika, Japonya gibi gelişmiş ve demokratik geleneklerin nisbeten güçlü olduğu ülkelerde, koşullarda bugünden kestiremeyeceğimiz olağanüstü değişiklikler olmadıkça, iktidarın, bir ayaklanma ya da iç savaş sonucu değil, ancak parlamenter yollardan sosyalist partilere geçebileceğini savunuyoruz. Bu görüş, kanımızca nesnel gerçeğe uygundur. Siz bunun aksini savunurken nesnel gerçeğe göre değil, kendi özlemlerinize, kafanızdaki kalıplara göre konuşuyorsunuz. Düş dünyasındasınız.

Diğer yandan, demokratik sürecin işlemediği, sömürünün azgınca bir baskı rejimi eşliğinde yürütüldüğü Türkiye gibi ülkelerde illegal örgütlenme doğaldır ve böyle ülkelerde uygun koşullarda ayaklanma da devreye girebilir. Biz bunu defalarca belirttik. Ancak, Sovyetlerde ve diğer birçok ülkede yaşanan acı deneyler gösterdi ki, böyle ülkelerde iktidarın alınması, sosyalizmi kurmaya yetmiyor. Bu deneylerden biz iki önemli sonuç çıkarıyoruz:

Birincisi, sosyalizmi kurmak halkın çoğunluğunu oluşturan geniş emekçi yığınların isteğine, desteğine, katkısına bağlıdır. Bu olmadan sosyalizm kurulamaz. Bu ise demokratik bir süreci gerektirir. Geçmişte yaşanan ve adına "işçi sınıfı diktatörlüğü" denen tek partili rejimlerin buna elvermediği görüldü. İşçi sınıfı adına kurulan rejim, bir süre sonra yozlaştı, işçi sınıfı da dahil, halk üzerinde diktatörlüğe dönüştü, bir polis devleti oldu. En başta işçiler ve öteki emekçiler rejime karşıt duruma geldiler ve sosyalizm gerek düşünce, gerekse uygulama planında büyük yara aldı.

Diğer yandan, demokratik sürecin işlemediği, sömürünün azgınca bir baskı rejimi eşliğinde yürütüldüğü Türkiye gibi ülkelerde illegal örgütlenme doğaldır ve böyle ülkelerde uygun koşullarda ayaklanma da devreye girebilir. Biz bunu defalarca belirttik. Ancak, Sovyetlerde ve diğer birçok ülkede yaşanan acı deneyler gösterdi ki, böyle ülkelerde iktidarın alınması, sosyalizmi kurmaya yetmiyor.

Bu yozlaşma, şu veya bu partinin veya kişinin tutumuna, iyi ve kötülüğüne bağlanamaz. Eksik olan demokratik mekanizma idi. Tek partinin yozlaşması kaçınılmazdır. Tek parti yönetiminde çok seslilik, eleştiri yoktur. Yanlışlar görülse bile söylenemez. Bu tür yöntemlere halkın desteği, başlangıçta varolsa da, uzun süreli olmaz.

Bunun içindir ki biz, iktidar ihtilalci yollardan alınsa bile, ilk elde geniş bir demokrasi yaratılmalı ve sosyalizme geçiş demokratik bir ortamda yapılmalıdır ve ancak öyle yapılabilir diyoruz.

Demokrasi ve diktatörlük kavramlarına ilişkin eski marksist söylemlerin de yeniden gözden geçirilmesinden yanayız. Öncelikle, bugünkü gelişkin kapitalist ülkelerde, örneğin Batı Avrupa'da görülen demokrasiyi "burjuva demokrasisi" diye niteleyip tu kaka etmenin yanlış olduğu kanısındayız. Bu demokrasi salt burjuvazinin malı değildir. Bunu söylemek gereksiz yere burjuvaziye övgü ve iltifat olur. Demokrasi kaynağını eski Yunan'dan alıyor. Diğer bir deyişle onda, ilk çağ toplumlarından başlayarak insanlığın değişik kuşaklarının emeği var. Çağımızda da sözkonusu demokrasiler, burjuvazinin yanısıra, asıl emekçi sınıfların mücadelesiyle şekillendiler. Salt burjuvaziye özgü demokrasi ancak Türkiye'deki kadar olurdu. Hatta, onda bile, mücadeleyle kazanılmış mevziler vardır.

Geçmişte, tek partili "işçi sınıfı diktatörlüğünü", *işçi sınıfı demokrasisi* diye niteledik ve "burjuva demokrasisinden bin kez daha demokratik" olduğunu ileri sürdük. Ancak yaşanan süreç, bunun böyle olmadığını gösterdi. Sovyetler'de, Doğu Avrupa ülkelerinde, hatta Çin ve ötekilerde olup bitenler bunu açıkça gösteriyor. Bize düşen ise, kitapların yazdığına sığınmak, devekuşu gibi başımızı kuma gömmek değil, gerçeği cesaretle kavramaktır. Batı Avrupa'da komünist partileri serbestçe örgütlenebiliyor. Ama Çin'de, Kore'de, Küba'da ikinci bir parti-

ye bile izin yoktur. Eğer sözkonusu "işçi sınıfı diktatörlüğü" en iyisi ise, yığınlar ve halk içinse, bırakalım halk özgürce karar versin. Ama kapıları açınca halk kapitalizme doğru mu koşuyor? O bu kadar anlayışsız ve aptal mıdır? O zaman zaten onunla birşey yapamayız. Öyleyse halkı eğitelim, sosyalizm davasına kazanalım. Hem de bu işi, çok partili, çok sesli bir ortamda burjuva partileriyle hesaplaşarak yapalım. Ancak o zaman sosyalizm yığınlara dayanır ve yenilmez olur.

Kanımca halkı, emekçileri suçlamak için bir neden yoktur. İşçi sınıfı diktatörlüğü adına oligarşik yönetimler kuruldu, kitlelere polis rejimleri sunuldu. Yönetim kutsallaştırıldı. İnsanlar susturuldu. Biz, herhangi bir alternatifi olmayan tek parti yönetimlerinin kaçınılmaz olarak bu sona varacağı kanısındayız. Bu baştaki kişiye, ya da kimi özgün politikalara bağlı bir olay değildir.

Demek ki bizim yaptığımız, Özgürlük Dünyası'nın göstermek istediği gibi, "burjuva demokrasisini olumlulamak", "ona hayranlık" veya "sosyalist uygulamaların aşağılanması" ya da işçi sınıfı iktidarına karşı çıkmak değildir. Yapılan iş gerçeğe objektif bir yaklaşımdır, onu anlama ve dersler çıkarma çabasıdır. Özgürlük Dünyası'nın yazarı ise, klasik metinlerden kalıplar taşıyarak gerçeği örtbas etmeye çalışıyor. Bugün batılı ülkelerde görülen demokrasiyi "burjuva demokrasisi" diye kestirip atıyor. Öyleyse bu ülkelerde demokrasi adına varolan herşey burjuvazinin bir oyunu. Bu mantığa göre, sözkonusu ülkelerde varolan işçi sendikalarını, komünist partilerini ve benzer hakları da onların lütfu saymak gerekir. Herhalde burjuvalar onca sosyal hakları gönüllerinden geldiği için sunmuşlar...

"Sosyalist uygulamaları aşağılamaya" gelince. Düne kadar sosyalist dediğimiz ülkelerdeki kimi uygulamaların sosyalizmle hiçbir ilgisi olmadığı, rejimin yozlaştığı, işçi sınıfı demokrasisi ya da "diktatörlüğü" adı altında, işçiler dahil, herkesin susturulduğu bir gerçektir. Bu "sosyalist uygulamaları" savunmaya devam edelim mi? Hadi dün olup biteni yeterince bilmiyor ve propaganda broşürlerinin dediklerine inanıyorduk diyelim, ya bugün? Enver Hoca Yoldaş'ın söyledikleri oldukça heyecan verici idi, ya gerçekler? Ya Arnavutluk'un bugün ortaya çıkan perişan manzarası?. Sayın Özgürlük Dünyası, gidin bu dediklerinizi öncelikle Arnavutluk halkına ve işçilerine anlatın.

Tek partinin yozlaşması kaçınılmazdır. Tek parti yönetiminde çok seslilik, eleştiri yoktur. Yanlışlar görülse bile söylenemez. Bu tür yöntemlere halkın desteği, başlangıçta varolsa da, uzun süreli olmaz.

Bunun içindir ki biz, iktidar ihtilalci yollardan alınsa bile, ilk elde geniş bir demokrasi yaratılmalı ve sosyalizme geçiş demokratik bir ortamda yapılmalıdır ve ancak öyle yapılabilir diyoruz.

Bizim sosyalizme barışçı geçiş, işçi sınıfı diktatörlüğünün reddi gibi görüşlerimiz günümüz dünyasının bu nesnel durumuna, yaşanan büyük ve acı deneylere dayanıyor. Peki bunun aksini savunanların dayandıkları nedir? Zor üzerine, işçi sınıfı diktatörlüğü üzerine edilen tüm o sözler neyi çözecek? Gerçek şu ki, bu kişiler gerçeğe gözlerini kapatıyorlar. Dünden bugüne teori adına ezberledikleri birtakım kalıpları vecd içinde tekrarlayarak iman tazeliyorlar. Böyle bir tutumla sosyalizme hizmet edilemez. Hayat, bu tutumun sahiplerini bir kenara itecektir.

Son 75 yılın deneyinden çıkardığımız diğer bir önemli sonuç ise, sosyalizmin kuruluşu için yurt içinde ekonomik ve sosyal bakımdan gelişkin bir toplum, yurt dışında ise, uygun uluslararası koşullara gerek olduğudur. SSCB'nin ve diğer sosyalist ülkelerin asıl yenilgileri ekonomik alanda oldu. Demokratik bir topluma geçememelerinin, açıklık için yapılan girişimin başarısızlığının başta gelen nedeni de buydu.

Özgürlük Dünyası'nın, sözkonusu uzun yazısında, hala, "revizyonistlerin Arnavutluk gibi eski sosyalist ülkeleri arkadan hançerlediklerinden" söz ediliyor. Oysa, okyanus ortasındaki bir Robenson adasını andıran küçücük Arnavutluk'un, o geri ve zavallı ekonomisiyle yapabileceği birşey yoktu. Onu bir yana bırakalım, süper güç durumundaki koca Sovyetler bile asıl ekonomik yarışta yenildi. O halde gelecekte sosyalist devrimleri düşünürken, ekonomisi içiçe geçmiş, birbirini etkileyen bütün bir dünyayı gözetmek zorundayız.

Bunun için, Türkiye gibi ekonomisi zayıf, toplumsal bakımdan geri, büyük dış borç yükü altında, büyük güçlerin güdümünde ve hala kanlı bir baskı rejiminin geçerli olduğu bir ülkede, sosyalist devrimi yakın bir hedef sanmak gerçekçi değildir. Elbet bu, sosyalizm davasından vazgeçmeyi gerektirmez. Ancak sol güçler yakın ve uzak hedefleri doğru biçimde ayırmasını bilmelidirler. Yakın hedef ülkenin demokratikleştirilmesidir. Bu ise Kürt sorununun adil çözümünü

sağlamak ve bugünkü iğreti kanlı rejim türünden bir polis devleti yerine, tüm halk kesimleri için gerçek bir demokrasiyi oluşturmakla mümkündür. Toplumun gelişip sosyalizmin eşiğine varması, emekçilerin buna uygun örgütlenmesi, ancak böylesine bir demokratik ortamda mümkündür.

Bugünkü kanlı rejimin yıkılması bir ayaklanmayla mümkün olsa ne güzel olurdu. Belki o zaman halka kan kusturanlardan, işkencecilerden, demokrasi ve halk düşmanlarından iyi bir hesap sorulurdu. Daha da önemlisi, demokrasinin önündeki engeller doğru dürüst temizlenirdi. Bu kanlı ve zorba rejimi, ister ayaklanmayla ister başka yöntemlerle sahneden sürmek ve yerine demokratik bir rejim kurmak, ancak Kürt-Türk tüm emekçilerin, demokrasi güçlerinin birliğine bağlıdır. Bundan sonra yapılacak iş, sosyalizmi kuralım diye tek parti diktatörlüğü kurup, 75 yıldan beri yaşananları tekrarlamak değildir. Bu kanlı rejimin yerine gerçekten demokratik, çoğulcu bir toplum kurmak, ülkeyi ekonomik, sosyal, kültürel bakımından hızlı bir gelişim yoluna sokmak gerekir. Toplumu sosyalizmin eşiğine götürecek olan yol kanımızca budur ve bu, genel dünya durumuna da bağlı olarak zaman alacaktır.

Özellikle de uluslararası sosyalist harekette yaşanan son büyük çöküntüden sonra, kestirme yollarla, ayaklanma ve geçmişte görülen türden "işçi sınıfı diktatörlükleriyle" sosyalizmi kuracaklarını sananların gerçekçi olmadığı kanısındayım. Öyle sanıyorum ki, eğer bugünkü Rusya'da yığınlar yeniden sosyalizme yönelirse -ki bu muhtemeldir-, bu yöneliş, başlangıçta kimi karmaşık biçimler yaşansa da, çok partili, çok sesli, demokratik bir doğrultu izleyecektir.

Kürdistan devrimi bakımından ise görüşlerimizi açık açık yazdık. Biz sosyalist bir partiyiz ve nihayi amacımız sosyalizmdir. Ama sosyalizmi Kürdistan bakımından yakın bir olay sanacak kadar hayalci değiliz. Biz, parçalanmış bir ülkede, amansız bir baskı altında olan, yok edilmek istenen ve bugün varlık yokluk savaşı veren bir halkız. Bu nedenle de bugün toplumumuzun önündeki hayati adım, kimliğimizi, varlığımızı savunmak ve özgür olmaktır; diğer bir deyişle ulusal kurtuluştur. Önümüzdeki devrimci adım ulusal demokratik devrimdir. Kürt ulusunun mümkün olan en geniş güçlerini ulusal ve demokratik bir toplum amacı üzerinde birleştirmeliyiz. Yurtsever güçlerin ortak paydası budur.

Biz de bugün, gücümüzü, ajitasyon ve propagandamızı bu yakın hedef üzerinde yoğunlaştırmalıyız. Ulusal cepheyi oluşturmaya ve mümkün olan en geniş güçlerin katkısını sağlamaya uygun bir politika izlemeliyiz. Partimizin politikasını belirleyen budur.

Eğer sözkonusu "işçi sınıfı diktatörlüğü" en iyisi ise, yığınlar ve halk içinse, bırakalım halk özgürce karar versin. Ama kapıları açınca halk kapitalizme doğru mu koşuyor? O bu kadar anlayışsız ve aptal mıdır? O zaman zaten onunla birşey yapamayız. Öyleyse halkı eğitelim, sosyalizm davasına kazanalım. Hem de bu işi, çok partili, çok sesli bir ortamda burjuva partileriyle hesaplaşarak yapalım. Ancak o zaman sosyalizm yığınlara dayanır ve yenilmez olur.

Özgürlük Dünyası'nın adı belirsiz yazarı (yazı imzasızdır), benim nükleer silahların azaltılması konusunda, "gelinen aşamada sağduyu ağır basıyor" dememi de yine, bir dizi spekülatif yorumlara tabi tutuyor. Böyle demekle "şiddet unsurunu toplumun dışına" atıyormuşum, "burjuva sağduyusuna güven" duyuyormuşum vs, vs...

Anlaşılan, sayın yazar burjuvaları sağduyudan, eski deyimle aklıselimden tümüyle yoksun sanıyor. Kapitalist dünyanın büyükleri, eğer nükleer silahları azaltma sürecine evet dedilerse, bunda, yığınların barış için mücadelesinin yanısıra, sağduyunun payı yok mu? Dünyayı sömüren kapitalistler de, atom silahları patladığı zaman kendilerinin de ölebileceğini, dünya cennetlerinin yıkılacağını bilmezler mi?.

Ama kimilerinin, marksizmleninizm adına, sorunlara yaklaşımı böyledir: Kapitalistler kötüdür ve her yaptıkları kötüdür. Sorunlara böylesine ak-kara mantığıyla yaklaşılmaz. Bunun marksist diyalektikle de hiçbir ilgisi yoktur. İkinci dünya savaşında Sovyetler'le müttefikler (ABD, İngiltere, Fransa) arasındaki uzlaşmayı hatırlayalım. Ruzvelt, Çorçil ve Stalin, Hitler'e karşı birleşirken kötü mü ettiler.

Türkçe sözlükte "sağduyu" için şöyle deniyor: "Doğru, akla uygun yargılar vermeyi sağlayan yetenek". Kuşku olmasın ki, burjuvalarda da bu yetenek vardır. Hatta bazan, bu yetenek onlarda daha da fazla vardır! Örneğin siz hiç burjuvaların sosyalist partilere oy verdiğini gördünüz mü? Onlar kendi çıkarlarını iyi bilir ve bu konuda doğru karar verirler.

Ama burjuva partilerine oy veren işçi yığınladır. Bu bir bilinç ya da bilinçsizlik sorunudur.

Bundan da anlaşılacağı gibi, "doğru" görece bir kavramdır. Burjuvanın kendi partisine oy vermesi kendisi bakımından doğru, ama, işçinin burjuva partisine oy vermesi kendisi bakımından "yanlış"tır. Bunu yapmakla işçi kendi çıkarına aykırı davranmaktadır. Bu, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişkiden kaynaklanıyor.

Peki her konuda böyle midir? İşçiler ile burjuvaların çıkarının birleştiği durumlar da yok mudur? Kuşku olmasın ki vardır. Bir örneğini yukarda sunduk: Nükleer silahların ortadan kaldırılması böyledir. Çünkü o silahlar patladığı zaman herkesi öldürebilir, dünyada yaşamı ortadan kaldırabilir. Ozon tabakasının, yağmur ormanlarının korunması da- bu ormanları yakan veya ozon tabakasını bozan kimi çıkarcıları değil de, geneli göz önüne aldığımızda- böyledir. Demek ki işçilerle burjuvaların çıkarının birleştiği böyle durumlarda her ikisi için de doğru, yani sağduyuya uygun bir karar mümkündür.

Öyle olunca da, bunun burjuvazinin sağduyusuna güvenip güvenmemekle ne ilgisi var? Bu da bir saptamadır ve ancak doğruluğu, ya da yanlışlığı tartışılabilir.

Görüldüğü üzere, dostlarımız, bu konuda da ölçüp biçmeden, salt suçlamak için suçlamaktadırlar.

Diğer yandan, yazar, şiddete ve onun günümüz toplumundaki uygulanışına ilişkin olarak söylediklerimi de tümüyle çarpıtmıştır. Ben, şiddetin tümüyle çağımız toplumunun dışına itildiğini ileri sürmüş değilim. Aksine, sözkonusu yazımda şöyle diyorum:

"Hayvansal geçmişimizde bilinç yoktu ve şiddet egemendi. Bugün de en yırtıcı hayvanı aratmayacak şiddet uygulamaları yok değil. Jet uçakları ve hidrojen bombaları ise bu şiddet eğiliminin harika ürünleri."

"Yirminci yüzyılda demokrasi çok daha geniş boyutludur. İnsanoğlu demokrasi içinde yumruk ve kılıç yerine sözü kullanmayı öğreniyor. Sorunların çözümü ve toplumun yönetimi için bu yöntem yerleştikçe şiddet azalıyor ve toplum yaşamının dışına itiliyor.

"Ama dünyamızın büyükçe bir bölümü hala diktatörler tarafından yönetiliyor. Orada yönetimler halk oyuna başvurmayı göze alamıyorlar. *Demokratik bir işleyişin geçerli olduğu ülkelerde bile şiddet, tümden toplum yaşamının dışına itilmiş değil.* Diğer toplumlara göre çok azalmış da olsa kavga, kadına ve çocuğa dayak, bir başka deyişle güçlünün zayıfa saldırısı bu ülkelerde de hala sürmekte. Bu toplumlar da ordular besliyor ve başka yerlerde savaşıyorlar. Demek ki demokrasi hala sınırlı."

Görüldüğü üzere, yazar, metnin, hatta uzun bir cümlenin içindeki birkaç kelimeyi cımbızla alıyor, onu metnin bütününden soyutluyor, düşüncelerime aykırı bir görüşü bana mal ediyor. Bunun bile bile yapılan bir çarpıtma olduğu açıktır. Yazar, böylece, yalnız kendisine karşı değil, okuyucuya karşı da dürüst davranmamaktadır.

Özgürlük Dünyası'nın yazısı bu minval üzere devam ediyor. Okuyucunun vaktini daha çok almak istemem. Bir yemeğin tuzlu olduğunu anlamak için hepsini yemek gerekmez.

Newroz Ateşi'ndeki yazıya gelince. Özgürlük Dünyası'nın yazısı onun yanında oldukça makul, ölçülü ve edepli sayılır. Bu sayın kişi, ağzının pervazı olmayan biri gibi konuşmaktadır. O, PSK'nın 3. kongresini KAWA'nın, adına "Savaş ve Parti İnşa Kongresi" denen kongresi ile karşılaştırarak şöyle diyor:

"KAWA kongresinde vurgusu yapılan, emperyalist-kapitalist dünyanın gerici ve yayılmacı özü, bunun alternatifi olarak devrim ve sosyalizm mücadelesidir. PSK kongresi ise, emperyalizmin önünde diz çökmenin, onu allayıp pullamanın, kapitalist dünyanın ideolojik penceresinden bakışın bir göstergesidir."

Demek ki bizim yaptığımız, Özgürlük Dünyası'nın göstermek istediği gibi, "burjuva demokrasisini olumlulamak", "ona hayranlık" veya "sosyalist uygulamaların aşağılanması" ya da işçi sınıfı iktidarına karşı çıkmak değildir. Yapılan iş gerçeğe objektif bir yaklaşımdır, onu anlama ve dersler çıkarma çabasıdır. Özgürlük Dünyası'nın yazarı ise, klasik metinlerden kalıplar taşıyarak gerçeği örtbas etmeye çalışıyor.

Yazar'ın KAWA kongresiyle ilgili yaptığı övücü sözleri bir yana bırakalım. Bir ülkeyi kurtarmak ve sosyalist devrim yapmak üzere yola çıkmış KAWA gibi bir örgütün, böyle bir kongre yapmış olması ve ortaya çıkışından 16-17 yıl sonra da olsa, bu iş için bir partinin gerekli olduğunu akıl etmesi iyidir. Peki, KAWA daha bir grup olarak bile ortada yokken, 19 yıl önce kurulmuş olan Kürdistan Sosyalist Partisi'nin "emperyalizmin önünde

diz çöktüğü"nün, onu "allayıp pulladığı"nın, "kapitalist dünyanın ideolojik penceresinden baktığı"nın "göstergeleri" nedir?

Newroz Ateşi yazarına göre, bu göstergelerden biri, bizim Kongre raporumuzda, bölgesel sorunların çözümü, yerel çatışmaların önlenmesi için, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün daha etkin yetkilerle donanmasını ve yaptırım gücüne kavuşmasını istememiz ve bu yapılabilirse, uluslar arasında, güçlünün zayıfı ezdiği orman yasaları dönemi sona erebilir, dememiz. NA yazarına göre bu, "emperyalizme karşı tam bir iyiniyet"tir, "pusulayı iyice şaşırıp geminin dümenini kapitalist limanlara kırmak"tır.

Öncelikle, BM'in daha da donanması ve yaptırım gücüne kavuşması, NA yazarının ileri sürdüğü gibi, emperyalist güçlerden yana mıdır? Hayır. Bugün BM'in 170'i aşkın üyesinin içinde emperyalist ülkeler sayıca azınlıktır. Oy çoğunluğu yoksul Asya, Afrika, Latin Amerika ülkelerinin elindedir. Bu yüzdendir ki geçmişte, BM Genel Kurulu'ndan, Filistin ve Kıbrıs konularında olduğu gibi, emperyalistlerin veya işgalci güçlerin hoşuna gitmeyen kararlar çıktı. ABD bundan duyduğu rahatsızlıkla birara, BM'e ödenti payını düşürdü. Eğer BM'in yaptırım gücü olsaydı bu kararlar zamanında hayata geçirilebilirdi. Bu nedenle, BM'in, mali ve askeri bakımdan güçlü ve yaptırım yetkisine sahip olması, emperyalist güçlerin yararına değildir. Böyle bir durumda, bugün uluslararası sorunlarda büyük ağırlıkları olan ve kendi çıkarlarına uygun yönde çözümler dayatan emperyalist güçler yerine, uluslararası topluluğun sözü para eder, BM'in ilkeleri geçerli olurdu. Bu ilkeler tüm insanlığın yararınadır.

Elbet biz, bunun bugünden yarına kolayca gerçekleşebileceğini düşünmüyoruz. Ama daha bugünden, bu tür öneri ve görüşler giderek artıyor, güç kazanıyor. Bu da günümüzün değişen durumundan kaynaklanıyor. İnsanlar bu gerekliliği görüyorlar.

Bizim sosyalizme barışçı geçiş, işçi sınıfı diktatörlüğünün reddi gibi görüşlerimiz günümüz dünyasının bu nesnel durumuna, yaşanan büyük ve acı deneylere dayanıyor. Peki bunun aksini savunanların dayandıkları nedir? Zor üzerine, işçi sınıfı diktatörlüğü üzerine edilen tüm o sözler neyi çözecek? Gerçek şu ki, bu kişiler gerçeğe gözlerini kapatıyorlar. Dünden bugüne teori adına ezberledikleri birtakım kalıpları vecd içinde tekrarlayarak iman tazeliyorlar. Böyle bir tutumla sosyalizme hizmet edilemez. Hayat, bu tutumun sahiplerini bir kenara itecektir.

Peki, NA yazarı bugün de dünyanın dörtbir yanında kaynamakta olan savaş ocakları, bölgesel çatışmalar, ulusal boğazlaşmalar, hatta şu ya da bu ülkede gündeme giren soykırımlar için ne düşünüyor? BM oturup bunları seyretmeli mi? Tarafların birbirlerini tüketmelerini, ya da zorbaların işlerini kolaylıkla bitirmelerini mi beklemeli? Yoksa, yalnızca kağıt üzerinde kalacak kararlar almakla mı yetinmeli?

1991 ilkbaharında, Saddam'ın saldırısı karşısında bir soykırımla yüzyüze kalan Güney Kürdistan halkımızla ilgili olarak, bu saldırıyı önlemek ve Kürt halkının geriye dönüşünü ve güvenliğini sağlamak için BM'in girişimiyle Çekiç Güç oluştu ve üstelik, güçlü emperyalist ülkeler bu işte başı çektiler, BM'in orduları olmadığı için, onlar askeri güç gönderdiler. Biz bu girişimi olumlu buluyoruz. Newroz Ateşi de olumlu buluyor. Çünkü bir halkın soykırımdan kurtulması sözkonusu. O halde sorun nedir? BM daha da güçlense, kendi birlikleri olsa, ve böylesi durumlarda, ABD, Fransa, İngiltere gibi güçlü emperyalist ülkeler eliyle değil de doğrudan müdahale edebilse kötü mü olur? Yıllardır ki Kıbrıs'ta da Rum ve Türk kesiminin yeni bir çatışmasını önleme amacıyla BM'e bağlı barış gücü var. Bu kötü mü? Bu ve benzer durumlar, BM'in gelecekteki rolü, gücü bakımından bir nüvedir ve bunu geliştirmek gerekir.

Savaş ve barış konusuyla ilgili olarak şöyle demiştik: "Önümüzdeki dönemde de kimi mevzii çatışmalar görülse bile, süreç barış yönünde işleyecektir. O kanıdayız ki, insanlık tarihinde yeni bir dünya savaşı artık düşünülemez. Büyük güçler arasındaki çelişmeler ekonomik ve politik düzeyde kalacak ve uzlaşmalarla çözülecektir" NA yazarı ise, bu sözlere bakarak şöyle diyor: "Emperyalistler savaştan, rekabetten, sömürü ve baskıdan vazgeçtiklerine göre, kendilerine bir iş bulmak gerekiyor."

Bizim sözlerimizden böyle sonuçlar çıkarmak için Zati Sungur'dan da daha usta bir gözbağcı olmak gerekir. Okuyucunun kolayca farkedeceği gibi, biz, emperyalistler savaştan tümüyle vazgeçtiler demiyoruz; elbet, emperyalistlerin çıkarı gerektirdiği zaman, Falkland'dakine, Kuveyt'tekine benzer çatışmalar ilerde de olabilir. Ancak bundan böyle yeni bir dünya savaşına ve büyük güçler (ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Japon-

ya, Çin gibi) arasında bir savaşa ihtimal vermiyoruz. Çünkü değişen dünya durumunda hem ordular çok güçlü, hem silahlar çok etkilidir. Bir dünya savaşı, araya nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar da karışacağı için tam bir yıkıma yol açar. Yine büyük devletler arasında bir savaş da kaçınılmaz olarak dünya savaşına yol açar. Savaş, kazanmak için yapılır; oysa, böyle bir savaşın kazananı olmaz. Kendilerine yeryüzü cenneti kurmuş olan kapitalistlerin yaşamı da dahil, yeryüzünde yaşam bir tüm olarak sona erebilir. Bu gerçeği onlar da görüyorlar. Bu nedenle, bir dünya savaşından uzak durmak, bu tehlikeyi azaltmak onların da yararınadır. Dün eğer ABD ile Sovyetler arasında yapılan görüşmeler sonucu nükleer silahların azaltılması süreci başlatıldıysa, bugün de yine, kapitalizm yoluna girmiş Yeltsin aynı tutumu sürdürüyorsa, bu nedenledir. Bu nedenledir ki biz, 3. Dünya Savaşı'nı bir çılgınlık olarak görüyoruz; bu konuda, ister soyalist, ister kapitalist olsun sağduyunun ağır basacağını ve böyle bir çılgınlığın önleneceğini söylüyoruz. Bu bir saptamadır ve emperyalistlerin "iyiniyetine" inanıp inanmamakla bir ilgisi yoktur.

NA'nin yazarına gelince, o, dünya durumundaki büyük değişikliği göz önüne almadan, 80-100 yıl öncesinin koşullarına, dünya durumuna göre yazılmış, emperyalistler arasındaki rekabet ve çekişmelerin yeni paylaşım savaşlarına yol açacağını haklı olarak belirleyen marksist metinlerden ezberlediği söylemleri tekrarlıyor. NA yazarı zaman tünelinin öbür yanında kalmıştır ve o günden bugüne köprülerin altından akan suları görmemektedir.

Biz, NA yazarının, bir el çabukluğuyla göstermeye çalıştığı gibi, emperyalistler arası rekabetin sona erdiğini, onların artık sömürü ve baskıdan vazgeçtiklerini söylemedik. Yukardaki nedenlerle, büyük güçler arasındaki çelişmelerin ekonomik ve politik düzeyde kalacağını, savaşa dönüşmeyeceğini söyledik. NA yazarı, sözlerimizi çarpıtmadan, söylediğimizi söylenmemiş, söylemediğimizi de söylenmiş gibi göstermeden bizimle tartışamaz mıydı? Bu tür basit numaralara başvurmak, o iddialı "devrimci" söylemlerle bağdaşır mı?

Emperyalist güçler arasındaki rekabetin günümüzde ekonomik ve politik düzeylerde kaldığı ve uzlaşmalarla çözüldüğü, en azından bir silahlı savaşa varmadığı açık değil mi? "Yedi Büyükler"in oluşturduğu mekanizma bunun bir kanıtı. Daha 50 yıl öncesi birbirlerine karşı amansız savaşlar yürüten büyük Avrupa ülkeleri, Fransa, İngiltere, Almanya, şimdi AT çatısı altında, ortak sınırlar, ortak bayrak ve ortak para birimi dahil, birlik oluşturma sürecindeler. Gelecekte buna Rusya gibi bir başka büyük gücün de katılması bekleniyor. Hatta şu, hala şovenlik denizinde yüzen, Avrupa kültüründen uzak, cami ile kilise arasında kişilik yokluğu içinde yalpalıyan Türkiye gibi bir ülke bile buna şiddetle talip. Diğer bir deyişle, "Cengiz ve Hülagu'nun, Abdülhamit'in ve Atatürk'ün torunları" yalnız İngiliz, Fransız ve Yunan'la değil, "Moskof Gavuru" ile de aynı bayrağı paylaşmaya şimdiden fit olmuştur. Bunu zorlayan ise ekonomik çıkarlardan, asıl olarak da para babalarının çıkarlarından başkası değil. Demek ki, "emperyalistler arası çelişkilerin mutlaka savaşa dönüşeceği" biçimindeki söylemler bugünün gerçeklerini anlamaya hiç de yetmiyor.

Yine bize göre, dünyada süreç barış yönünde işliyor. Elbet dünyamızda hala bir dizi savaş ocakları var, yenileri de patlayabilir. Ama bunlar bölgeseldir, yereldir. Yine, dikkat edilirse, bu savaşların ve çekişmelerin doğrudan tarafları, daha çok bölgesel ve büyük olmayan güçlerdir, bir bölümü iç savaş niteliğindedir. Kamboçya, Afganistan, Sri Lanka, Kürdistan, Filistin, Kıbrıs, Karabağ, Abhazya, Bosna-Hersek, Güney Afrika, Eritre, Batı Sahra, Angola, Peru, El Salvador, Filipinler vb. Üç-beş yıl öncesi bu sorunları kışkırtan, onlara bulaşan, taraf olan büyük güçler ise, şimdi, -elbet çıkarları-

Kürdistan devrimi bakımından ise görüşlerimizi açık açık yazdık. Biz sosyalist bir partiyiz ve nihayi amacımız sosyalizmdir. Ama sosyalizmi Kürdistan bakımından yakın bir olay sanacak kadar hayalci değiliz. Biz, parçalanmış bir ülkede, amansız bir baskı altında olan, yok edilmek istenen ve bugün varlık yokluk savaşı veren bir halkız. Bu nedenle de bugün toplumumuzun önündeki hayati adım, kimliğimizi, varlığımızı savunmak ve özgür olmaktır; diğer bir deyişle ulusal kurtuluştur. Önümüzdeki devrimci adım ulusal demokratik devrimdir. Kürt ulusunun mümkün olan en geniş güçlerini ulusal ve demokratik bir toplum amacı üzerinde birleştirmeliyiz. Yurtsever güçlerin ortak paydası budur.

nı tümüyle bir yana bırakmadan, onları gözeterek ve onlara uygun biçimde- bu sorunların uzlaşmalar yoluyla çözümü yönünde karşılıklı çaba gösteriyorlar. Bu yüzden bir dizi sorunda silahlar sustu, anlaşmaya varıldı veya çatışmaların ve gerginliğin boyutu düştü. Bu, uluslararası sürecin barış yönünde işlediğinin bir kanıtıdır. Biz, elbet bu işin beş-on yılda tamamlanacağını ileri sürmüyoruz. Süreç kesintili olacak, belki de yüzyıllar alacaktır.

İşte bizimle NA yazarının sürece, savaş ve barış sorununa bakış açımız arasındaki fark. Eski metinleri tekrarlıyan NA yazarı kendisini çok devrimci sanıyor, bizi ise sorunlara kapitalist dünyanın ideolojik penceresinden bakanlar gibi göstermeye çalışıyor. Oysa kendileri çağı anlamıyorlar, anlamak istemiyorlar; sorun budur. Eskimiş görüşlere sımsıkı sarılıyor ve oyuncakları ellerinden alınan bir çocuk gibi çığlığı basıyorlar.

Üstelik, savaş ve barışa ilişkin bu görüşler, kapitalizmin ideolojik görüşleri değildir. Yeni koşullarda bir dünya savaşının çılgınlık olacağı, insanlığın bunu önlemesi gerektiği ve önleyebileceği, bu anlamda bir iyimserlik ve buna yönelik görüşler, en başta dünya sosyalizm güçlerinindir. Barış hareketinin başını sosyalistler çektiler (Elbet KA-WA'cı türden sosyalistler değil). Emperyalizm ise, bugün bile, geleceğe yönelik olarak böyle bir iyimserliğe sahip değil, en azından bunu açık açık söyleyemiyor. Emperyalist kültür geleceğin uzay uygarlığını bile hep bir savaş alanı olarak resmediyor. Bilim kurgu filmler, çocuk kitapları hep şiddet üzerine kuruludur.

Gelişkin kapitalist ülkelerde, sosyalizm için mücadelenin barışçı bir temel üzerinde ve parlamenter çerçevede yürüdüğünü söylememiz, NA yazarını da pek öfkelendirmiş. Bunu "devrimden, silahlı ayaklanmadan, silahlı halk savaşından kaçmak" ve "teorik cambazlık" olarak niteliyor.

Biz, halkımızı yoketmeye, ulusal kurtuluş mücadelemizi acımasızca bastırmaya çalışan sömürgeci devletlere karşı, hiçbir mücadele biçimini dıştalamıyoruz. Silahlı mücadele de bunun içindedir. Nitekim, yıllardır Kürdistan'ın Irak ve İran parçalarında silahlı kurtuluş mücadelesi veren Kürt ulusal hareketini hep destekledik. Ancak biz, böylesi mücadeleye her an ve ve her koşulda değil, uygun tarihsel koşullarda başvurmak gerektiği görüşündeyiz. Bir yöntemin zamansız seçimi yarardan çok zarar getirebilir. Dolayısiyle NA yazarının bunca şamata koparması için bir neden yoktur. Kendilerinin "devrim " yapmalarına, bunun için silahlı savaşa başvurmalarına ve ayaklanmalarına biz engel olmuş değiliz.

Bu konuya daha önce değinmiştim. Anlaşılan o ki sayın NA yazarı da gelişkin kapitalist ülkelerdeki somut durumdan habersizdir, ya da somut gerçeği görmek istememekte, devekuşu gibi başını kuma gömmektedir. Bu ülkelerde, emekçi yığınlarla hiçbir bağı olmayan, kimi marjinal ve maceracı grupların dışında, hiçbir ciddi sol örgüt, hiçbir komünist ve sosyalist partisi işçileri ve öteki emekçi halk kesimlerini ayaklanmaya, halk savaşına çağırmıyor. Çünkü onlar, NA'nin sayın yazarı gibi düş dünyasında yüzmüyorlar, kendi ülkelerinin nesnel durumunu, somut tarihsel koşulları biliyorlar.

Ama ben bunu tüm ülkeler için söylemedim. Söylediklerim açıktır: "gelişkin kapitalist ülkeler" diyorum. Türkiye benzeri ekonomisi geri, anti demokratik, ağır baskı rejimlerinde devrimci durumların ortaya çıkabileceğini, ayaklanma ya da halk savaşlarının gündeme girebileceğini her zaman söyledim, bugün de aynı görüşteyim. Partimizin programı da zaten, dün olduğu gibi bugün de, ilk aşamada İlulusal demokratik devrimiİ amaçlıyor. Biz, halkımızı yoketmeye, ulusal kurtuluş mücadelemizi acımasızca bastırmaya çalışan sömürgeci devletlere karşı, hiçbir mücadele biçimini dıştalamıyoruz. Silahlı mücadele de bunun içindedir. Nitekim, yıllardır Kürdistan'ın Irak ve İran parçalarında silahlı kurtuluş mücadelesi veren Kürt ulusal hareketini hep destekledik. Ancak biz, böylesi mücadeleye her an ve ve her koşulda değil, uygun tarihsel koşullarda başvurmak gerektiği görüşündeyiz. Bir yöntemin zamansız seçimi yarardan çok zarar getirebilir. Dolayısiyle NA yazarının bunca şamata koparması için bir neden yoktur. Kendilerinin "devrim " yapmalarına, bunun için silahlı savaşa başvurmalarına ve ayaklanmalarına biz engel olmuş değiliz.

Biz, sömürgeci, zorba, terörist rejime karşı bugüne kadar silahlı eylemlere yönelmedikse, bu sözkonusu mücadele biçimini günah saydığımız için değildir. Bize göre Türkiye Kürdistanı'nda silahlı eylemler erkendi ve rejimin kendisi bunları kışkırttı. Bunu, Kürt hareketini terörize edip saldırılarına bahane yaratmak için yaptı. Ve inanıyoruz ki, eğer Kürt sorunu terörize edilmemiş

olsaydı, bugün çok daha kitlesel, çok daha örgütlü olacak, içerde ve dışarda rejimi köşeye sıkıştıracaktı. Elbet bugün durum değişmiş, sorun zaten terörize olmuştur ve koşulların gereğini yapmak gerekir. Ancak rejimin planlarını önlemek, kışkırtmalara gelmemek de devrimci geçinenlerin görevi idi.

Elbet, bizim bu görüşlerimizin doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılabilir. Bunlara katılmak, bizim gibi düşünmek zorunda değilsiniz. Ama size sormak da hakkımızdır: KAWA'cı diye bilinen kesim yıllardır, insana gına getirtecek kadar, silahlı mücadele edebiyatı yapmaktadır. Peki pratikte yaptığı, yapabildiği nedir? Nerededir askeri güçleri, savaşı, eylemleri?. İnsanın sözü özüne uygun olmalıdır. Ve kişinin durumu buysa, kendisinden söz ederken biraz mütevazi, başkalarından söz ederken de biraz ölçülü olmakta yarar vardır. Yoksa insanı ciddiye almazlar.

Okuyucunun bildiği gibi, son kongremizde yapılan değişikliklerden biri kesintisiz devrime ilişkin olanıdır. Biz daha önce, ulusal demokratik devrimden doğruca sosyalist devrime, kesintisiz biçimde geçebileceğimizi düşünüyorduk. Diğer bir deyişle, Kürdistan'da yabancı boyunduruğuna son verdikten ve demokratik devrim yönünde ilk köklü adımları -örneğin toprak reformu- attıktan sonra devrimi sürdürüp sosyalizme ulaşmayı, tüm üretim ve mübadele araçlarını kamulaştırmayı ve sosyalist toplumu her alanda inşa etmeyi düşünüyorduk. Geçmişte, sosyalist sistem varken ve güçlüyken bunu düşünmek bir bakıma doğaldı. Oysa son üç-beş yılda uluslararası düzeyde güç dengesi, sosyalizm güçlerinin aleyhine büyük ölçüde değişti. Yaşadığımız olağanüstü önemde deneyler gösterdi ki bu iş öyle kolay değil. Küçük, ekonomisi yıkıma uğratılmış, hala feodalizmin ayakbağlarından bile tam kurtulamamış yoksul Kürdistan'da ulusal kurtuluşun ardından, kesintisiz biçimde sosyalizme geçmek, sosyalist güçler iktidarda olsa bile imkansızdır.

Sorun, sosyalizme, işçilerin davasına bağlı olup olmama, bir heyecan ve inanç sorunu değildir. Bu bir iç ve dış koşullar sorunudur. Geri kalmış ülkelerde, sosyalizme geçiş, ancak güçlü bir sosyalist ülkenin desteğiyle düşünülebilir. Geçmişte Sovyetler Birliği ve bir bütün olarak sosyalist sistem böylesine bir güvence oluşturuyordu. Bugünse bu destek yoktur. Üstelik, güvenilen dağlara kar yağmış, kale olarak bilinen ülkeler bile çökmüştür. Bu yüzden Küba bile, bugün bir ölüm kalım mücadelesi veriyor. Böyle bir dünyada, Kürdistan gibi bir ülkede, ulusal kurtuluş devrimini başardıktan hemen sonra, çevrenizdeki düşman güçler dahil binbir sorunla boğuşurken sosyalizme geçeceğinizi ileri sürmek, ancak tatlı bir düştür. Belli ki, ilk yapacağınız iş, ülkenin ekonomisini adeta sıfırdan başlayıp kurmak, ulusal kültürü, adeta sıfırdan başlayıp geliştirmek, demokratik toplumsal yapıyı bu temel üstüne kurmaktır. Bu uzunca bir zaman alacaktır. Toplumun sosyalizm için olgunlaşması da buna, ileri -bugünkü gelişkin kapitalist ülkelerden de ileri- bir ekonomik ve toplumsal yapı oluşturmaya bağlıdır. Son üç-beş yılın verdiği büyük derslerden biri de bizce budur.

Biz parti olarak, bu nedenle, kesintisiz devrim görüşünü bıraktık. Ulusal demokratik devrimle birlikte görece olarak uzun bir zamanı, toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda inşası, diğer bir deyişle, özgür ve demokratik bir toplum yaratma dönemi olarak düşünüyoruz. Parti programımızı buna uygun olarak düzenledik.

Elbet, dünya durumu hep böyle kalmayacaktır. Kimse, üçbeş yıl öncesi gibi, üç beş yıl sonrasının da bugünkü gibi olacağını ileri süremez. Biz gelecekte sosyalizm için koşulların olgunlaşacağı ve ibrenin yeniden sola yönelmesinin çok sürmeyeceği görüşündeyiz. Ama aynı zamanda, bu kez, sosyalist devrimlerin de geçmişteki gibi olmayacağı görüşündeyiz. Adına işçi sınıfı diktatörlüğü de denen yaşanan örnek başarısız oldu. Neden başarısız olduğunu ve niçin gelecekte sosyalizmin demokratik biçimler üzerinde yükseleceğini sözkonusu yazı ve belgelerde dile getirdik. Onları bir daha tekrar etmemiz gerekmez. Şu kadarını söyleyeyim ki, sosyalizme geçiş için sağlam bir maddi temelin gerekli olduğu anlaşılmıştır. Bu gelişkin bir ekonomiyi, ileri bir toplumsal yapıyı ve değişime hazır insan unsurunu gerektirir.

Biz gelecekte sosyalizm için koşulların olgunlaşacağı ve ibrenin yeniden sola yönelmesinin çok sürmeyeceği görüşündeyiz.

Sosyalist partilerin programları elbet, ülkeden ülkeye değişen özgün koşullara uygun olarak farklı olacaktır. Fransa ya da İtalya'daki partiler, doğal olarak topluma, anahatlarıyla sosyalist nitelikte bir program sunacaklardır. Biz ise bir ulusal kurtuluş devrimiyle yüzyüzeyiz ve şu anda topluma sunacağımız asgari program bir ulusal kurtuluş devrimi programıdır. Diğer yandan içinde yaşadığımız süreçte tüm sol partilerin, yığınların desteğini

kazanmak için üzerinde yoğunlaşmaları gereken görevler vardır. Kongreye sunduğumuz raporda şöyle deniyordu:

"Sol partilere düşen, bu süreci doğru biçimde kavramak, yığınların ilerici, haklı istemlerine sözcü olabilmektir. Sosyalist partiler, ülkeden ülkeye koşullar ve görevler fark etse de, genel olarak silahsızlanma, doğal çevrenin korunması, ulusal kurtuluş, insan hakları, demokrasi, yoksul ülkelerin borçlarının kaldırılması ya da hafifletilmesi, işsizliğe ve açlığa çözüm bulunması, ekonomik ve kültürel gelişme, kültürün şiddet, egoizm, ırkçılık gibi tutucu öğelerden arındırılması, sosyal hakların genişletilmesi, çağdaş konut, daha iyi sağlık ve eğitim olanağı gibi geniş yığınları ilgilendiren istemler üzerinde yoğunlaşmalıdırlar."

nın tümü kast edilmemiştir. Sosyalist partilerin, özellikle de gelişkin kapitalist ülkelerdeki sosyalist partilerin topluma sosyalizmi hedef olarak göstermeleri, buna uygun bir program yapmaları gereğine kuşku olamaz. Biz de, parti olarak nihayi hedefimizi sosyalizm olarak belirtmişiz ve bunu programımızda dile getirmişiz. Kendimiz için koyduğumuz bir hedefi ise başkalarına yasaklamayı düşünmek saçmalık olur.

Ancak, salt bir sosyalizm edebiyatı, besbelli yığınları kazanmaya yetmez. Sosyalist partiler yığınları kazanmak istiyorlarsa, onların çok yönlü ekonomik, demokratik istemlerine sahip çıkmalı, bunun kavgasını vermelidirler. Yukardaki alıntı işte bunu anlatıyor. Bunlardan bazılarının, hatta hepsinin burjuva

NA çevresinin şu 16-17 yılda aldıkları mesafe, eğer anlarlarsa, kendileri bakımından en iyi göstergedir. Bu, arpa boyu bir yoldur. Onlar, Kürdistan politikasına etkilerinin, uluslararası plandaki varlıklarının ne olduğunu kendi kendilerine sormalıdırlar. Bu, geçmişten bu yana doğru yapıp yapmadıklarının bir ölçüsüdür. Bu tutumla gelecek, kendileri açısından daha parlak olmayacaktır. Halkların ulusal kurtuluş mücadelesi ve sosyalizm için mücadele kuru ajitasyonla, sloganlarla yürümez.

NA'nin yazarı, buna bakarak, bizim sosyalist partilere yalnızca böylesi bir program önerdiğimiz sonucuna varıyor ve yine şamata yapıyor, o zaman PSK'ya ne gerek var diyor, tüm bu istemlerin burjuva partilerinin programında olduğunu ileri sürüyor, daha sonra da iyice ağzını bozarak, "alık, dolandırıcı" gibi küfürleri peşpeşe sıralıyor.

Ancak, NA yazarı suçlamalarında yine haksızdır. Raporumuzda, sosyalist partiler şu konular üzerinde yoğunlaşmalıdırlar derken, onların programlarının partilerinin istemleri arasında bulunması mümkündür. Ama bu ne sözkonusu istemlerin önemini azaltır, ne de bizim onlara sahip çıkmamızı. Örneğin, sayılan istemler arasında "ulusal kurtuluş" vardır. Bu biz Kürdistanlı devrimciler için, ister sosyalist ister burjuva olalım, bir devrim programıdır. Ama Türk sosyalistleri de Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkını savunup ulusal kurtuluş mücadelemize destek olurlarsa, bu işte yoğunlaşırlarsa bu iyi bir şey olur. Bu göreve yan çizdikleri zaman ise kötü sosyalistler olurlar. İnsan haklarını, demokrasiyi savunmak, silahsızlanmadan yana olmak, doğal çevreyi savunmak ve tüm öteki istemler de geniş yığınları ilgilendiren önemli istemlerdir. Kaldı ki, bunların tümünün burjuva partilerinin programında olduğu veya onların bu istemleri ciddi biçimde savunduğu tartışma götürür. Kapitalist partilerin kültür politikaları hiç de şiddete, hatta çoğu yerde ırkçılığa karşı değildir. Onlar hiç de işsizliğe çözüm bulunması için ciddi tedbirler almıyorlar; lafta söyleseler bile, pratikte yaptıkları bu değildir; çünkü temsil ettikleri sınıfın çıkarı buna aykırıdır. Sosyal haklar, konut, eğitim sorunları bakımından da öyle.

Ama, "bağımsız, birleşik, sosyalist Kürdistan" sloganını geçmişten beri temel alanlara ve bunu bir anda yapabileceklerini sananlara bütün bunları anlatmak mümkün değil. NA yazarı ve çevresi, son büyük değişikliklerden de ders almamış görünüyor. Onlar hala eski dünyalarında yaşıyorlar. Olan biteni kavramak, geçmişteki yanlışlardan kurtulmak, kendilerini yenilemek için gerekli çaba ve cesareti gösteremiyorlar. Bu ise nesnel durumla çatışıyor ve kendileri bakımından sıkıntı yaratıyor. Bize karşı duyulan öfkenin nedeni budur. Ne var ki, hırçınlık, öfke ve küfür dertlere çare olmaz. NA çevresinin şu 16-17 yılda aldıkları mesafe, eğer anlarlarsa, kendileri bakımından en iyi göstergedir. Bu, arpa boyu bir yoldur. Onlar, Kürdistan politikasına etkilerinin, uluslararası plandaki varlıklarının ne olduğunu kendi kendilerine sormalıdırlar. Bu, geçmişten bu yana doğru yapıp yapmadıklarının bir ölçüsüdür. Bu tutumla gelecek, kendileri açısından daha parlak olmayacaktır.

Halkların ulusal kurtuluş mücadelesi ve sosyalizm için mücadele kuru ajitasyonla, sloganlarla yürümez.

DEVLET KÜRDİSTAN'I KALKINDIRMAYI MI AMAÇLIYOR?

Hüseyin BEYSÜLEN

Batı dünyasının müttefiki Türkiye, bugün bir Kürt sorunu ile karşı karşıya bulunmadığını, mücadelesinin teröre karşı olduğunu kanıtlayabilmek için yoğun çaba harcıyor. Doğaldır ki bu amaçla yürütülen propagandanın da çok çeşitli yönleri var. Benim burada üzerinde durmak istediğim, onun, Kürdistan'ı kalkındırmaya çalıştığı ve bu amaçla da büyük yatırımlar yaptığı yolundaki iddialarıdır. Kabul etmek gerekir ki bu propaganda, Batı ülkelerinde az da olsa taraftar buluyor. Bazıları işin içyüzünü bilmediklerinden, bazıları ise Türkiye ile olan dostluk ve çıkar bağlarından ötürü, zaman zaman onun bu yöndeki görüşlerini savunur duruma düşüyorlar.

"Doğu ve Güneydoğu'yu Kalkındırma" Hikayesi Yeni Değil

Aslında Türk yönetiminin Kürdistan'a yönelik ekonomik politikasını daha iyi kavrayabilmek için Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar uzanmak ve onu baştan ele almak en doğru olanıdır. Ancak konunun genişliğini göz önünde tutarak ben burada, Türkiye'de bazı yönlerden yeni bir dönemi ifede eden 1960'lardan günümüze kadarki gelişmelere değinmeyi yeterli görüyorum.

Türkiye, 1960 askeri darbesinden sonra **"Planlı Kalkınma Dönemi"** denilen döneme girdi ve bu amaçla da 5 yıllık kalkınma planları yapmaya başladı. Yine aynı yıllarda **"Gerikalmış Yöreler"**in veya **"Azgelişmiş Bölgeler"**in -ki bunlarla kastedilen Kürdistan'dı- durumu ve buraların kalkındırılması sorunu da gündeme girdi.

O tarihten bu yana geçen 30 yıllık süre içerisinde, hemen her kalkınma planında, her hükümet programında bu soruna yer veriliyor, "Doğu ve Güney Doğu Anadolu"nun kalkındırılacağı söyleniyor ama verilen sözler de bir türlü yerine getirilmiyor. Kürdistan'la, Türkiye arasındaki gelişme farkı azalmak şöyle dursun, giderek artıyor. Bu belirleme bizzat devletin kendi belgelerine de yansımaktadır;

"Bölgelerarası dengesizlik 1. Plandan bu yana bir sorun olarak ele alınmış ve dengesizliğin giderilmesi için her üç plan döneminde de çeşitli politikaların uygulanması öngörülmüştür. Ancak önerilen politikalara ve harcanan çabalara karşılık bölgelerarası dengesizlik giderek artmıştır.

"üç plan dönreminde de geri kalmış bölgelerin kamu yatırımlarından giderek daha az pay almalarının yanısıra özel kesimin de bu bölgelere yöneltilememesi dengesizliğin artmasının önemli nedenlerinden biri olmuştur.

"..Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinde 18 ilin 1963 yılında imalat sanayi katma değerindeki payı yüzde 7,8 iken, bu oran 1974 yılında yüzde 4.0'a düşmüştür... Öte yandan Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesi dışındaki bütün bölgeler gelirden nüfus oranlarına yakın bir pay alırlarken, hane halkı toplamının yüzde 14,7'sine sahip Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgelerinin gelirin yüzde 9,9'unu aldıkları görülmektedir (4. Beş Yıllık Kalkınma Planı s. 74-75).

Devlet Planlama Teşkilatı verilerine göre 1963 yılında uygulanmaya konulan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kamu yatırımlarından Kürdistan'a düşen pay yüzde 11.8, 2. Plan döneminde yüzde 11.9, 3. Plan döneminde yüzde 7.1, 4. Plan döneminde ise yüzde 7.2'dir. Yani kalkındırılacağı söylenen Kürdistan'a düşen kamu payı bile giderek azalma göstermiş.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından 1982 yılında yapılan bir anketin sonuçlarına göre, 17 Kürdistan ilinde bulunan kamuya ait imalat sanayi işletmelerinde elde edilen katma değer, Türkiye toplamının yüzde 7.1'i, özel sektör işletmelerinde elde edilen ise sadece yüzde 1.0'ıdır. Aynı tarihlerde kamu ve özel sektöre ait imalat sanayi kapasitesi başabaş seyrettiğine göre, Kürdistan'da elde edilen imalat sanayi katma değerinin, yukarıdaki iki rakamın toplamının yarısı (yüzde 4.0) civarında olduğu kendiliğinden açığa çıkar.

1965 yılında Türkiye'de toplam ulusal gelirin yüzde 10.5'i 18 Kürdistan ilinde ("Doğu ve Güney Doğu Anadolu") elde ediliyordu. Bu oran, 1986 yılında yüzde 7.68'e inmiştir. 1975'te İs-

tanbul'da kişi başına düşen gelir miktarı, Kürdistan'ın Hakkari ilinin 5 katı iken on yıl sonra, yani 1985'te bu rakkam iki misli büyüme göstererek 10 katına tırmandı. (Mustafa Sönmez, Panoroma dergisi 26 Nisan 1992).

Bir başka kaynağa göre, 1979 yılında Ege ve Marmara bölgelerinde kişi başına gelir, Kürdistan'dakinin 2.9 katı iken 1986 yılında bu oran 3.4 katı oldu. (Sosyal Demokrat Halkçı Parti, Güneydoğu Rapor'ndan, 15 Temmuz 1992 tarihli Cumhuriyet gazetesi).

Başka bir araştırmanın sonuçlarına göre de, 1989 yılında toplam nüfusun 11.3'ünü barındıran 13 Kürdistan iline düşen gelir payı yüzde 5.7'dir. Amerikan doları ölçü alınarak hesaplama yapıldığında, aynı yıl Türkiye'de kişi başına düşen ortalama ulusal gelir 1448 dolar iken, bu miktar Kürdistan illerinde 500-600 dolar düzeyinde kalıyor.

Kürdistan'ın ekonomik durumu her gün biraz daha kötüleşirken, bölgeye büyük yatırım yaptığını söyleyen siyasi iktidar, 1990'lı yıllarda, daha önce temeli atılmış olan bir çok işletmenin yapım çalışmalarını durdurdu. Gazeteler bunların sayısını 130 olarak verdiler. Yine aynı dönemde, daha önceleri işler halde olan işletmelerin de bir çoğu ekonomik güçlükler nedeniyle kapanmak zorunda kalmış bulunuyor.

Kuşkusuz, Kürdistan'la Türkiye arasındaki gelişme farkını daha başka yönlerden ve başka göstergelerle de ortaya koymak mümkün. Ancak öyle sanıyorum ki yukarıdaki veriler, okuyucunun bir sonuca varmasını sağlayacak yeterlikteler. Kaldı ki zaten, söylendiği gibi Kürdistan'da kalkınmaya yarayacak yatırımlar hızlandırılmış olsaydı, bölge dışına yönelik yoğun göçlere rağmen burada işsizlik oranı, Türkiye ortalamasının iki katına yakın olmazdı.

Devlet Nereye Nasıl Harcama Yapıyor?

Kürdistan, maden yatakları, enerji üretimi ve hayvancılık kapasitesi bakımından Türkiye sınırları içerisindeki öteki bölgelerden daha zengindir. Ülkemiz bundan 30-40 yıl öncesine kadar adeta bir orman deniziydi. Petrol sadece burada çıkartılıyor. Geniş tarım alanları, dünyanın en eski kültürlerini günümüze taşıyan tarihi zenginlikleri, son derece güçlü turizm potansiyeli (özellikle de kış turizmi) mevcut. Dünyada bu kadar çok çeşit meyve ve sebzenin bir arada yetişebileceği ülke göstermek oldukça zordur. Ancak buna rağmen Kürdistan bir yoksulluk diyarıdır. Halkın ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında bir düzelme görülmüyor, üstelik durum her gün giderek kötüleşiyor. Peki neden?

Bu noktaya parmak basarken Türkiye'nin Kürdistan'da parasal harcama yapmadığını söylemek istiyorum. Tersine Türkiye, yöreye küçümsenemiyecek miktarda kaynak aktarıyor. Hatta basına yansıdığı kadarıyla 1992 yılında kişi başına en yüksek kamusal harcama Kürdistan'da gerçekleştirilmiş. Öyleyse burada karşımıza cıkan bir diğer soruya yanıt aramamız gerekiyor. **Devlet yörede büyük miktarda para harcıyor ama nereye? Başka bir deyişle ayrılan kaynaklar hangi nitelikteki yatırımlara gitmektedir?** Bu sorunun yanıtı, aynı zamanda devletin Kürdistan politikasının da bir özeti olacaktır.

Kürdistan, maden yatakları, enerji üretimi ve hayvancılık kapasitesi bakımından Türkiye sınırları içerisindeki öteki bölgelerden daha zengindir. Ülkemiz bundan 30-40 yıl öncesine kadar adeta bir orman deniziydi. Petrol sadece burada çıkartılıyor. Geniş tarım alanları, dünyanın en eski kültürlerini günümüze taşıyan tarihi zenginlikleri, son derece güçlü turizm potansiyeli (özellikle de kış turizmi) mevcut. Dünyada bu kadar çok çeşit meyve ve sebzenin bir arada yetişebileceği ülke göstermek oldukça zordur. Ancak buna rağmen Kürdistan bir yoksulluk diyarıdır. Halkın ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamında bir düzelme görülmüyor, üstelik durum her gün giderek kötüleşiyor. Peki neden?

Dikkat edilirse Türkiye'nin güvenlik adı altında yörede harcadığı kaynağın gerçek miktarı açıklanmıyor. Bu, son 70 yıllık cumhuriyet tarihinin değişmez bir geleneğidir. Bunun bir nedeni olmalı.

Kürdistan'da yeni fabrikalar açılmaz, var olan işletmeler de peşisıra kapanırken Türkiye, yaklaşık 800 bin kişilik ordusunun 2/3'ünü Kürdistan'da tutuyor. Bölgede mevcut polis, jandarma, özel tim, istihbarat, kontrgerilla ve köy koruculuğu gibi kurum ve yapılanmaları da gözönüne alırsak, bu rakamın hangi ürkütücü boyutlara varacağı kendiliğinden açığa çıkar. O nedenledir ki Kürdistan'da, güvenlik güçlerinin sayısı sanayi işçilerinin yaklaşık beş katı kadardır. O nedenledir ki Kürdistan'dan

Türkiye'ye devamlı olarak kafa ve kol emeği akarken, Türkiye'den Kürdistan'a silah, asker, polis ve öteki güvenlik görevlisi gitmektedir. Devletin halkın yaşam düzeyini yükseltmek, işssizliği azaltmak için ayırdığı para, karakol, kışla, cezaevi yapımı, askeri besleme ve öteki güvenlik harcamaları nedeniyle ayırdığı paranın yanında çok ama çok küçük kalmaktadır.

Geçtiğimiz yaz aylarında Kürdistan'da bir geziye çıkan Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'nün devamlı olarak halkın bu yöndeki şikayetleriyle karşılaşması nedensiz değildi. Kürtler ona, **"Fabrika yerine hep karakol yapıyorsunuz?"** dediklerinde, o, büyük bir pişkinlikle **"Karakol işi ayrı. O güvenlik içindir"** yanıtını vermişti.

rın siz düşünün. Tabi teşvik adı altında dağıtılan paraların da ayrıca şu ve bu yolla Kürdistan'ın dışına çıkarılması, Türkiye'nin Batısı'na götürülmesi geçeği ise ayrı bir konu.

Son bir kaç yıldır, Kürdistan'daki iş çevreleri de devletin izlediği politikadan duydukları rahatsızlığı dile getiriyorlar. Örneğin, daha önce Erzurum ve Van'da bulunan kimi işveren kuruluşlarına ek olarak, Diyarbakır Ticaret Odası Başkanı Felat Cemiloğlu, bundan bir süre önce konuya ilişkin görüşlerini açıklarken şunları söylüyordu:

"Burada devletin ekonomik olarak yaptığı hiç bir şey yoktur, ama siyasi olarak yaptığı çok şey var. „Burada yaşayanların aşı ve işi yoktur. Bunu devlet de kabul ediyor.

riyle madencilik ve enerji üretiminde (petrol dahil) yoğunlaşmıştır. Örneğin, Kürdistan'da üretilen imalat sanayi katma değerinin 1963 yılında yüzde 34.3'ünü, 1974 yılında ise yüzde 42.3'ünü yalnız başına Batman Rafinerisi karşılıyordu. Bugün de durum aşağı-yukarı aynıdır.

Türkiye ile Kürdistan arasında ise gümrük yok. Türk burjuvazisi, Kürdistan'da elde ettiği demir, krom, bakır, fosfat, azot ve petrol ile öteki doğal kaynakları, herhangi bir karşılık ödemeden Batı'ya taşıyor; sanayinin hizmetine orada sunuyor, ya da ihraç ediyor. Yani yürürlükte bulunan tipik bir sömürgecilik mekanizmasıdır.

Devletin, Kürdistan'da hayvancılık ve tarım alanında güttüğü politika da bundan farklı de-

Kürdistan'da yeni fabrikalar açılmaz, var olan işletmeler de peşisıra kapanırken Türkiye, yaklaşık 800 bin kişilik ordusunun 2/3'ünü Kürdistan'da tutuyor. Bölgede mevcut polis, jandarma, özel tim, istihbarat, kontrgerilla ve köy koruculuğu gibi kurum ve yapılanmaları da gözönüne alırsak, bu rakamın hangi ürkütücü boyutlara varacağı kendiliğinden açığa çıkar. O nedenledir ki Kürdistan'da, güvenlik güçlerinin sayısı sanayi işçilerinin yaklaşık beş katı kadardır. O nedenledir ki Kürdistan'dan Türkiye'ye devamlı olarak kafa ve kol emeği akarken, Türkiye'den Kürdistan'a silah, asker, polis ve öteki güvenlik görevlisi gitmektedir. Devletin halkın yaşam düzeyini yükseltmek, işssizliği azaltmak için ayırdığı para, karakol, kışla, cezaevi yapımı, askeri besleme ve öteki güvenlik harcamaları nedeniyle ayırdığı paranın yanında çok ama çok küçük kalmaktadır.

O halde şu gerçeği çok açık bir dille ifade etmek gerekir. Devletin Kürdistan'da yaptığı harcamalar, halkın yaşam düzeyini yükseltmeye değil, tersine onu baskı uygulamaya, topraklarından sürmeye, asimile etmeye ve doğal zenginliklerini sömürmeye yöneliktir. Örneğin, 1992 yılında kişi başına en yüksek kamu harcaması Kürdistan'da yapılırken, aynı yıl, teşvikli yatırımlarda yöreye düşen pay sadece yüzde 4'tür. Teşvik gören yatırımlarda manzara bu olursa, teşvik görmeyenlerde nasıl olur va-

„Burada yatırım için para yok diyor. Ama öte yandan korucuya, askere, polise verecek olaganüstü paralar buluyor. Devletin Güneydoğu'dan büyük karı olmasa böylesi güvenlik politikaları izlemez" (Gerçek dergisi, 20 Eylül 1992, sayı 22).

Bu noktada, konuyu biraz daha açmak ve Türk devletinin Kürdistan'daki yatırımlarına daha yakından bakmakta yarar olduğu kanısındayım.

Türkiye'nin Kürdistan'daki ekonomik yatırımları esas itibarğil. Her şeyden önce devlet, bugüne kadar tarım ve hayvancılık alanında da gerekli yatırımları yapma, onları geliştirme yoluna gitmedi. Örneğin, Türk devleti pamuk, ayçiçeği, tütün ve fındık gibi tarımsal ürünlerin taban fiyatlarını belirler, destekleme alımları yaparken, Kürdistan ekonomisinde önemli yeri olan hayvan ve hayvansal ürünler için bu yola baş vurmuyor. Hayvanların beslenmesi, hastalıklarının tedavisi, cinslerinin iyileştirilmesi için Batı'da attığı adımları atmıyor.

Ötedenberi hemen hemen her zaman İran, Irak ve Suriye'yede hayvan fiyatları Türkiye'dekinden daha yüksek, hatta bazan bir kaç katıdır. Kürtler de canlı hayvan ticaretini doğal olarak bu ülkelerle yapmak, yine oralardan da ucuza buldukları ürünleri satın almak isterler. Ancak Türk hükümeti 1930'lardan beri, "kaçakçılığı önleme" adı altında bunu engellemeye çalışıyor. Son yıllarda bu ticaretin hemen hemen tamamı Kürdistanlı tüccarların elinden çıkmış, devlet ile Türk firmalarının eline geçmiş bulunmaktadır.

Devletçe Kürdistan'da açılan et kombinalarının görevi, Türkiye'nin Batı bölgelerindeki metropollere ucuz et sağlamaktır.

Bankalar, Kürdistan'dan Batı'ya kaynak aktaran bir emme-basma tulumba görevi yerine getiriyorlar. 1960'tan bu yana, sürekli olarak Kürdistan'da toplanan mevduat, yine orada verilen kredilerden daha fazladır. Örneğin, 1982 yılında, Türkiye'de dağıtılan toplam kredilerden Kürdistan'a düşen pay yüzde 2.6, 1983 yılında ise 2.9 civarındaydı. Bunlardan kalkınma ve yatırım kredilerinin payı her iki yıl için de yüzde 1.8'de kalmaktadır. Tarım kredilerinin oranı ise 1981'de yüzde 4.7, 1983'te yüzde 8.0'dır.

Yapılan hesaplamalara göre 1992 yılında Kürdistan'da oluşan banka mevduatlarının ancak yüzde 30'u yörede krediye dönüşmüş, geriye kalan yüzde 70'i kısa sürede Batı'ya geri gitmiş. (4 Eylül 1992 tarihli Milliyet). Kürdistan'daki bu duruma karşın, Türk bankaları Kuzey Kıbrıs'ta sağladıkları mevdutın iki misli krediyi orada kullandırmışlar.

Devletin bu yöndeki politikasını değerlendiren Diyarbakır Ticaret Odası Başkanı şunları söylüyor:

"Oysa aynı devlet batıya yatırımlar yaparken öte yandan buradan sermaye göçüne neden olmuştur. Bunun anarşiyle filan ilgisi yoktur. Devlet en basitinden uyguladığı kredi politikasıyla bunu yapmıştır. Devlet batıda yatırım yapacak olana kolay kredi sağlarken, doğuda yatırımcıya kredi vermedi, vermek istemedi ...Burada yatırım için para yok diyor. Ama öte yandan korucuya, askere, polise verecek olaganüstü paralar buluyor." (Gerçek, aynı sayı).

Yeri gelmişken okulların açılması, yol yapımı, elektriklendirme gibi alanlarda gerçekleştirilen yatırımlara da değinmek gerekiyor. Bir yandan, genel çerçevede ele alındıklarında elbet bu türden hizmetlere yapılan yatırımların yarırı tartışılmaz. Ancak Kürdistan'ın koşulları, yararlarının yanısıra halkın bunlardan zarar görmesine de neden oluyor. Bilindiği gibi Türkiye'nin eğitim politikası ırkçı-şoven karakterdedir. Bu politikanın Kürtlere yönelik asıl amacı, onları kendi ulusal kimliklerine ve kültürel değerlerine yabancılaştırmak, asimile etmektir. Bu amaç nedeniyledir ki Türkiye devlet sınırları içerisinde yaşayan 20 milyona yakın Kürdün, anadillerinde bir tek okulları bile yok. Kürtçe dil kursları açmak bugün hala yasaktır. Yatılı Bölge Okulları adı altında faaliyet gösteren okullar, Kürt çocuklarını küçük yaşlardan itibaren ailelerinden kopartmak suretiyle bu süreci hızlandırma amacına yöneliktir. Devlet, aynı zamanda Kürt halkından topladığı vergilerle dünyanın her yerinde Türkçe konuşan Türklere yönelik radyo ve televizyon yayınları yapıyor, ama Kürtlerin ne bir tek radyosu var, ne de televizyonu. Üstelik devlet, Kürtlere yönelik asimilasyonu hızlandırmak için Türkçe yayın yapan özel bir televizyon kanalı açmış. GAP-televizyonunun görevi budur.

Kültür Bakanlığı, gerek Türkiye'de ve gerekse dünyanın öteki ülkelerindeki Türkçe gazetelere, kitaplara, Türkler tarafından oluşturulan müzik ve tiyatro toplulukları ile öteki sanatsal ve kültürel çalışmalara destek olurken, Kürt yayıncıları, gazeteleri ve öteki kültür çalışanları için böyle bir olanağı düşünmek bile mümkün değil. üstelik Kürtçe gazeteler sık sık yasaklanıyor, polis onların dağıtılmasını ve satılmasını önlemek için yoğun çaba harcıyor, bu amaçla satış bayileri tehdit ediliyor. Kürtlerle ilgili kitaplar toplatılıyor. Yayıncılar, yazarlar ve gazeteciler ağır para ve hapis cezalarına çarptırılıyor, öldürülüyorlar.

O halde şu gerçeği çok açık bir dille ifade etmek gerekir. Devletin Kürdistan'da yaptığı harcamalar, halkın yaşam düzeyini yükseltmeye değil, tersine onu baskı uygulamaya, topraklarından sürmeye, asimile etmeye ve doğal zenginliklerini sömürmeye yöneliktir.

Kürdistan köylerine yol gittiği zaman, en başta devletin oraya asker ve polisini sevketmesi kolaylaşır-ki Türkiye geçmişte demiryollarını da asıl olarak bu amaçla yapmıştı-. Öte yandan yol yapımı ile elektriklendirme, köylünün kentle, kent kültürü ile tanışmasını sağlar. Kır ve kent arasındaki ilişkileri arttırır ve kente göçü hızlandırır. Ne var ki Kürdistan kentleri, kırlardan gelen insanlara barınma olanakları sunmaktan yoksun oldukları için, göçenlerin büyük bir bölümü Türkiye'nin Batı bölgelerine giderek oralarda ucuz işgücünü oluşturmaktadırlar. Batıya göçen ya da sürülen Kürtleri ise Türk

nüfus içerisinde kısa sürede asimile olmaktan kurtulamıyorlar. Yine yol ve elektriklendirme sayesinde Kürdistan köylerine araba, buz dolabı, çamaşır makinesi, radyo, televizyon ve diziyle öteki sanayi ürünü giriyor. Ancak bu mallardan bir tekinin bile üretimi Kürdistan'da olmadığından, tüketicinin bunları satınalmak için harcadığı paranın tümü, Kürdistan dışına çıkarak Batı bölgelerine gidiyor. Yani kamu kesimi olsun özel kesim olsun, sömürgecilerle yapılan bu alışveriş de sonuçta, öteki ekonomik faaliyetler gibi tam bir sömürü ve kaynak transfer mekanizmasına dönüşmektedir.

Yapılan hesaplamalara göre 1992 yılında Kürdistan'da oluşan banka mevduatlarının ancak yüzde 30'u yörede krediye dönüşmüş, geriye kalan yüzde 70'i kısa sürede Batı'ya geri gitmiş. (4 Eylül 1992 tarihli Milliyet). Kürdistan'daki bu duruma karşın, Türk bankaları Kuzey Kıbrıs'ta sağladıkları mevdutın iki misli krediyi orada kullandırmışlar.

Kaldı ki radyo ve televizyonun köylere girmesi, halkın Kürtçeyi unutmasını, kendi kültürüne yabancılaşmasını hızlandıran bir etken rolü oynar ki, devlet için bu en önemli önemli hedeflerden biridir.

Esasında devletin güvenlik görevlilerine, memurlara, işçilere, yöneticilere ve köy korucusu gibi çeşitli kesimlere ödediği paralar da aynı yolla kısa sürede geriye dönerek Batı bölgelerine gitmekteler. Yani devlet, dağıttığı bu paralarla Kürdistan'da bir sermaye birikimi gerçekleştirmiş olmuyor, üretimin gelişmesine katkıda bulunmuyor, Türkiye'nin batı bölgelerinde üretilen, ya da ithal edilen malların pazarlamasını, daha çok satılmasını sağlıyor.

Türk yönetimi, 1980 yılından buyana Kürdistan'da yaşamı söndürme, orayı Kürtsüzleştirme politikasına büyük hız vermiş bulunmaktadır. Devlet tarafından izlenen baskı ve terör nedeniyle son on iki yıl içerisinde, milyonlarca Kürt kendi topraklarını terk etmek zorunda kaldı. Aslında Türkiye bu alanda yaptıklarıyla, Saddam yönetiminin 1985'ten sonra Irak Kürdistanı'nda yaptıklarını çoktan geçmiştir. Hatta bunu, yüzyılımızın kaydettiği en büyük birkaç sürgün olayı arasında saymak abartma olmaz. Ne var ki Türkiye, Saddam'ın Kuveyt işgaliyle yaptığı gibi Batılı devletlerin çıkarlarına dokunmadığı için, onlar nezdinde, bu soykırımını sürdürme hakkına sahiptir. Hem de demokrasi ve insan hakları adına çokça gürültü koparark.

Bugün binlerce Kürt köyü tümüyle boştur. Binlercesinde ise çok az sayıda insan barınabilmektedir ki, onların da çoğunu yaşlılar oluşturuyor. Kürdistan'da bazı alanlar, son on yıl içerisinde kırsal alandaki nüfusunun yüzde 80'ninden fazlasını kaybettiler. Son iki yıldır bu kez de göçe zorlama sırası kent ve kasabalara gelmiş bulunuyor. Öneğin, bir kaç yıl öncesinde Nusaybin ilçesinde 75 bin dolayında kişi yaşıyordu, bugün bu rakam 25 bine inmiş durumdadır. Silvan daha iki yıl öncesine kadar 80 bine yakın insanın yaşadığı canlı bir ilçeydi. Son bir yılda 200 civarında kişinin "faili meçhul" görünümü altında katledildiği ilçenin bugünkü nüfusu 30 bin kadardır. Devletin Cizre, Şırnak, Kulp, Lice, Batman ve öteki Kürt kent ve kasabalarına yönelik saldırıları ve yine "faili meçhul" cinayetlerin başlıca amaçlarından biri, korku ortamı yaratmak ve yaşamı çekilemez hale getirerek halkı göçe zorlamaktır.

Bu gelişmeler nedeniyle Kürdistan'da son yıllarda büyük işgücü kaybı meydana geldi, tarım, hayvancılık ve ticaret gerilediği, üretim tehlikeli bir biçimde düştü. Hükümetin "Doğu ve Güneydoğu'ya büyük yatırım yapıyoruz" dediği 1982 yılında, bölgede kapanan banka şube sayısı, basına yansıdığı kadarıyla 450 civarındadır.

Açıktır ki bütün bu gelişmelerin yaşandığı bir ülkede, ya da yörede ise kalkınmadan ve gelişmeden bahsedilemez.

"Güneydoğu Anadolu Kalkındırma Projesi" (GAP):

Bu proje Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde yapılacak bir dizi barajlar ve sulama kanalları projesidir. Türkiye hem içeride, hem de uluslararası planda bunu "Güneydoğu Anadolu"yu, yani Kürdistan'ın bu bölümünü kalkındırma projesi gibi sunuyor.

GAP gerçekleştiği zaman gerçekten de hem enerji ve hem de tarımsal alanda önemli bir sıçrama sağlanacak. Ama acaba bu sonucuna rağmen, GAP, o yörenin insanına hizmet edecek bir proje midir? Yoksa bu da daha önce yine aynı yörede yapılmış olan Keban ve Karakaya Barajları gibi, Kürdistan'dan Batı'ya kaynak aktarma rolü mü oynayacak? Proje ile ilgili olarak açıklığa kavuşturulması gereken temel nokta budur.

a) GAP tamamlandığı zaman nehir boylarında, yani yörenin en verimli toprakları üzerinde yer alan 500'ün üzerindeki köy sular altında kalacak. Bunun da o yörede yaşayanlar açısından, sosyal ve kültürel yönlerden olduğu kadar, ekonomik yönden

de bir kayıp olduğu tartışma götürmez. Burada, devletin sözkonusu köylerin halkına ev ve arazilerinin bedelini ödediği, o yüzden de herhangi bir kayıp sözkonusu olmadığı söylenebilir. Ancak böyle bir saptama, birden fazla nedenle doğru kabul edilemez. Çünkü devletin ödediği miktar, olsa olsa o topraklardan sağlanan bir kaç yıllık gelire denk düşer. Daha sonrasını ise halkın gelir hanesine bir kayıp olarak işlemek gerekir.

b) GAP bölgesinde yaşayan ve toprakla uğraşan ailelerin yaklaşık yüzde 40'ı topraksızdır ve mülkleri olmadığı için de bu kesime herhangi bir ödeme yapılmıyor. Dolayısıyla bunlar herhangi bir karşılık almadan geçim olanaklarını kaybetmekte, başka bir deyişle açlıkla yüzyüze kalmaktadırlar.

c) Devlet, sadece tapulu arazi için köylüye ödeme yapıyor. Oysa köyde yaşayan insanlar bakımından geçim araçları sadece bundan ibaret değil. Köy insanı, oranın otlaklarından, yaylalarından, ormanlarından, balıklarından vs. yararlanıyor ve yine bunları da herhangi bir karşılık almadan yitiriyor.

d) Devlet, köylerdeki fiyat durumunu esas alarak ödeme yapıyor. Oysa köylünün göç ettiği yeni yerleşim birimleri olan kent ve kasabalarda fiyatlar, köydekinin onlarca katıdır. Bu nedenledir ki arazisi su altında kalan ve geçim olanklarını yitirenlere ödenen bedeller, çoğu kez kentte bir ev arsası satın almaya bile yetmiyor.

e) GAP bölgesinde toprak dağılımı çok dengesizdir. Bu yöredeki çiftçi ailelerin yüzde 5'i toprakların yüzde 65'ine, yüzde 70'i ise toprakların yüzde 10'na sahip bulunuyor. Bu durumda geniş köylü kesimlerini korumaya yönelik önlemlerden biri, bir toprak reformu yapmak iken devletin böyle bir düşüncesi yok.

f) GAP tamamlandığı ve arazi sulamnmaya başlandığı zaman, bugüne kadar geleneksel yöntemlerle çiftçilik yapan ve modern tarım yöntemleri ile yeni ekilecek bitki türleri hakkında bilgisi olmayan, aynı zamanda yeterli maddi gücü bulunmayan küçük ve orta büyüklükteki çiftçilerin rekabete dayanmıyarak iflas etmeleri ve topraklarını terk etmeleri kaçınılmazdır. Zaten devletin başlıca amaçlarından biri de budur. Bundan önceki hükümetin GAP'tan Sorumlu Bakanı Kamuran İnan, açıklamalarında defalarca, **"ABD'de nüfusun yüzde 2-3'ü tarımla uğraşıyor, bizde de öyle olmalı"** tarzındaki açıklamalarıyla bu amacı ortaya koymuştu. Bu yönüyle GAP, bölgede toprak dağılımında var olan dengesizliği daha da arttıracak, halkın elindeki topraklar kısa sürede yerli büyük toprak sahiplerinin ya da Türk ve öteki yabancı tekellerin eline geçecek. Esasında tekeller, daha şimdiden yörede büyük miktarda toprak alımını gerçekleştirmiş bulunuyorlar.

g) Moden tarım makinalarının kullanılması ve öteki nedenlerle iflas ederek işsiz duruma düşecek olanların, Kürdistan kentlerinde iş bulma şanslarının fazla olmadığı da bilinmeyen bir şey değil. GAP'ın bölgeye sanayi getireceği iddiaları bir aldatmacadan öteye gitmez. Bugüne kadar zengin maden yataklarının, elektrik enerjisinin, büyük hayvancılık potansiyelinin ve öteki olanakların Kürdistan'a getiremediği sanayiyi GAP neden getirsin? GAP bölgesinden bir kaç yüz kilometre ötede çukurova ve orada kurulmuş olan bir sanayi var. GAP bölgesinde elde edilecek tarımsal ürünleri oradaki hazır sanayinin emrine sunmak varken, sermaye sahipleri için güvensiz bir alan olan GAP bölgesine yeni sanayi tesisleri niçin kurulsun? Kaldı ki ekonomik nedenlerle yörede bazı sanayi tesislerinin kurulması öngörülse bile acaba mevcut siyasal engeller aşılabilecek mi?

h) Barajların dolmasıyla dünyanın en zengin tarih hazinelerinden biri de sulara gömülmüş olacak.

ı) Barajlar, bölgenin iklimi ve ekolojik yapısı üzerinde azımsanamayacak değişikliklere yol açacaklar. Devletin ise bunların olumsuz etkilerinin asgariye indirilmesi yolunda herhangi bir çabası mevcut değil.

i) Barajlardan büyük miktarda elektrik enerjisi elde edilecek. Aslında yine Kürdistan'da yapımı süren Elbista-Afşin Termik Santrali ile birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'nin elektrik enerjisinin giderek kaynağı Kürdistan oluyor.

Elektriğin nasıl kullanıldığına ilişkin en iyi örneği de, çoktandır faal halde bulunan Keban ile Karakaya Barajları oluşturmaktalar. Buralardan elde edilen elektriğin yaklaşık yüzde 90'ı Kürdistan dışına taşınarak Batı'da kullanılıyor. Yani sözkonusu barajlar, tipik birer kaynak transfer etme, Kürdistan'ı sömürme araçlarıdır.

Türk yönetimi, 1980 yılından buyana Kürdistan'da yaşamı söndürme, orayı Kürtsüzleştirme politikasına büyük hız vermiş bulunmaktadır. Devlet tarafından izlenen baskı ve terör nedeniyle son on iki yıl içerisinde, milyonlarca Kürt kendi topraklarını terk etmek zorunda kaldı.

Eski Ankara Belediye Başkanı Vedat Dalokay'ın, **"Keban Barajı, Doğu'da otlayıp Batı'da süt veren bir inek gibidir"** sözü, bu barajların durumunu çok güzel bir şekilde açıklamaya yetiyor.

Kaldı ki sözkonusu barajlar için yapılan harcamalar da öteki alanlarda sarfedilen paralar gibi Kürdistan'da kalmıyor, hemen Batı'ya akıyor. Bir bölümü müteahhit ve taşaron kârı biçiminde, bir bölümü bankalar kanalıyla, bir bölümü ise ticari yolla.

j) Türkiye, Kürdistan'a ait suları komşularına karşı bir koz olarak kullanıyor ve politik bakımdan önemli avantajlar elde ediyor.

k) Devlet, GAP'ı büyük bir asimilasyon aracı olarak görüyor. Denilebilir ki bu, onun açısından en önemli amaçtır. Projenin ekonomik yararları üzerine tartışmalar sözkonusu olduğunda devlet yöneticilerinin sık sık, **"Soruna sırf ekonomik açıdan bakmamak gerekir. GAP'ın asıl önemli tarafı, onun ulusal bütünlüğü sağlamaya yarayan bir proje olmasıdır"**, ya da **"GAP bölücülüğü önler"** demeleri, bu hedefin açık bir göstergesidir.

Sonuç: Dört dörtük ırkçı karakterde olan Türk milliyetçiliğinin değişmez bir ilkesi var. Bu ilke, onun kontrol ettiği alanlarda yaşayan ve Türk olmayan hiç bir halkın kendi ulusal kimliği ile yaşamasına izin vermemeyi esas alır. Türk milliyetçileri yüzyılımızın başlarında önce milyonlarca Ermeni ve Rumu bu nedene bağlı olarak katlettiler, ya da topraklarından sürdüler. Sonra da sıra artan ölçüde öteki halklara geldi.

1923 yılında ırkçı-şoven temeller üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürt politikası, bu halkı sindirme ve yoketme esasına dayalıdır. Devlet, Kürdistan'da giriştiği katliam ve sürgünlerle, yasak bölge ilanlarıyla, binlerce yerleşim birimini yakıp yıkmakla, ülkenin yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarını, işgücünü sömürmekle, bölgeye kasıtlı olarak yatırım yapmamakla, ağır vergilerle ve izlediği acımasız kültürel baskıyla, üretici güçleri ağır ölçüde tahribata uğrattı, kalkınmayı engelledi. Yani "gerikalmışlık" diye adlandırılan olay, şu veya bu nedenle devlete rağmen ortaya çıkmış bir durum değil, bilinçli bir politikanın sonucu, bir tercihtir. Bazıları bu dört dörtlük sömürgeci uygulamayı bir kenara bırakarak işe kılıf hazırlama peşinde koşuyorlar. Eskiden, "Doğu ve Güneydoğu"nun dağlık oluşu veya sert iklimi bahane edilirdi. Son zamanlarda ise "Kürt işadamları gidip kendi bölgelerine yatırım yapmıyorlar ki oralar da kalkınsın" demek moda haline geldi. Bunu söyleyenler şu gerçeği gözönüne almak istemiyorlar. Türkiye'de sağlanan ekonomik kalkınmanın öncülüğünü yapan, onu gerçekleştiren özel teşebbüs değil, bizzat devlettir. Devlet bir yandan kendisi sanayi yatırımlarını gerçekleştirirken bir yandan da özel teşebbüsü besledi, semirtti ve bugünkü düzeye gelmesini sağladı. Diyelim ki Kürt işadamları kendi bölgelerine yatırım yapmaya yanaşmalar, ya peki devlet neden yapmadı bunu? O, bugüne kadar Türkiye ölçülerine göre önemli sayılacak bir tek sanayi işletmesi bile kurma yoluna neden gitmedi? O, Kürdistan'ın madenlerini, enerjisini götürmek, orduyu, polisi beslemek, cezaevi ve kışla yapmak için gözünü kırpmadan onca büyük kaynaklar seferber ediyor da, imalat sanayinin, tarım ve hayvancılığın gelişmesi için gerekli çabayı neden göstermiyor? Elbette elinde sermayesi olan Kürtlerin bu sermayelerini Kürdistan'da yatırıma yöneltmelerini, Türkiye'nin Batı bölgelerine götürmemelerini istemek doğal ve gereklidir. Kürt işadamlarının bu yönde çaba harcamaları gerekir. Ama bu iş öyle kolay mı? Hatta çoğu kez sözkonusu işadamları isteseler de bu yapabilirler mi? Her şeyden önce unutmamalı ki, ortada işleyen bir sistem var. Yatırım yapmak isteyenler de ister istemez bu sistemin mantığına, onun işlerliğine uygun davranmak zorundadırlar. Eğer devlet, izlediği bilinçli geri bıraktırma politikasıyla Kürdistanı sermaye için bir cazibe alanı olmaktan çıkar duruma getirmişse, suçu işadamlarında aramak gerçekçi olur mu? Sanayi için gerekli alt-yapı mevcut mudur? Yaptığınız iş kalkınma plan ve programlarına uygun düşüyor mu? Bankalardan kredi alma olanaklarınız var mı? Pazar sorununu ne ölçüde çözebiliyorsunuz? Batıdaki işadamıyla rekabet edecek öteki koşullara sahip misiniz? Ve nihayet perde gerisinde neler oluyor? Örneğin, MİT ve Genelkurmay, yapacağınız yatırıma savunma, güvenlik ve Kürdistan'a yönelik özel kurallar açısından "evet" diyorlar mı?

Şu gerçeği unutmamalı, Türkiye'nin Kürt halkına yönelik politikası dünden bugün temelde değişmediğine göre, onun Kürdistan'ı kalkındırmak, Kürt halkını daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşturmak gibi bir düşüncesi de olmaz. Devlet yöneticilerinin son zamanlarda yeniden hızlandırdığı kalkınma edebiyatının bundan öncekiler gibi havaya söylenmiş sözler olmaktan öteye gitmeyeceği açıktır. Topraklarından sürmeye, yoketmeye çalıştığı bir halkın yaşam düzeyini, devlet neden yükseltmek istesin ki?

Not: Almanya'da yayınlanmakta olan "İnformation Bulletin Kurdistan" için yazılan bu yazı, yazarı tarafından Deng için yeniden gözden geçirildi ve bazı değişiklikler yapıldı.

Kürdoloji ve Orbeli

Prof. Qanadê KURDO

Aşağıdaki makale, Irak Kürt Akademisi'nin yayın organı "Kovarê Kore Zanyari Kurd"un, 1975 yılında çıkan 3. Cilt 1. Bölümü'nde yayınlamıştır. Prof. Q. Kurdo, aynı zamanda bu akademinin üyesidir. Makalenin daha önce başka bir yerde yayınlandığına dair herhangi bir not yok. Öyle anlaşılıyor ki Q. Kurdo bu makaleyi sözkonusu dergi için hazırlamış. Dr. Abdurrahman Haci Maruf, Q. Kurdo'nun makalesini, Soranca lehçesine ve Arap harflerine çevirmiş, bazı konuların daha da açıklığa kavuşması için birkaç dipnot düşmüş. (y) işaretiyle verilen dipnotlar Q. Kurdo'ya, (ç) işareti ile verilenler ise Dr. A. Haci Maruf'a aittir. Arkadaşımız H. Bengin'in Türkçeye çevirdiği söz konusu makaleyi aşağıda yayınlıyoruz. **DENG**

Kürt dili ve kültürünün araştırılmasında Orbeli'nin çok önemli katkıları olmuştur. Orbeli, Sovyetler'de Kürdolojinin temellerini atmış, Leningrad'daki Kürt kültürünün, edebiyat, tarih ve dilinin araştırıldığı merkezi kurmuştur.

Sovyet Ermenistanı akademilerinde, Kürt ve Ermeni ilişkileri konusu gündeme geldiğinde, akla birçok Ermeni'nin adı gelir: Bunlardan birisi Kürtlerin etnografik yapısı hakkında ilk makaleyi yazan X. Abovyan'dır. (1) Y. L. Lalayan, gezi notlarında Kürtlerin toplumsal ve ekonomik yaşamları hakkında çok değerli bilgiler veriyor. (2) Profesör S. A. Egiazarov, "Erivan Kürtleri'nin Kısa Etnografik Tarihi" adlı kitabı yayınlamış. (3) Ermenistan Kürtleri için ilk okuma kitabını Akopov Kazaryan (Lazo) yazmıştır. Orbeli ise, Sovyetler'de Kürdolojinin kurucusudur.

Doğrusu, evlatlarının halkların kültürünün gelişmesinde rol oynaması, Ermeni halkı için övünç kaynağıdır. Aynı şekilde Kürt halkı bu bilim adamlarına büyük bir saygı duyuyor, içten teşekkür ediyor. Onların bilim adamları olarak Kürt kültürünün ilerlemesi çabalarına katıldıklarını, yardımcı olduklarını, Kürt-Ermeni dostluğunun pekişmesi ve güçlenmesi için yaptıklarını asla unutmayacaktır. Bu iki halkın dost ve komşuluğu tarihidir; her iki halkın tarihi birçok yönden birbirine benzemektedir. Her iki halk da Osmanlı sultanları ve İran şahlarının baskısı altında yaşamışlardır. Ama ne yazık ki Osmanlı zorbaları, din adına müslüman Kürtleri Ermenilere karşı kışkırttılar ve Kürtleri dostlarına düşman ettiler. Bu da Kürt ve Ermeni halklarının Osmanlılara karşı yürüttükleri mücadelenin bir noktaya kadar zayıflamasına yolaçtı. İki halkın, düşmanlarının politikasını anlamaları ve dostluklarını kaybetmemeleri bahse değer bir noktadır. X. Abovyan, Lalayan, S. Egiazarov ve Orbeli gibi bilim adamlarının Kürdoloji ile uğraşmaları da bu gerçeğin sağlam bir kanıtıdır.

Bilim Akademisi, Muks yöresinde konuşulan Ermeniceyi araştırmak için, Orbeli'yi 1911-1913 yıllarında bu bölgeye gönderdi. O döneme kadar sadece Ermeniloji ile uğraşan Orbeli, N. Marr'ın önerisi üzerine, Muks yöresinde Ermenilerle birlikte yaşayan Kürtlerin diline önem vermeye başladı.

Orbeli, bu bölgede bazı Kürtçe metinler topladı, 15 formadan oluşan Kürtçe-Rusça sözlük hazırladı. Sözlüğe ilave ettiği "Ek" de fiil kökü üzerinde durdu. Ama ne yazık ki, Birinci Dünya Savaşı ve iç savaş, bu bilim adamının çalışmalarına önem verilmemesine, eserinin basılmamasına neden oldu.

Orbeli, 1914-1935 yılları arasında Leningrad (Petersburg) Üniversitesi'nde Kürtçe dersler verdi.

Orbeli, 1917 Ekim Devrimi'den sonra büyük oranda yöneticilik ve toplumsal işlerle uğraştı. Ama bunların yanısıra, Kürtçe ders vermeden, Kürt dili ve folklorunun araştırılmasından da geri kalmadı. 1927 yılında Sovyet Ermenistanı'nda yaşayan Kürtlerin arasında bir gezi yaptı. "Mem û Zin", "Leyla ve Mecnun" gibi bazı Kürtçe metinleri topladı.

Orbeli'nin el yazmaları arasında "Muks Kürtçe ve Ermenice Şivelerinin Araştırılması İçin Materyaller" adını taşıyan notlar vardır.

Bu notlar arasında "1912 Yılında Muks'da Toplanan Materyaller Temelinde Kürtçe-Rusça Sözlük" adı altında bir bölüm göze çarpıyor. Bu sözlük Rus alfabesiyle yazılmıştır. N. Marr'ın, 1912 Kasımı'nda yapılan Asya Müzesi Bilim Adamları Toplantısı'nda bahsettiğine göre, bu sözlük baskı için hazırlanmış. M. Marr bu konuda söyle diyor: "Orbeli, Muks lehçesiyle bir Kürtçe-Rusça sözlük hazırladı ve gözden geçirilip yayınlanmasını talep etti." (4)

Orbeli, Muks yöresinde bulunduğu süre zarfında büyük bir şevkle Kürtçeyi öğrenme ve Kürt dilini

Sovyet Ermenistanı akademilerinde, Kürt ve Ermeni ilişkileri konusu gündeme geldiğinde, akla birçok Ermeni'nin adı gelir: Bunlardan birisi Kürtlerin etnografik yapısı hakkında ilk makaleyi yazan X. Abovyan'dır. (1) Y. L. Lalayan, gezi notlarında Kürtlerin toplumsal ve ekonomik yaşamları hakkında çok değerli bilgiler veriyor. (2) Profesör S. A. Egiazarov, "Erivan Kürtleri'nin Kısa Etnografik Tarihi" adlı kitabı yayınlamış. (3) Ermenistan Kürtleri için ilk okuma kitabını Akopov Kazaryan (Lazo) yazmıştır. Orbeli ise, Sovyetler'de Kürdolojinin kurucusudur.

incelemeyle uğraştı. Bu konuda şöyle diyor: "Birkaç kişinin yardımıyla Kürtçe öğrenmeye başladım. En çok yararlandığım kişi, Derbendê Dalan halkından Yusuf Ağa'nın oğlu Ali Ağa idi. Ali Ağa, bölgenin lehçesiyle konuşulan Ermeniceyi çok iyi biliyordu. Bu da, tercümana ihtiyaç duymadan konuşmamıza ve görüşmemize yardımcı oldu.(...) Böylece Kürtçeyi bilen bir Ermeni'nin değil bir Kürd'ün ağzından Kürtçe kelimeler topluyordum. Bu şekilde Ermenice hazırladığım sözlükteki kelimelerin hepsini Kürtçeye çevirdik. Daha sonra Jaba ve Justi'nin sözlüğünden yararlanarak Egiazarov'un sözlüğünü de Kürtçeye çevirdik."(5)

Orbeli'nin sözlüğünde en çok dikkati çeken şey, Muks yöresinde kullanılan kültür ve tarım ile ilgili kelimelerin yer almasıdır. Muks yöresindeki Kürtler, gramer açısından Hakkari ağzına yakın olan Kurmanci lehçesiyle konuşuyorlar.

Orbeli'nin bu sözlüğü, Doğubilimcilerinin 20. yüzyılın başında yayınladıkları sözlüklerden daha niteliklidir. Bu sözlükte fiiller alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Lerh ve Egiazarov'un sözlüklerinde fiiller, şimdiki zaman kipi halinde gösterilmiştir. Orbeli'nin sözlüğünde bu yöntem terkedilmiş, onun yerine sözlüğün ekinde bu konu geniş bir biçimde açıklanmıştır. Sözkonusu ek 134 sayfadır ve ilk 105 sayfasında fiil kökleri gösterilmiş ve aşağıdaki zaman kiplerinden bahsedilmiştir: Şimdiki zaman, şimdiki zamanın hikayesi, hikaye ve emir. 120. sahifede geçişli ve geçişsiz fiileri gösteren bir cetvel vardır. Cetvelden anlaşıldığına göre Orbeli, geçişli ve geçişsiz fiillerin özelliklerini açıklamış, kiplerini birbirinden ayırmıştır. Ayrıca "Ek"in bu bölümünde, basit ve birleşik fiiller de yer alıyor. Ama burada dikkati çeken nokta, Sovyet Ermenistanı'nda konuşulan Kürtçe'de kullanılmayan bazı fiillere yer verilmesidir. Örneğin, *pınıjin, perçıvtın, hêlan, viyan, sıvalûn, axaftın*, vb...

Ermenistan'da yaşayan Kürtlerin kullanmadıkları ve yukarıda bahsettiğimiz kelimeler, Suriye ve Irak Kürtlerinin konuştuğu Kürtçede göze çarpıyor.

Orbeli, 1914 yılında N. Marr'ın yardımıyla, Petersburg Üniversitesi Doğu Bilimler Akademisi'nde öğretim görevlisi oldu. Orbeli bu dönemde, Latin alfabesiyle Kürt edebiyatı ve dilini okuma adlı kitabını yazdı. Ama niçin yayınlanmadığını bilmiyorum. Kitabın baskı için hazırlanan nüshası, şu anda Orbeli'nin arşivindedir. Bu nüshada, Kürt folkloru ile ilgili bir çok metin yer almaktadır. Metinlerin bir bölümünü Orbeli kendisi toplamış, büyük bir bölümünü ise Egiazarov'un, "Erivan Kürtleri'nin Kısa Etnografik Tarihi" adlı eserinden almıştır: *Mehmedê Neçirvan, Esedê Dewedar, Ahmed Beg, Heval, Sê Bıra û Bızına Wan*, vb.

Orbeli'nin o dönemde yaptığı işlerden biri de Kürtçe alfabe hazırlamaydı. Bu çalışmasının süreci şöyledir: 1911-1912 yıllarında Türkiye Kürdistanı'nda çeşitli örgüt ve dernekler vardı. Bunlar Arap harfleriyle gazete ve dergi yayınlıyorlardı. Bu örgütler Kürt kültürünün gelişmesine büyük bir önem veriyorlardı. Ama Arap alfabesinin ağır oluşu, bu alfabenin Kürtçe yazımda kullanılmasının getirdiği zorluklar, bunların amaçlarına ulaşmalarında bir noktaya kadar engel teşkil ediyordu. Bu nedenle sözkonusu siyasi Kürt örgüt ve dernekleri, Kürt aydınları arasında, Kürtçe yazmaya müsait, sade, iyi ve tüm Kürtlerin kullanacağı ve okuyucular arasında çabuk kabul görecek bir alfabe yapma konusunda tartışmalar başladı. 1913 yılında Hoy mıntıkasındaki bir Kürt kültür örgütü, Bedirhan Bey'in torunu olan Abdulrezzak'ı, temsilci olarak Peters-

burg'a gönderdi. Abdulrezzak Kürtçe bir alfabenin oluşturulmasını rica etti.

Orbeli'nin dediğine göre Abdulrezzak, tam bir Kürttü. Uzun boylu, iri yapılı ve kartal bakışlıydı. Zeki ve bilinçli bir insandı. Ahlak sahibi bir aydındı. Ahmedi Xani'nin yazdığı "Mem û Zin"in birçok beytini, özellikle Kürt halkının kanlı mücadelesinin tarihi dile getiren beyitleri ezbere biliyordu. Yurtsever bir Kürt olarak çalışmalara aktif katılıyordu. Hapishanede kol ve ayaklarına takılan zincir ve halkaları da birlikte getirmişti. Osmanlı Sultanının zulmüne karşı mücadele eden birkaç arkadaşının yardımıyla hapishaneden kaçmayı başarmıştı. Abdulrezzak zincir ve halkalar için şöyle diyordu: "Halkımın, İran ve Osmanlı zorbalarının zincirleriyle bağlandığını, Kürdistan'ın Osmanlı zincirleri altında olduğunu unutmamak için, bunları her zaman birlikte taşıyorum, gittiğim her yere birlikte götürüyorum. Amacımız, umudumuz, halkımızı ve ülkemizi, istilacı zalimlerin zincirinden kurtarmaktır. Bu kutsal amaca ulaşmak için de halkımın okumuş insanlara çok ihtiyacı vardır. Bunun anahtarı da, Kürt halkına okuma ve öğrenmenin olanaklarını yaratmadır. Bu konuda bize yardım edin. Eğer ben ve arkadaşlarım kurtaramazsak bile, halkımız kalem ve okumuş insana sahip olduğu zaman, kendine gelecek, özgürlüğünü eline alacaktır."

Orbeli'nin sözlüğünde en çok dikkati çeken şey, Muks yöresinde kullanılan kültür ve tarım ile ilgili kelimelerin yer almasıdır. Muks yöresindeki Kürtler, gramer açısından Hakkari ağzına yakın olan Kurmanci lehçesiyle konuşuyorlar.

Dışişleri Bakanlığı'nın emri ile Rusya Bilimler Akademisi Orbeli'den, Kürtçe alfabe yapmasını istedi. Orbeli Kürt alfabesi yapma uğraşısı süresinde bir kaç kez görüş değiştirdi. İşe başladığında, Kürt alfabesini Ermeni alfabesi temeli üzerine yapma niyetinde idi. Öyle anlaşılıyor ki bunda Muks bölgesinde Kürtçe metinleri topladığı ve Kürtçe grameri incelediği dönemde, Ermeni alfabesini kullanmış olmasının etkisi olmuştur.

Orbeli'nin Kürt dili için oluşturduğu Ermeni alfabesini ilk defa Akopov Kazaryan (Lazo) kullandı. Akopov, 1920 yılında Sovyet Ermenistanı'nda, ilk okuma kitabını bu alfabe ile yazdı. Orbeli'nin Kürt dili için hazırladığı Ermeni Alfabesi 8 sesli ve 28 sessiz harften (Konsunent) oluşuyordu. Kürtçe ve Ermenice'deki konsunent seslerin sayısı birbirine çok yakındır. Bu nedenle bu sesleri ifade edecek harfleri Ermeni alfabesinde bulmada, önemli sorunla karşılaşmadı. Ama daha sonra bazı nedenlerden dolayı Orbeli, bu alfabeden vazgeçti. Kürtçe yazım için bu kez Rus alfabesi temeli üzerinde Kürtçe alfabe hazırladı. Bu çalışmalar Orbeli'nin arşivinde bulunmaktadır.

Orbeli'nin Rus alfabesini temel alarak oluşturduğu Kürtçe alfabesi 9'u sesli olmak üzere 37 harften oluşuyordu. Yazar, Kürtçe seslerin hepsini belirtmek için Rus alfabesinde olmayan bazı harf ve işaretler kullanmıştı. Ve böylece ortaya çıkan boşluğu doldurmuştu.

Ama bu alfabe de yayınlanmadı, hatta Orbeli'nin kendisi de, yazmış olduğu Kürtçe-Rusça sözlüğün dışında, bu alfabeyi kullanmadı ve Kürt dili hakkında yazdığı tüm eserlerinde Latin alfabesini kullandı. Yukarıda bahsettiğimiz 1914 yılında Kürt dili ve edebiyatı ile ilgili hazırladığı kitabı Latin alfabesiyle yazdı. Öyle anlaşılıyor ki Orbeli bu dönemde Latin alfabesinin Kürtçe yazmaya çok müsait olduğu görüşüne varmıştı. Orbeli, Latin alfabesinin, Kürtçe yazmaya uygunluğu konusunda şöyle diyor: "Zamanında Ermeni alfabesinden hazırladığım Kürt alfabesinin, başarılı olmadığı tecrübelerle açığa çıktı. Aynı şekilde Rus alfabesi de pek başarılı olamadı. Kuşkusuz zorla bir alfabeyi dayatmanın sonuçları iyi olmaz. Kürtçe alfabe hazırlamanın başarısı, hazırlanan alfabenin sade olmasına ve uygunluk derecesine, alfabenin hazırlanan kişilere olan faydasına bağlıdır. Bu nedenle Kürtleri halklar topluluğuna yakınlaştırabilecek, derli-toplu ve kolay alfabe, Latin alfabesidir. Bu iyi bir yoldur. Sadece bununla Ortadoğu'nun en çok ezilen halkı olan Kürtlerin kültürü gelişir, yeni atılımlar yapar ve dünya halklarının kültürüyle yakınlaşır." (6)

Orbeli'nin istemi üzerine L. Marokolov 1928 yılında, Latin alfabesi temeli üzerinde yeni bir Kürtçe alfabe hazırladı. Ve Sovyet Ermenistanı'ndaki Kürtler bu alfabeyle eserlerini yayınladılar.

Şimdiki Leningrad Doğu Bilimler Enstitüsü Kürdoloji Bölümü yöneticileri, Orbeli'nin eserlerini baskıya hazırlamışlardır. Sözkonusu eserler şunlardır: Kürtçe (Muks ağzı)-Rusça Sözlük, Muks ve Sovyet Ermenistanı'nda Toplanan Kürt Folkloru İle İlgili Birkaç Metin, Kürt Dilinde Fiil Kökleri, Orbeli'nin Kürt Tarihi ve Kültürü Hakkındaki Görüşleri, vb.

1928 yılında aralarında bu makalenin yazarının da bulunduğu bir grup Kürt genci, Ermenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından okumak için Leningrad'a gönderildiler.

Leningrad'a ulaşır ulaşmaz, Orbeli'nin yanına gittiler ve Ermenistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin mektubunu verdiler. Orbeli bizleri güler yüzle karşıladı ve önce bizi Leningrad'a uzak olan evine götürdü. Doğululara özgü bir ev sahipliği yaptı. Yemek esnasında Kürdistan'da gördüğü yerlerden bahsediyor, Kürtlerin örf ve adetlerini anlatıyordu. Muks yöresinde tanışıp dost olduğu bölgenin ileri gelenlerinden Murtola Bey'i övüyor, onun yiğitliğinden bahsediyordu. Tatlı bir dille Kürtleri, Kürtlerin yaşamı ve tarihini anlatıyordu. "Kürtlerin tarihi özgürlük ve bağımsızlık uğruna verilen mücadele ile doludur. Ama ne yazık ki bu halkın yarı okumuş adamları dahi azdır. Ama siz Kürt gençleri, Ekim Devrimi'nin sayesinde, en büyük bilim merkezi olan Leningrad'da okuma ve gelecekte halkınızı aydınlatma olanağına kavuştunuz" diyordu. Gerçekten de öğretmenimizin bu doğru ve güzel sözleri gönlümüze ve beynimize yerleşti. Bu sözleri asla unutmayacağız.

Artık o zamandan itibaren Orbeli, babamız, öğretmenimiz ve yoldaşımız oldu. İşçiler Akademisi'nde okuduğumuz dönemde sürekli bizi gözetirdi. Çoğu kereler akademiye yanımıza gelir, tahsil durumumuzu ve ihtiyaçlarımızı sorar ve nasihatlarda bulunurdu. 1931 yılında Akademi'yi bitirdik. Talih bana ve birkaç Kürt arkadaşıma güldü ve bizler Leningrad Akademisi'ne alındık. Burada ilk Kürtçe öğretmenimiz Orbeli idi. Gerçekten iyi bir öğretmendi. Kürt kültürü, tarihi ve dili üzerine geniş bilgilere sahipti. Ayrıca yetenekli ve başarılı bir yönetici idi. Ders esnasında Kürtçe gramer üzerine bilimsel yöntemi işletir, nelere dikkat etmemiz gerektiğini, nasıl materyal toplayacağımızı, sonuca ulaşmak için neler yapmamız gerektiğini söylerdi. Gerçekten de Orbeli'nin verdiği dersler benim ve arkadaşlarım, İ. Avalian ve Sukerman üzerine büyük etki yaptı ve Kürdolog olmamıza yolaçtı.

Bazan derslerde, öyle sorular ve görüşler ortaya çıkıyordu ki, Orbeli bunları büyük bir dikkatle izlemeyi gerekli buluyordu. Bir seferinde Kürtçede fiiller konusunu işliyorduk. Orbeli, öğrencilerden Kürtçede bulunan fiilleri yazmalarını istedi. İyi hatırlıyorum, ben orta boyda 3 defter doldurdum. Orbeli, defterime baktı ve "ne kadar fiil varsa hepsini yaz ve daha sonra ayır ve sırala. O zaman Kürtçede kaç çeşit fiil olduğunu bilirsin" dedi. Böylece bana Kürtçede kaç çeşit fiil olduğunu açıklamış oldu.

Ve bu çalışmamdaki materyaller neticede "Kürtçede Birleşik Fiillerin Oluşması" adlı ilk doktora tezime kaynak oldular. (7) "İsim" konusu tartışılırken "Cins" sorunu gündeme geldi. Orbeli, benden ayrı ayrı biçimlerde kullanılan isim örnekleri vermemi istedi. Böylece konuşup tartışırken, Kürt dilinde değişik cinslerin olduğu açığa çıktı. Bu nedenle ben bu derste kendi görüşlerimi dile getirdim. Orbeli, "Kürt dilinde cinsin varlığı konusunda şu ana kadar kimse bir şey yazmamıştır. Ben bu konuda hiçbir şey bilmiyorum ve yazmadım" dedi. Ve benden yeni örnekler vermemi istedi. Gülümseyerek "Vereceğim örnekler iyi değil, sokakta, çarşı, pazarda konuşulanlardır" dedim. Öğretmenim, "Oğlum, kulak asma, bilimde ayıp diye bir şey yoktur" dedi. Cinsiyet ayrımının apaçık olduğu birkaç örnek daha verdim. Arkadaşlarım gülmeye başladılar. Orbeli dalmıştı, hayal denizinde boğuluyormuş gibiydi. Aniden "Sessiz olun" deyip bana dönerek, "Daha başka örnekler ver" dedi. Ben de tanımlama halinde örnekler verelim, ki bu örneklerde dişil ve eril ayırımı gayet açık bir biçimde belli oluyordu. Orbeli için, Kürt dilinde cins ayrımı olduğu kesin olarak belli olduktan sonra bana, Sukerman ile birlikte Kürt dilinde tanımlama konusunda makale yazmamızı önerdi. Biz de, benim topladığım materyallerin yardımıyla iki makale yazdık: "Kürt Dilinde Tanımlama", "Kürt Dilinde Dişil ve Eril". Bu her iki makalemizi 1933 yılında Ereb Şemo'nun yardımıyla yayınladık. 1. makalemiz" Devrim ve Yazım" dergisinde, 2. ise "Yazım ve Devrim" kitabında yayınlandı. Bu iki makalenin yayınlanmasından sonra, Kürdoloji tarihinde ilk defa Kürt dilinde dişil-eril ayrımı olduğunun, tanımlama

"Zamanında Ermeni alfabesinden hazırladığım Kürt alfabesinin, başarılı olmadığı tecrübelerle açığa çıktı. Aynı şekilde Rus alfabesi de pek başarılı olamadı. Kuşkusuz zorla bir alfabeyi dayatmanın sonuçları iyi olmaz. Kürtçe alfabe hazırlamanın başarısı, hazırlanan alfabenin sade olmasına ve uygunluk derecesine, alfabenin hazırlanan kişilere olan faydasına bağlıdır. Bu nedenle Kürtleri halklar topluluğuna yakınlaştırabilecek, derli-toplu ve kolay alfabe, Latin alfabesidir. Bu iyi bir yoldur. Sadece bununla Ortadoğu'nun en çok ezilen halkı olan Kürtlerin kültürü gelişir, yeni atılımlar yapar ve dünya halklarının kültürüyle yakınlaşır."

halinde herbirinin ayrı ayrı işaretler (harfler) aldığının farkına varıldı ve isimler ayrıldı.

Doğrusu bu yeni çalışma İranologlar arasında sıcak bir ilgi gördü ve "Bilimsel buluş" (8) olarak değerlendirildi. Biz de büyük öğretmenimiz Orbeli'nin önerisi ve yönetiminde gerçekleştirdiğimiz bu işten gurur duyduk.

Orbeli, "Riya Teze" gazetesinin çıkartılmasında da Sovyet Ermenistanı Kürtlerine içten yardım etti. Ermenistan Kürt aydınlarının, bu gazetenin çı-

"Kürtlerin tarihi özgürlük ve bağımsızlık uğruna verilen mücadele ile doludur. Ama ne yazık ki bu halkın yarı okumuş adamları dahi azdır. Ama siz Kürt gençleri, Ekim Devrimi'nin sayesinde, en büyük bilim merkezi olan Leningrad'da okuma ve gelecekte halkınızı aydınlatma olanağına kavuştunuz"

kartılması sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümünde emeği geçen Orbeli'ye vefa borçları vardır, ona teşekkür ediyorlar. (9)

Orbeli, ömrünün son yıllarında sürekli Kürdoloji için kadro yetiştirmeyle uğraştı. Daima Kürt etnografyası, dili, kültürü ve tarihi konusunda uzmanlar yetiştirmekle meşguldu.

2. Dünya Savaşı yıllarında Ermenistan Bilimler Akademisi Başkanı idi. Bu yıllarda Kürt kültürü tarihi ile tarih konularının, akademiye bağlı enstitülerde nasıl okutulabileceği sorununu gündeme getirdi. Orbeli'nin çabaları sonucunda, Ermenistan Bilim Akademisi'ne bağlı edebiyat enstitülerine, Heciyê Cındi, Eminê Evdal, vb. birkaç Kürt bilim adamı yerleştirildi.

Orbeli, Kürdolojiye saygın bir gözle bakıyordu. Büyük bir içtenlikle Kürdolojinin ilerlemesi, çalışmaların yürütülmesi, yapılan çalışmaların yayınlanması için çaba sarfediyordu. H. Makas, onun yardımıyla Viyana Üniversitesi'ndeki Kürtçe metinleri yayınladı. Bu metinler, Türkiye Kürdistanı'nda bulunan Mardinli Mehmet Emin adındaki bir tüccarın ağzından derlenmişti ve Mardin ağzıyla yazılmıştı, Bırno şehrindeydi. H. Makas, bu metinlere Kürtçe-Rusça bir sözlüğü "Ek" olarak ilave etmiştir. Orbeli, bu çalışmaya yazdığı önsözde, bu metinlerin Kürt dili ve lehçelerini araştırmada değerli ve faydalı kaynaklar olduğunu belirtti. (10)

Orbeli, Çerkezê Beko'nun hazırladığı Kürtçe-Rusça sözlüğü gözden geçirmede çok emek harcadı. Sözlüğe bir önsöz yazdı. Önsözde Kürt dilinden bahsetti, Ermenistan Kürtleri arasında konuşulan şiveleri dile getirdi. Ayrıca, sözlüğün Ermenistan'da Kürt kültürünün gelişmesindeki önemli rolüne değindi. (11)

Orbeli, Kafkas Ötesi ve Küçük Asya halklarının kültürlerine yönelik yaptığı bilimsel çalışmalarda, çoğu kez Kürtlerin rolünden bahsetmiş, Selahattini Eyyubi, Kerim Zendi gibi Kürt büyüklerinin isimlerini saygıyla anmış, onların Ortadoğu tarihinde oynadıkları önemli rolü dile getirmiştir. "Rostavli Dönemi'nin Yadigarı"(*) adlı kitaba yazdığı önsözde Orbeli, büyük Kürt şairi Ahmedê Xani'yi ve eserlerini hatırlattıktan sonra şöyle diyor: "Ahmedê Xani, hiçbir zaman kendini yönetmeyen ve bu nedenle unutulan ve kulak arkası edilen; Doğu kültüründe önemli rol üstlenen bir halkın oğludur. Bu halkın birçok değerli evladı, öteki ulusların baskısı altında erimiş, bu halkın övünç kaynağı olan birçok kahraman ve şairin adı kaybolmuştur." (12)

Orbeli Kürt kültürüne büyük bir önem verdi. Kürt türkülerinin güzelliği ve Kürt folklorunun zenginliği konusunda şöyle diyor: "Kürt şiiri ve folklorunu, hikayelerini bilenler, Kürtlerin ne kadar iyi ve temiz kalpli olduklarını bilirler." (13)

Ülkemizde "Mem û Zin"e ve büyük Kürt şairi Ahmedê Xani'yê, bilimsel ve doğru bir biçimde gerçek değerini veren ilk kişi Orbeli'dir. O, Ahmedê Xani'nin adını Firdevsi ve Rostevli gibi büyük şairlerin arasına katmıştır. (14)

"Şairin halkla kaynaşması ve halkın içinde yetişmesi dediğimizde, akla Doğulu üç büyük şair gelir: Fars Firdevsi, Gürcü Rostevli ve Kürt Ahmedê Xani. Firdevsi'nin edebi yaşı bin yıl, Rostevli'nin 7 yüz yıl, Ahmedê Xani'nin ise 3 yüz yıldır. Her üçü de kendi uluslarının sembolü oldular, şiirleri halk arasında yankılandı. Hatta okuma yazma bilmeyenler bile bu şiirleri ezberlediler."

Orbeli şöyle yazıyor: "Şairin halkla kaynaşması ve halkın içinde yetişmesi dediğimizde, akla Doğulu üç büyük şair gelir: Fars Firdevsi, Gürcü Rostevli ve Kürt Ahmedê Xani. Firdevsi'nin edebi yaşı bin yıl, Rostevli'nin 7 yüz yıl, Ahmedê Xani'nin ise 3 yüz yıldır. Her üçü de kendi uluslarının sembolü oldular, şiirleri halk arasında yankılandı. Hatta okuma yazma bilmeyenler bile bu şiirleri ezberlediler." (15)

Kendisiyle Kürdolojinin bazı sorunları üzerine yaptığım bir görüşmede Orbeli, Kürdoloji için uzmanlar ve bir Kürdoloji merkezinin kurulması konusunu ortaya attı. Bu işin gerçekleşmesi için 40'lı ve 50'li yıllarda önemli işler yaptı. Ama ancak 1955 yılında Leningrad Doğu Bilimleri Enstitüsü Başkanı olmasıyla birlikte, arzusunu gerçekleştirmesi kolaylaştı. Orbeli, Kürdoloji ile uğraşan kadroları toplamaya başladı. Bir dönem Vilnos Dil Bilimleri Enstitüsü'nde çalışan Sukerman, 1956 yılında Leningrad'a geri döndü. Ayrıca J. S. Musaelyan ve E. Y. Dimitrova gibi iki İranolog da Kürdologlar topluluğu ile birlikte çalışmaya başladılar. Bir müddet sonra birkaç kadro daha yetiştirildi ve bir kısım öğrencilere doktora yapma hakkı tanındı.

1959 yılında Orbeli, Kürt bölümünün kurulması emrini verdi. "Enstitümüzün planlarının düzenli bir biçimde hayata geçmesi için, 1 Mart 1959 tarihinden itibaren, İran bölümünde bulunan Kürdologların ayrılması, bağımsız bir gurup olarak ve başkanlığımda toplanmaları emrini verdim. Bu Kürdologlar şunlardır: Yöneticiler: Q. Kurdo, Sukerman, M. N. Rudenko, J. S. Musaelyan ve E. Y. Dimitrova. Doktora yapacaklar: A. Simirnova, K. Eyubi, Z. Usıv, Ordixanê Celil. Bu grup, Kürt kültürü, dili ve tarihi ile ilgili tüm sorunları incelemeyle görevlidir." (16) Böylece Orbeli ilk Kürt bölümünü oluşturdu, Kürdolojinin düzenli bir biçimde gelişmesini ve ilerlemesini sağladı

Bu söylediklerimizden, Orbeli'nin kim olduğu ve Sovyetler'deki Kürdolojide ne büyük bir rol oynadığı ve Sovyet Kürdologların bu değerli öğretmenlerine vefa borçları olduğu açığa çıkar.

1- X. Abovyan "Kürtler", Kafkas Gazetesi, 46, 47, 48, 49, 50, 51. sayılar, Tiflis, 1848 (y)

Tiflis'de çıkan Kafkas gazetesinde, X. Abovyan'ın "Kürtler" adı altında bir dizi makalesi yayınlandı. Makalelerde, Kürtlerin etnografik yapısı, tarihi, toplumsal yaşamı, örf ve adetleri, folkloru ve dili konularında, yararlı ve yeni şeyler göze çarpıyordu. X. Abovyan'ın sözkonusu makale dizisi 30 sayfadır. Bununla birlikte Rusya Kürdoloji tarihinde, Kürtlerin etnografik yapısı üzerine yapılan ilk bilimsel ve ayrıntılı çalışmadır. X. Abovyan'ın bu çalışması, özellikle dil alanında, Kürtçe'nin Hint-Avrupa ailesine bağlı İrani bir dil olduğunu ispatlanması konusunda, P. Lerch, F. Yose, S. Egiazarov gibi Rus bilim adamlarının düşünceleri üzerinde etkili olmuştur. Yazar bu makalesinde Kürt folkloruna büyük bir önem vermiş, çok değerli görüşler ileriye sürmüştür. (ç)

2- Azgagrakan Andes gazetesi, Ermenice. (y)

3- Rusya İmparatorluğu Coğrafyacılar Derneği Kafkas Bölümü Raporları, Tiflis 1891, B-13, sayı 2. (y)

S. A. Egiazarov Kürtlerin etnografik yapıları hakkında bir kitap yayınladı. Bu bilim adamı, X. Abovyan ve P. Lerh'in bu konudaki eserlerinden ve Kürtler arasında geçirdiği 12 yılda topladığı ve elde ettiği bilgilerden yararlanmıştır. Yazar kitabında Kürt halkının yaşamı, örf ve adetleri, yas ve eğlenceleri, dini, görüş ve düşünceleri üzerinde durmuştur. Ayrıca L. P. Zakorestki'nin yardımıyla, Kürt dilinin bazı önemli noktalarını araştırmış; Kürtçe-Rusça ve Rusça-Kürtçe olmak üzere iki sözlüğü kitabında ek olarak yayınlamıştır. (ç)

4- Rus İmparatorluğu Bilim Akademisinden Haberler, b. 6, 1915, sayfa, 497. (y)

5- Orbeli'nin Arşivi, s. 56 (y)

6- Orbeli'nin Arşivi, "Kürt Alfabesi" elyazması. (y)

7- Q. Kurdo, "Kürtçede Birleşik Füllerin Oluşması" adlı doktora tezinin özeti, Leningrad, 1942. (y)

8- Abayev, Bir Kez Daha Geri Kalışın Keşfi Üzerine, "Dil Bilimi'nin Sorunları" dergisi, Moskova, 1955, sayı 5. (y)

9- N. A. Aleksiyan, Sovyetler'de Kürtçe Kitaplar Biliografyası, Erivan, 1962, s. 12-13. (y)

10- Kürtçe Metinler, önsöz, H. Makas, Leningrad, 1976. (y)

11- Kürtçe-Rusça Sözlük, Önsöz, Çerkezê Beko, Moskova, 1957. (y)

Ekim Devrimi'nden sonra yayınlanan ilk Kürtçe-Rusça sözlük, Çerkezê Beko'nun hazırladığı sözlüktür. Sözlük 618 sahifedir ve içinde 14 bin Kürtçe sözcük vardır. Sözlüğün sonunda kısaca Kürtçe gramerden bahsedilmiştir. Her ne kadar bu sözlük Kürtçe kelimeler bölümünde bazı Rusça kelimelerin yeralması, kelimelerin yeterince izah edilmemesi gibi bazı eksiklikleri içinde taşıyorsa da, Sovyet Kürdolojisinde belli bir yere sahiptir. (ç)

12- Rostevli Yüzyılının Yadigarı, Önsöz, 1938, s. 5. (y)

13- Orbeli'nin Arşivi, "Kürtçe Sözlük Hakkında", elyazması. (y)

14- Şeta Rostevli, ortaçağda yaşayan ünlü Gürcü şairdir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmiyor. "Kaplan Postundaki Kahraman" adlı ünlü destanın yazarıdır. Rostevli, 12. yüzyıldaki feodal Gürcü kültürünün doruk noktasıdır. Rostevli'nin bu eserinin, Gürcü edebiyatı tarihinde ve toplumsal düşüncesinde büyük ve eşsiz bir yeri vardır. Yiğitliğin, direncin, dostluk ve sevginin sembolüdür. Bu eser Gürcü dili ile 30 kez basılmıştır. (İlk baskısı 1712 yılında Tiflis'de yapıldı.) Birçok dile çevrilmiştir. (ç)

15- Rostevli Yüzyılının Yadigarı, s. 2.

** Q. Kurdo, kitabın adını metin içinde "Rostevli Döneminin Anısına", kaynaklar bölümünde ise "Rostevli Yüzyılının Yadigarı" olarak veriyor. (H. Bengin.)*

16- Leningrad Doğu Bilimleri Enstitüsü Arşivi, Bölüm 152, s. 2. (y)

BAZI GERÇEKLER ve MEYDAN OKUYAN EHMEDÊ XANİ

Medeni FERHO

Son zamanlarda Kürt kültürü ve tarihi; dili, şiiri, müziği, folkloru, ortak değer olarak akla gelen her alanda yoğun bir arama tarama göze çarpmaktadır. Hemen her dalda... Dünyanın dört bir yanına dağılmış Kürtler tarafından ana dilleriyle yapılmaktadır bu. Son yıllarda, özellikle 12 Eylül darbesiyle yaşanan kara günlerle başlayan bu zorunlu kaçış, kendisini kültürel alanda gösterdi. Yaban ellerde de olsa, insanımız yurduna ve halkına birşeyler vermek gayreti içindedir. Kürdistan'da olup bitenlerle kıyaslanamayacak türde bir çaba ve uğraşı olsa da, gelecekte bu çalışmaların yararı tahminlerimizden de çok önem taşıyacaktır. Bu da gösteriyor ki, son on yıldır Kürt insanı nerde olursa olsun ve şartlar ne olursa olsun yurduna ve halkına birşeyler verme çabası içindedir. Bunun, Kürdistan'daki mücadele ile boyut kazandığını söylersek yanlış bir kanıya varmış olmayız. Bu görüş daha önce Avrupa gibi olanakları geniş ülkelerde yaşanmadığı anlamına gelmiyor. Aksine, eski Avrupalı Kürtlere yeni Avrupalı Kürtler eklenince sayı ve arayış boyutu nicel ve nitel olarak değişti. Arttı, çoğaldı, etkinliğin boyutu genişledi.

Sevindirici olan güzel ürünlerin ortaya çıkmasıdır. Kitap, dergi, folklor, müzik, resim... Bu değerler iki dalda kendini göstermektedir. Bir: Kürt kökenli olsun olmasın, Kürtlerle ilgili eserlerin günışığına çıkartılması; iki: Çağdaş Kürt edebiyatının boy göstermesi... Bir halkın ortak değeri olarak bilinen; bir halkın yaşam temelini oluşturan, yapı olarak tanımlanan her dalda... Sonuç ise umut vericidir. Dağınık bir çalışma sergileniyor gibi görünse de, uzun yıllara dayanan uğraşların sonucunda oluşturulan akademik platformda çalışmalar sergileyen kuruluşların çabalarıyla bunlar biraraya getiriliyor. Bu da gösteriyor ki, kişisel çabaların yerini zamanla akademik olgular alacaktır. Doğal olarak, bu daha bilimsel öneme haiz ürünlerin günyüzüne çıkacağı anlamındadır. Özellikle dil ve tarih boşlukları doldurulmaya çalışılıyor. Başında kimi hatalara düşülecektir. Normaldir.. Yanlış yapılmadan doğrular bulunmaz. Dünyanın her yerinde bu böyledir. Doğanın diyalektiğinden kaçınılmaz.

Kürtler köklü bir kültüre sahiptirler. Özellikle şiirde en güzel örnekleri veren Kürt ozanları, ölümsüzlüğün sonsuz evresinde yerlerini almışlardır. Tarihsel perspektif içinde Kürtler önemli roller oynamışlardı. Dünya tarihindeki toplumsal çalkantılarda, kıtalar arası değişimlere neden olmalarda, özellikle Ortadoğu halklarının yazgısında etkin olan büyük devlet adamları yetiştirdiğini de biliyoruz. Ancak okuyucular mazur görsünler, bu, konumuzun dışında kaldığı için değinmeyeceğiz.

Bu yüzden, bizlere köklü bir kültür mirası bırakan değerlerimizin gururunu taşıyoruz. Biz mirasçıların, onlara layık olmak için insan gücünü aşan gayretler sarfetmemiz gerekiyor. Çağdaş Kürt edebiyatını yaratmak için yeteneklerin çoğaldığını; her geçen gün, dünyanın herhangi bir köşesinde bir ışığın parladığını heyecanla görüyoruz. Bunları gördükçe umutlanıyoruz, seviniyoruz, heyecanımız bir kat daha artıyor; daha bir heyecan ve şevkle sarılıyoruz yaşama.

Çıraklık dönemiyle başlayan bir kötü dönem yaşandı, izleri henüz kaybolmuş da değil. Emekleme dönemi olarak kabul ettiğimiz süreç de kötü yazıldı. Bu süreç aşıldı, derken: Kötü yazılmadan, kötüler yırtılmadan, iyiler, evrenseli kucaklayan ölümsüz eserler meydana getirilemez. Bu gerçekten yola çıkarak en güzele, en doğru olana, evrensel olanı kucaklamaya ulaşılacaktır. Temeli çok sağlam olan bir yapı, çok erken bir zaman dilimi içinde inşa edilecektir. Buna kimsenin kuşkusu olmasın.

Bu bir açlığın galebe çalmasıdır. Bir itmenin, ezmenin, yok saymanın önüne geçilerek dimdik **"varolmaya"** durulmasıdır. Sonsuz ithamın, zavallı, dağlı görülmenin bir yalanın, bir zorun karşısında kimlik tesbitinin şahlanarak ses etmesidir. Ortak bir değere dört elle sarılmanın verdiği coşku ve erdem sözkonusudur. Yüzyıllardır duyulan özlemin binlerce yıllık birikime saldırması az şey değildir. Az kayıp, çarçur edilip yok edilmeye terkedilen değeri ortaya çıkarmayacaktır; az talan edilmiş, hurdaya, parçalanıp şuraya buraya atılmış bu değerler genelini elden geçirmek, yeniden eski haline getirmek, insanlığın bilgilenmesine, yararlanmasına sunmak pek kolay olmayacaktır. Öyle sanıyo-

rum ki, belli bir zaman dilimi içinde Ortadoğu'nun değerleri altüst olacaktır. Yalan-yanlış üstüne kurulmuş kültür değerlerinin esas kimliği, niteliği ortaya çıkacaktır. Çok kişinin göğsünü gere gere, böbürlenerek süslü sözcüklerle sahiplenerek anlattığı, tarihin labirentlerindeki, geçmişin derin ve karanlık dehlizlerindeki köklü kültürlerin tümüne düzmece-talan ile sahiplendikleri görülecektir. Gerçekte onların olmadığı çıkacaktır ortaya. Çünkü önüne gelen, bu binlerce yıllık köklü kültür birikiminden, onu yaratan değerlerden talan edip, kendince bir şeyler ekleyerek, ya da eksilterek keyfince kullanma, sahiplenme yoluna gitmekten çekinmemiştir. Kaldı ki, en kötü yönüyle, en zayıf, en cılız ve gerçeklerden kopuk şekliyle yapmışlardır bunu.

Ayrıca, bununla da yetinmeyip kültür yobazlığı yapma yüzsüzlüğü içinde, olmadık saldırıları eksik etmemişlerdir. Yalan, gerçeklerden kopuk, uzak bilgilerle toplumlarına yabancı varyasyonlarla, kimi kelime oyunlarıyla benzeri görülmedik tarihi tahrifatlarla, sahte ve üzerinde oynanmış belgeler sunarak -çoğu zaman belge sunma zahmetine katlanmadan- her yönü/dönemiyle tarih, kültür, insan değeri kendilerininmiş gibi gösterilerek, Kürt halkının kültürünü, değerlerini, halklarına, okuldaki çocuklarına, üniversitedeki gençlerine sundular. Yüz büyükler, bin büyükler astırdılar duvarlara. Varlığını kana borçlu Drakulaları ile insanlığın yüzakı değerleri bir kefeye koyarak hem de... Bilmem nerdeki tarihi bina-yapı eserlerinin inşa tarzını, gelişleri bir kale yapımına yetmeyecek kadar az bir geçmişe mal etmeye çalışmışlardır. Tarihin garip cilvesidir ki çadır kültürüyle yapı-bina eserlerinin kültür benzerliği, ortak yanı ile sentezler kurarak kendilerini kökü on binlerce yıllık geçmişe dayanan mirasa sahip kılmışlardır. Bu bugün hala sürdüğü gibi kimi eserleri de yoketme gayreti içindedirler. Akıllarınca tarihi yok edeceklerdi. Artık yeni yeni, yanlış bilgilenmeler, saptırılmış kaynaklarla, belgelerle doğruların ortaya çıkarılması sözkonusudur. Yakın gelecekte yalanların yerini doğrular alacaktır. Ciltler dolusu yalancı kaynaklardan aktarmalar yaparak bilgi edinen milyonların alacağı tavrı ve buna neden olan insanların (özellikle siyasi misyonların) tavrını merak ediyorum doğrusu.

İnsan eliyle bir yok oluşu, bir talanı yaşamak Kürtlerin **kaderi** haline getirilmiştir. Hatta kader, **kedere** çevrilip Kürt halkının kalbinde acılı çıban gibi oturtulmuştur. Taciz ederek... Hakir görerek... Aşağılayarak... Yok sayarak... Salt kültür değerleriyle değil, insanca yaşama isteğiyle... Folklorüyle... Müziğiyle.. Diliyle... vb. gibi insanın insana reva göremeyeceği nitelik-nicelikten kurtulmak kısmet olmadı ona. Çağdaşlığın hala insan kanıyla eşdeğer görülerek sürüp gittiği günümüzde de; insanlığın ulaştığı gelişme düzeyine, elektronik ve uzay çağına yazıklanmamak olası değildir.

Ne yazık ki her gelişme demoklesin yeni bir kılıcı olmuştur. Ezilen halkların tepesinde asılı durmuştur. Gözdağı olarak her gün eskilere bir yenisi eklenerek çıkıyor ortaya.

Gariptir ama gerçek...

İddia ve mesnetsiz yakıştırmaların sahibi insanların değerlerini yaratan beyinlere bakıyoruz, yüzde altmışın da üstünde Kürt kökenlilerdirler. Buraya isimlerini yazmaya kalkarsak, her kategoride ve her meslekten insan sayısı bu yazımızın uzunluğunu kat kat geçecektir. Ve yalnız Türkiye'de, Türklerin sayısından üç, dört kat fazla olacaktır.

Bizlere köklü bir kültür mirası bırakan değerlerimizin gururunu taşıyoruz. Biz mirasçıların, onlara layık olmak için insan gücünü aşan gayretler sarfetmemiz gerekiyor. Çağdaş Kürt edebiyatını yaratmak için yeteneklerin çoğaldığını; her geçen gün, dünyanın herhangi bir köşesinde bir ışığın parladığını heyecanla görüyoruz.. Bunları gördükçe umutlanıyoruz, seviniyoruz, heyecanımız bir kat daha artıyor; daha bir heyecan ve şevkle sarılıyoruz yaşama.

Kader utansın diyelim...

Gerçi o Kürtler, resmi ideoloji için "yüz" söylerken, kendi halk gerçekleri için "bir" söyleyebilirlerse durum çok daha değişik gelişmeler gösterirdi. Gösterecekti... Bunu bilmezler, bilseler dahi söylemezler, "tırşık" elden gider korkusu vardır. Gözümüzdeki çuvaldızı görmenin zamanı geldi de çoktan geçti. Ne yazık, sömürgeciler bu gerçeği çok iyi biliyorlar ve kendi politikalarını buna göre geliştiriyorlar.

Kürt halkına sunulan yaşam ağıtla beslenen bir yaşamdır.

Salt günlük yaşamda değil; insan yaşamında ekmek su kadar gerekli başka şeyler de vardır. Kültür gibi.. Dil gibi.. Edebiyat gibi.. Tarih gibi... Folklor gibi.. Müzik gibi... Adet, görenek gibi.. Halk-

ların yaşam kökleridir bunlar. Halkların yaşamında çok önemli yer tutan günlük ihtiyaçlardır bunlar. Halkların yaşamında çok önemli yer tutan temel gereksinmelerdir. Yaşam süreci içinde halkların kök damarları, kılcal damarlara varıncaya kadar beslenmek ister. Yaşam bir bütündür, parçalanmaz. Gündüzü ikiye, üçe, dörde, ayırıp; geceyi de keza ikiye, üçe, dörde ayırıp gündüzün parçalarıyla karıştırarak siyah/beyaz bir gündüz yaratmak olası mı? Keza siyah/beyaz bir gece yaratmak... Ne denli olası değilse; bir halk varsa, onun değerleri vardır ve o değerleriyle birlikte yaşar. Koşullar ne olursa olsun, yaşamın dayattığı bir zorunluluktur bu.

Yaşam parçalanamaz

Yaşam salt ekmek ve su değildir. Yaşamı besleyen, yaşamı tadlandıran, yaşanır kılan, ona anlam kazandıran, çeşni veren başka şeyler de vardır. İnsanların günlük yaşamında ekmek ve su kadar gereksinme duyulan, günlük yaşamda kendisini dayatan, kendisini hissettiren, toplumsal yaşamda birer sembol olarak karşımıza çıkan şeylerdir. Onlarsız bir yaşam kısırdır. Kördür... Bu değerler insan yüreğinin ormanlarıdır, bağıdır, bahçesidir, çeşmesidir; insan beyninin binbir yemişidir, yağmurudur, baharıdır, karıdır, kışıdır; insan dilinin evrene yayılan ışınlarıdır, renkleridir; bulutu, gölgesi, güneşi, yıldızı, suyudur. Yaşam monotonluğunu çeşnilendiren temel ögedir. Varlığın aynası, yolu, biçemi, katkısıdır. İnsanlığın topluma, dolayısıyla yaşama olan katkısıdır. İnsanoğlunun doğaya hükmetmesinden sonra, toplumların değişim ve gelişim süreci iki ana noktada kendini göstermiştir. Bu iki ana nokta, insanların geleceği ve yazgısı ile ilgilidir. Birincisi kendi çıkarlarını ve erk hırslarını frenleyemeyen ve besinlerini salt insan kanı ve mutsuzluğundan alanların dayattığı yoldur; ikincisi, insan yaşamına güzellik ve çeşni sunan renkli bir gelecek hazırlayarak insanların mutluluğunu amaç edinen, dünya güzelliklerinin yaratıcılarının yoludur. Doğurganlığın, yaratıcılığın en güzel örneklerini süreç içinde burda görüyoruz. Daha, asırlar önce Kürt **epik** şiirinin temelini atan **Ehmedê Xani**'yi bu yazımızda bir tek şiirinde ele alarak zulmü, talanı, kan dökmeyi, zoru ve jenosidi bir yaşam biçimi haline getirenlere, ilke edinenlere, yanıt vereceğiz. Özellikle komedi türü mahkemelerde iddia makamlarının **"Kürt dili elli sözcüğü geçmez"** iddialarının nasıl gülünç bir durum sergilediğini göreceğiz. Gerçi, bu gülünç iddiaların yapıldığı günlerde, muhatabı olanlar yiğit gençler gerekli yanıtı bilimsel kanıtlar getirerek vermişlerdi. Biz yine de bir hatırlatma olması açısından değinelim.

Kürt halkını geçmişinden, kültüründen koparmak olası değildir. Onu toprağından koparabilirsin, onu yerinden yurdundan söküp atabilirsin, zor ve kanla onu susturabilirsin, hatta bilmem nerenin göçmenlerini getirip onlarla birlikte konuşlandırabilirsin, yeni dayatmalara gidebilirsin; ama o halkı adetlerinden, kültüründen, dilinden uzaklaştıramazsın. Kafalarının içinde, yüreklerinin derinliklerinde, ellerinde, gözlerinde yaşıyor, damarlarında atıyor. Bir gün mutlaka hayat bulacaktır. Günlük iş programları vb. uğraşlar, bir ömür için, gelecek için yeterli değildir. Hele hele bir halkın geleceği için bu ögeler en az ekmek ve su kadar değerli temel gereksinmelerdir. Zira bunları üreten, yaratan bizzat o halkın yaşam biçimi ve yaşam felsefesidir.

Yaşam salt ekmek ve su değildir. Yaşamı besleyen, yaşamı tadlandıran, yaşanır kılan, ona anlam kazandıran, çeşni veren başka şeyler de vardır. İnsanların günlük yaşamında ekmek ve su kadar gereksinme duyulan, günlük yaşamda kendisini dayatan, kendisini hissettiren, toplumsal yaşamda birer sembol olarak karşımıza çıkan şeylerdir. Onlarsız bir yaşam kısırdır. Kördür.

Günlük işten dönen insanın yemek ve istirahatından sonra, aile, ya da sosyal yaşamında başka gereksinmelere de ihtiyacı olur. Bu büyüme, gelişme, olgunlaşma ve dayanışma için gıdadır. Halkın geçmişte ve geçmişin ışığında yarattığı çağdaş değerlerdir. İster istemez dile gelir. Yaşamın içinde kendini gösterir. Öyküde, masalda, şiirde, anılarda, müzikte ve folklorda... Tarihte ve destanlarda...

Günümüzde, uygar insanlar biribirilerini kişisel, ailevi sorunlarıyla rahatsız etmezler. Bugün önümüze dayatılan çağdaş görgü kuralı budur. Oysa bu kural, yüzyıllardır Kürt halkı içinde yaşamın bir parçasıdır. Görülen iç-içelik ve feodal bağların zorunlu kıldığı dayanışmalarda bile kendisini bu şekilde gösterir. Günlük işlerin bitiminden sonra, akşamları, **dengbêjler** (1), **çirokvanlar** (2) insanları günlük streslerden uzaklaştırırlar. Kişisel hesap ve toplumsal kaygıların gündeme geldiği anlarda bile bu değerler kendini kurumlaşmış günün köhne ilişkileri üzerinde **"dokunulmaz"** olarak gösterir.

Halkların ortak değerleri vardır

Bu değerler her kurumun üstündedir. Ellenemez, dokunulamaz... Yaşamın ve toplumsal gelişmenin hiçbir döneminde gelişme ve değişimlerin dayattığı zorunluluklar dışında bu gibi ortak değerlere kem eller uzanamamıştır. Çalınma, kopyalama, talan etme ve yasaklama dışında...

Yaşamın temel kaynağını oluşturan, tutkusunu bileyen övünç kaynağı değerlerdir bunlar.

Köylü, erkek-kadın, akşamları çocuklarına öykü, masal, söylence ya da anılarından kesitler anlatmazsa; keza bunu köy odalarında, divanlarda biribirlerine anlatmazlarsa, yaşamlarında bir eksiklik olur. İmece usulü karşılıklı **dilok**'lar (3) söylemezlerse, kadınlar imece usulü **destar** (4) işinde maniler, türküler söylemezlerse, o işi nasıl bitirecekler, dedikodu yapmaktan da işi bitiremeyecekler. Bu eksikliği hiçbir Kürt insanında görmek olası değildir. Çağdaş toplumlarda bunun kurumlar ve kuruluşlar eliyle yaşama geçirildiğini görüyoruz. Bir işçi, bir esnaf, bir öğretmen ya da bürokrat (aydınları, entellektüelleri saymıyorum) aynı minval üzre kültürel değerlerle kafasını beslemezse, kitap vb. alışveriş yapamıyorsa kısır döngü içinde kalır, ne kendisine, ne de içinde bulunduğu topluma yararı dokunabilir. Toplumların sağduyu sahibi olması bu gibi değerlere verdikleri önemle ölçülür. Dünya toplumları içinde en çok değer yetiştirmiş olanlar övünçlerini her fırsatta belli etmekten geri kalmazlar. Haklı gururları karşısında eğilmek de, en az o gurur kadar çağdaşlıktır. Çağdaş gurur ya da toplumsal övünç...

Döneminde Mem û Zin gibi bir eseri vücuda getiren büyük kişilik, elbetteki kendi siyasi düşüncelerini, özlemlerini, dünya görüşünü bir iddia ile yola çıkarak verecektir. Kürt tarihi, Kürt edebiyatı, kısaca Kürt kültür ve dili, folkloru, müziğinin, Ortadoğu halklarının kültüründen, dilinden, edebiyatından, folklorundan, müziğinden hiç de geri kalmadığını anlatır. Her alanda da yarışabilir zenginlikte olduğunu söyler.

Her fırsatta özgür düşünceli bir toplum istendiği vurgulanıyor. Oysa görülen odur ki, isteneni yapmak şöyle dursun, yazan kalemler kırılıyor, düşünen kafalar kesiliyor, gören gözler kör ediliyor.

Bu da özgür dünyamızda yaşamın garip cilvesi olmaktan çok, yukarıda değindiğimiz yaşama zor ve kanla hükmetmeye çalışanların yaşam anlayışları ve biçimidir.

Şimdi, biz Kürtlerin yasak tabusu kalkmamış, ama yaşamın bir dayatması olarak, yine Kürtlerin gündeme soktuğu değerler; eksik yaşamın tamamlanması olan bu eşsiz eser ve yaratıcıları üzerinde duralım.

Ve Kürt **epope**'sini, tüm çıplaklığı ve gerçekliğiyle, zenginliğiyle veren **Ehmedê Xanî**'nin bir tek şiirini ele alalım.

İlginç bir örnek: Böylesini ancak **Ehmedê Xanî** gibi büyük bir usta yazabilir. Döneminde **Mem û Zin** gibi bir eseri vücuda getiren büyük kişilik, elbetteki kendi siyasi düşüncelerini, özlemlerini, dünya görüşünü bir iddia ile yola çıkarak verecektir. Kürt tarihi, Kürt edebiyatı, kısaca Kürt kültür ve dili, folkloru, müziğinin, Ortadoğu halklarının kültüründen, dilinden, edebiyatından, folklorundan, müziğinden hiç de geri kalmadığını anlatır. Gösterir bize. Her alanda da yarışabilir zenginlikte olduğunu söyler. Tarihte, edebiyatta, dilde ve diğer toplumsal çeşnilikte, yaşam coğrafyasında kimi içiçe, kimi komşu olarak yaşadığı halklara öncülük etmiştir. Onlara katkıda bulunmuştur. Çok vermiştir, ama az almıştır. Alamamasının nedenleri ise çok yönlüdür. Yok sayılarak, geçmişine sünger çekilerek, özdeğerlerine çamur atılarak yaklaşılmıştır. Buna karşın da aynı değerleri kendilerininmiş gibi göstermişlerdir. Ayakları havada kimi şeyleri de lanse etmek gibi bir yüzsüzlük göstererek ortaya çıkmışlardır. Ayrıca kendisinin olmayan değerler, ona yabancı, onun yokolmasını gündeme getiren dayatmalarla hayasızca önüne sürülmeye çalışılmıştır. Yasaklı, ateşten gömlek olmasına karşın bugün dahi yaşanan acı gerçekler, özellikle Türkiye'de gündemdedir. Kaldı ki son zamanlarda bu kanla boyanmaktadır. Hemen her kademede, her kategoride Kürtler, Türklere büyük özveriyle katkılarda bulunmuşlardır. Bu ne korkuyla, ne de çıkar nedeniyle olmuştur... Birlikte, insanca ve eşit yaşama istemesindendir. Türk kültür, siyasi ve tarihine azımsanmayacak büyük katkıları olmuştur. Edebiyat ve kültür en başta olmak koşuluyla... Bu resmi dil olan Türkçe (Zaten Türkiye'de tek dil dayatılmıştır. Diğer dillerin aile içinde, evlerde, sokaklarda konuşulması yasak, yasak yetmiyormuş gibi **zûl** sayılmıştır) ile yapılmasına karşın günlük yaşamda Kürt gerçeği kendisini en ağır biçimiyle belli ediyor, hissettiriyor. Ne yazık ki bu acı gerçek tüm yasak ve **zûl** sayılmalara rağmen, resmi olmayan yaşamda gündemdedir. Bu resmi olmayan **kimlik**

yaşamın her alanında bir suç olarak Kürtlerin karşısına çıkmaktadır.

En basit örneğini Yaşar Kemal'de görüyoruz. Yaşar Kemal'in romanlarında yaşam bulan gerçekliğin tümünün Kürt gerçeği olduğunu biliyoruz. O varsın bir Türkmen Beyi'nin kefenini koltuğunun altına koyup, düşmanına boynu bükük yalınayak ve yayan göndersin. Kullandığı **kendine özgü** sözcüklerin biçemlendirdiği sayfalar dolusu kitaplarının, **Anadolu epopesi** değil, tümüyle **Kürt epopesi** olduğu ve ona dayandığını görüyoruz. Kürt dilinin değil yazmak, konuşmasının bile yasak ve **zül** sayıldığı, solcu kesim arasında bile Kürdistan sözcüğünün kullanılmasına tahammül edilmediği dönemlerde **Yaşar Kemal Sözlüğü** hazırlanmıştır. Bunun anlamı, üzerinde durduğumuz gerçektir. Yaşar Kemal'in kullandığı deyim ve sözcükler **Kürtçe'dir, Kürt kökenlidir** deme cesareti gösterilmedi. Ancak, başka bir yaratma ürünüymüş gibi gösterilerek ortaya çıkmak, nam sahibi olmak kolay geliyordu. Türkiye'de her dil konuşulabilir, yazılabilir, bir dil hariç: **Kürtçe...** Ne konuşulabilir, ne de yazılabilir... Ve Türkiye'de demokrasi vardır diyoruz. Bir işin yarısı olmaz; bir kadın ya hamiledir ya değildir.. İki kere iki dörttür, beş, üç değil.. Oysa Türkiye'de, asker, her kurumun üzerindedir ve ne derse o olur. Dışına çıkmak asla sözkonusu değildir. Yoksa kazan kaldırma alışkanlığı galebe çalar. Sivil yaşam askeriyenin denetiminde olmasa, bu durum çok daha farklı olurdu; biz o zaman adını demokrasi koyabilirdik. Çünkü Kürtler dayatmayla da olsa sivil yönetimle yıldızlarını barıştırma yoluna gidebilirler. Sivil yönetimle anlaşmak, pazarlık etmek daha kolaydı. Yaşam anlayışı, program, yaşama katkıda bulunmak üzere hazırlanmıştır. Çıkış noktası da budur. Ancak devreye resmi ideoloji ve asker girince sivil yönetim de bedelini ödeyerek yerine oturuyor. Her neyse; Yaşar Kemal gerçeğinde gördüğümüz, günlük yaşamın dayatmasıyla kendisini Türk değil Kürt olarak göstermesi, resmiyette, yazıda yaşam bulduğunda Anadolu epopesi olarak karşımıza çıkması, gerçeğine parmak basarken, okuyuculara **Yaşar Kemal Sözlüğü** hazırlanmasının nedenlerini de belirtmek istiyorum. Bu sözlük Türk dil dağarcığına yeni sözcükler kazandırdığı gibi, bir: Yaşar Kemal onore ediliyor, iki: Türk okuyucuları da anlamlarını bilmedikleri sözcükler hakkında bilgilendiriliyor.

Fi tarihinde Irak'tan gelmiş Kürt bir gazeteci ile röportaj yapmak üzere Yaşar Kemal'in evine gitmiştik. Ben yalnızca aracıydım. Söyleşi sırasında, Kürt olup olmadığını sormuştu ona. Yaşar Kemal'in verdiği yanıt benim de tuhafıma gitmişti. "Türküm" demişti. Oysa Cağaloğlu sokaklarında ben ve benim gibi **Kürdoğlu**lara böbürlenerek Kürt olduğunu söylüyordu. Güzel de Kürtçe biliyor. Yadırgamıştım ama tercih onundu. Iraklı gazeteci romanlarından yola çıkarak, örneklemeler yapıp, onu sıkıştırmaya, konuşturmaya çalıştıysa da boşuna. Sonra bana döndü ve "Kürt olmayan birisinin bu olayları böyle gerçeğine yakın, kimi efsaneleri de ekleyerek anlatması ve özellikle yatır olayında, **ocağ** ile **geyik** bağlamını yapması mümkün değildir. Bunlar küçükken dinlenilen şeylerdir. Teybe alan ya da dinleyen birisi bunların temeline inemez, sathi olarak anlatır, okuyucu da çeşnidir der geçer. Ama bu olayı temelinden ele alıyor, yorumu da içinde taşıdığı özle birlikte veriyor" dedi. Yaşar Kemal gülmüştü sadece. Dışarı çıktıktan sonra da aynı konuyu açtı ve bir Türk eleştirmenine taş çıkartırcasına Yaşar Kemal'i eserlerini inceler gibi anlatmaya başladı. Tüm anlatımları da Yaşar Kemal'in Kürt olarak göstermek çabasına dayanıyordu. Ama tercihini biz değil, o yapacaktı. Üstelik Kürt olmadığını söyleyen Yaşar Kemal'di, ben değil.

Yaşar Kemal'in Kürt olup olmadığı önemli değildir. Sorun, Türkiye'de yaşanan ve çağın utanç verici uygulamalarında, aydınların, demokratların düştüğü çıkmazdır. Resmi ideolojinin dışına çıkmamak hastalığı vardır Türk aydınında. Bir korkuyu topyekün bir halk olarak tüm kurumlarıyla, buna askerler dahil olmak koşuluyla amansız bir korkuyu yaşıyorlar; Resmi ideolojinin dışına çıkmayı yıkım, bölünme, parçalanmak anlamında algılıyorlar.

Bunu ertesi gün gittiğimiz Musa Anter'e de, ballandıra ballandıra ve hayretini gizlemeden anlatmıştı. Musa Anter ise her zamanki **"Beşuş"** (güleryüzlülüğüyle), "Ne yapalım varsın o da Türk olsun" dedi. Sonra da, "Bir rahatlık, bir onore, bir isim, bir paye söz konusu olunca insanların tercihini güçlüden yana koyması kadar normal birşey yoktur" eklemesini yapmıştı.

Yaşar Kemal'in Kürt olup olmadığı önemli değildir. Sorun, Türkiye'de yaşanan ve çağın utanç verici uygulamalarında, aydınların, demokratların düştüğü çıkmazdır. Bir doğru varsa, o doğrunun dile getirilişi için bir çok yol vardır. Aydın olmanın gereği de bu yollardan hareket etmekte yatıyor. Resmi ideolojinin dışına çıkmamak hastalığı vardır

Türk aydınında. Bir korkuyu topyekün bir halk olarak tüm kurumlarıyla, buna askerler dahil olmak koşuluyla amansız bir korkuyu yaşıyorlar; Resmi ideolojinin dışına çıkmayı yıkım, bölünme, parçalanmak anlamında algılıyorlar. Dünyanın her ülkesinde iki ya da üç halkın birlikte yaşayabilme olanağı oluyor da; dilleri, kültürleri için herhangi bir yasak, kimlikleri için, seçim ve meclisleri için yollar, yöntemler vardır da Türkiye'de bu, bölücülük, aziz vatanı ikiye bölmek oluyor, son Türk devletini ortadan kaldırmak anlamına geliyor. Sonuç; işkence, kavga, kan, hapishane, talan, ölüm, yağma, barut, sıkıyönetimler, insanoğlunun hiç de haketmediği bağnazlıklar doğuruyor. Türk aydını artık bu gerçeklerden kaçmamalıdır. Sorunlardan, gerçeklerden kaçınıldığı oranda zarar büyür, kitlelerin etkilenme alanı genişler.

Bugün bile durumda herhangi bir değişiklik yoktur

Kürt halkının kimlik arayışı ve istemi, panzerlerle, bombalarla, topyekün köylerin boşaltılmasıyla karşılık görüyor. Tabii Türkiye genelinde de büyük oyunların oynandığı gerçeğini gözardı etmiyoruz.

İmdi: **Ehmedê Xani** 1651'de Hakkari'de dünyaya gelmiştir. 1707'de vefat etmiştir. 33 yaşında **Nûbar** adlı eserini yazmıştır. (4) 44'ünde ölümsüz **Mem û Zin** adlı eserini yazmıştır. Ozanla ilgili bilgiler verirken, özellikle dünya edebiyat ve bilim alanında söz sahibi isimlerden yola çıkarak hareket edeceğiz. Bu yaklaşım bizi ozanla ilgili gerçeklerin temeline daha iyi yaklaştıracaktır.

Bunlardan biri **Bazil Nikitin:**

"Birçok eserimizde Ehmedê Xani'nin adı geçer. Hilafsız, o, edebiyat dünyasında hakettiği yerini almıştır. İlk kez şiirde inanç ve tarihi ele almıştır ve en iyi şekliyle kullanmıştır. Mem û Zin adlı kitabı, epik şiirin temelini oluşturur ve en ünlü olanıdır. Eserinde sevgisini, siyasi düşüncesini ve dilbilimciliğini, derin bir kültür ve halkının gelenek ve göreneklerini, dilinin zenginliği ile vermiştir bize; güçlü şairliği ile özgürlük aşkını ve yolunu okuyucularına göstermiştir. Bir ekol yarattığını açık yüreklilikle söyleyebilirim. Ondan sonra da birçok kişi etkisinde kalmış, kendi şiirlerini onun etkisinde yazmışlardır. Hala da bunu bir çok şairde görmek olasıdır."

Yine Kürt düşünürü Prof. **Qanatê Kurdo:**

"Mem û Zin, Kürt halkının adet, örf ve yaşam biçimini ele alan bir tür ansiklopedi gibidir. Yurtseverliğin destanıdır. Toplumsal biçemi ve siyasi kültürü, kısacası 16 ve 17. yüzyılda halkının yaşamını gözler önüne sermektedir. Mem û Zin birkaç amaçla ele alınmış ve yazılmıştır:

1- Soylu bir sevgi.
2- Soylu bir yiğitlik.
3- Tüm yönüyle halkın yaşamı.
4- Evrensel bir kültür birikimi ve yurtseverlik.
5- Geleceğe yol gösteren bir öğreti." (5)

I. A. ORBELİ: "Şairlerin Piri Gürcü Rûstalêli" adlı eserinin önsözünde: "Biz, şairleri şiirlerinde kendi halkının yaşamına, kültürüne yakınlığı ile ele alırsak; ister istemez Doğulu üç büyük şairin ismini birlikte saymamız gerekiyor: Bu üç büyük şair: 1- İranlı Firdevsi, 2- Gürcü Rûstalêli, 3- Kürt Ehmedê Xani..."

Fakat, Prof. Qanatê Kurdo'nun da işaret ettiği gibi Ehmedê Xani, Firdevsi'den de Rustalêli'den de önce gelir. Çünkü; yurtseverlik, ilericilik, özgürlük gibi yaşamın temeli olan, kutsal değeri ve neden özgürlük için mücadele verilmesi gerektiğini, halkçı bir ilkeyle yazılmıştır. Yurtseverlik, soylu kahramanlık, halkların kardeşliğini, dostluğunu, aşkı/sevdayı ve yağmayı; aşağılanma ve kimlerin aşağılanma silahını kullanma gereğini duyduğunu anlatır. İnsan sevgisini, yaşama olan tutkusunu, koza örer gibi, Kürt dilinin zengin ve renkli motifleriyle örerek, insana insan eliyle reva görülen gayri insani, adeta utanç abidesi haline gelen yaşam biçiminden kurtulmanın yolunu da, kimi bir aziz yüceliği ile, kimi bir savaşçı cengaverliği ile, birliği, beraberliği ve mücadeleyi, bir örgütlülük çerçevesi içinde, örneklemeyi de doğanın zengin evresinden ve bilgeliğinden alarak işaret eder. Ehmedê Xani, Kürt epopesini yaratırken Kürt folklorik canlılığını, renkliliğini, müziğin ritimsel hareketliliği içinde vererek yolunu seçer. Bu ona başarıyı sağlamış, evrensellik kapılarını açmıştır. Dünyanın büyük şairlerine bakıyoruz; tümü kendi halklarının özdeğerlerinden yola çıkarak evrenselliğin sınırlarını aşmışlardır. Ehmedê Xani'nin seçtiği yol, hepsininkinden çetindir. Çünkü sadece halkının özdeğerlerinden yola çıkarak güçlü bir şair olduğunu vurgulamak için şi-

Ehmedê Xani, Kürt epopesini yaratırken Kürt folklorik canlılığını, renkliliğini, müziğin ritimsel hareketliliği içinde vererek yolunu seçer. Bu ona başarıyı sağlamış, evrensellik kapılarını açmıştır. Dünyanın büyük şairlerine bakıyoruz; tümü kendi halklarının özdeğerlerinden yola çıkarak evrenselliğin sınırlarını aşmışlardır. Ehmedê Xani'nin seçtiği yol, hepsininkinden çetindir.

ir yazmamıştır. Salt bir kültür değeri yaratmamıştır. Ezilen ve **Machaevelli**'nin de işaret ettiği gibi, dünyanın en iyi sömürgeci gücü olanların zulmü altında ezilen halkının sesi, yol göstericisi, yüreği, dili olmuştur. Kürt halkının **kimlik, varlık** belgesi olmuştur. İnatçı yüce bir ruhun abidesi olarak çağlara meydan okumuştur. Halkının övüncü olmuştur. Düşmanın önünde aşılması güç bir set olmuştur. Bu yüce değeri üretirken, Eyub'un sabrını, kuyumcunun titizliğini göstermiştir. Dünya görüşünü, ulusallık çerçevesi içinde, evrensellik rüzgarıyla kanatlandırarak, nakışlı bir taçla süsleyerek vermiştir. İşte bu özelliklerdir onu çağdaşlaştıran ve Ortadoğu'nun en önde gelen şairi kılan. Dahası Firdevsi gibi bir kapıkulu şairi ile Ehmedê Xani gibi halkının mücadelesine katkıda bulunmuş, ona adeta kimlik kazandıran bir kişiliği kıyaslayarak aynı kefeye koymak hiç de gerçekçi bir yaklaşım olmaz.

Bunu açık yüreklilikle söyleyebiliriz ki Ehmedê Xani, Kürt şiirinin temel direğidir. Kürt dilinin ustasıdır. Türkçe, Arapça ve Farsça'yı en az ana dili kadar iyi bilen ve kullanan; bu üç dilde de şiir yazabilecek kadar ince örgüsünü kavramış bir zekaya, derin bilgiye sahiptir. Çağının, özellikle halkının

Ehmedê Xani, Kürt şiirinin temel direğidir. Kürt dilinin ustasıdır. Türkçe, Arapça ve Farsça'yı en az ana dili kadar iyi bilen ve kullanan; bu üç dilde de şiir yazabilecek kadar ince örgüsünü kavramış bir zekaya, derin bilgiye sahiptir. Çağının, özellikle halkının temel sorunlarını iyi bilen, günün koşullarına göre olayları takip eden ve elden geldiğince şiirlerine işleyen, politik yönü ağır basan bir düşünürdür.

temel sorunlarını iyi bilen, günün koşullarına göre olayları takip eden ve elden geldiğince şiirlerine işleyen, politik yönü ağır basan bir düşünürdür. Okumuş, ermiş olmanın yanı sıra, halk kültürünün bir feylezofu olmayı da başarabilen derin bilgiye sahiptir. Halkın içindeydi, halkı çok iyi tanıyordu. **Aristocu** düz mantıkla hareket etmeyen Ehmedê Xani, Kürt halkının varlığını, kimliğini, tarihini, edebiyatın en seçkin dalıyla, şiirle; çağının en gözde, en zor ve hala da şairlerin en zor, başarabildiklerinde de en çok övündükleri tür **epik** tarzda yazmıştır. Gerçekliğin temel ilkesinden ayrılmayan şair, çağının gerçeğini yakalamasını da bilmiştir. Bu da sorunlardan uzak olmadığının en açık belgesidir.

Düşmanı tanımıştır. Ama düşmanı ırkçı bir dille yermemiştir. Sanatın ince ve esnek ögeleriyle haksızlıkları, zorbalıkları, talanları dile getirmiştir, teşbihi bol; anlaşılırlık yanı fazla bir yol izlemiştir. Okuyucuyu sarmasını bilerek onu şiirin bağlayıcı renkli dünyasına sokarak olayı anlatmasını bilmiştir. Onca dize içinde bir tek slogana rastlamak olası değildir. Oysa günün koşulları içinde bol slogana yer verseydi bile, yadırgamazdık onu. Bu yüzden ona bilgelik ve feylezofluk ünvanını verdik. Haksız ve yersiz bir paye değildir. Hakettiği çok daha büyük payeler vardır. O bunun farkında olacak ki kalemini şiirin en yüksek doruklarında oynatmıştır. Kişisel böbürlenmeye kapılmadan, ince ruhun efsanevi kahramanlığı halkının renkli dünyasından alarak yola çıkıp ölümsüzlüğün tahtına doğru yola çıkmıştır.

Kendisinden sonra gelen tüm Kürt şairlerini etkilemiştir. Dile katkısı yadsınamaz; toplumsal yapının ilerici yapılanmasında bir nirengi, bir dönüm noktası olmuştur. Başvurulan kaynak, ileri sürülen değer, efsanevi, efsanevi olduğu kadar çağdaş dayanak olmuştur. Bunun en iyi örneğini **Cigerxwin**'de, onun şiirlerinde açıkça dile getirdiği dizelerde görüyoruz.

Nikitin'i haklı çıkarırcasına, çağdaş Kürt ozanı Cigerxwin, kimi şiirlerinde Ehmedê Xani ve diğer Kürt şairlerinden söz ederek hem övgüyü, hem etkiyi vurgular. Kürt dili için gösterdikleri üstün çaba nedeniyle onları yüceltir; katkıları ve yarattıkları ölümsüz eserler için övgülerle hakettikleri ölümsüzlük bahçesine oturtur onları. Kürt şiirinin ölümsüz örneklerini veren ve dili nakış gibi örgüleyenleri, akarsular gibi çağıl çağıl sonsuz evrenlere taşıyanları sayar.

DİL ve DİL ÖĞRETİSİ

....
Öykü ile şiir ile folklor ile
Dilimizin kökü derinlerdedir dalları yükseklerde
Ortada bir kez sahipsiz bir şey yok
Bu konuda yalnızca Hesari yeter
Cıziri ve Xani asıl gezgincisidir dilin
Dicle gibi Zap gibi Aras gibi
....

Bir başka şiiri:

ŞAİR ve KÜRT ŞAİRLERİ

....
Bir kişi daha vardır Xani
Kürtlerin yol göstereni
Bakın seyredin aman
Kürtler yeter değil midir
Nûbar ile Mem û Zin
Tatlı diliyle ses ederek haykırıyor
....

Çağdaş Kürt şiirinin dünyaca tanınmış büyük ismi **Cigerxwin** 1903 yılında Mardin iline bağlı, Gercüş kasabasının Hesarê köyünde doğdu. 22.10.1984 tarihinde öldü. **Cigerxwin** gibi bir şairin sürgünde ömrünü tüketip ölmesi, çağdaş uygarlık naraları atan, demokrasi havariliğini kimselere bırakmayan Türkiye devleti için bir utanç belgesi değil midir?

Çok görmemek gerek Türk şairi **Nazım Hikmet** gibi birisinin gençliğinde başlayan çilesi ne yazık ki sürgünde ölümüyle noktalanmadı. Öldükten sonra da kendi ülkesine vatandaş olamayan bir yabancıdır. Bir zamanlar Türkiye'yi onunla tanıyan, onun ismiyle anımsayan dünya kamuoyuna karşı çağdaş görüşünü bir kez olsun Türk halkının yetiştirdiği insanda göstersin. Türkiye, soyguncuların, kaçakçıların, vurguncuların, drakulalaların ülkesi oluyor da, Nazım Hikmet gibi birisine yasaklı ülke oluyor? Bunu anlamakta güçlük çekiyoruz doğrusu.

Çok görmemek gerek; Türk şairi Nazım Hikmet gibi birisinin gençliğinde başlayan çilesi ne yazık ki sürgünde ölümüyle noktalanmadı. Öldükten sonra da kendi ülkesine vatandaş olamayan bir yabancıdır. Bir zamanlar Türkiye'yi onunla tanıyan, onun ismiyle anımsayan dünya kamuoyuna karşı çağdaş görüşünü bir kez olsun Türk halkının yetiştirdiği insanda göstersin. Türkiye, soyguncuların, kaçakçıların, vurguncuların, drakulalaların ülkesi oluyor da, Nazım Hikmet gibi birisine yasaklı ülke oluyor?

Şairle ilgili kimi bilgileri verdikten sonra, bir nevi cenk ve iddia ile kaleme alınan, dünyada benzerine ender rastlanan örneğe geçelim. Şiirde iddia büyüktür ve yeni bir yaratma türüdür. Çağının ilginç bir örneğidir. Tür olarak yeni, örnekleme ise, her dizede dile getirilen bir yarış sözkonusu, bir acı gerçeğin dile getirilmesidir.

Arap dili varsa ve şiiri yazılıyorsa..
Fars dili varsa ve şiiri yazılıyorsa..
Türk dili varsa ve şiiri yazılıyorsa..
Kürt dili vardır ve şiiri yazılıyor.

Şair de ki: Kürt dili köklü ve zengin bir dildir. Ne Arap dilinden geridir ve fakirdir, ne Fars dilinden geridir ve fakirdir, ne de Türk dilinden geridir ve fakirdir. Kürt dili Ortadoğu'nun en eski, en zengin dillerinden biridir. Kendi epopesini yaratacak kadar zengindir, çeşnisi vardır; kendi mitolojisini yaratacak kadar eski bir geçmişe ve kültüre sahiptir. Hemen, bu sözünü ettiğimiz eserleri **Nûbar ve Çargoşe**'yi kaleme aldığından sonra ölümsüz eseri **Mem û Zini** yazması, dünya diline, şiirine bir meydan okumayla, **"ben de varım"** demesidir. Bu soylu direnmenin günümüze yansımasıdır. Bugün de ölümsüzlük bahçesi dediğimiz gönüller tahtında oturmuş ve yazın arenasında haklı yerini almıştır. **Bazil Nikitin**'in ve **A. Orbeli**'nin de işaret ettikleri gibi **epik** şiirin anası sayılan eser dünya klasikleri arasında yerini almıştır.

Sözünü ettiğimiz şiir dört dilde yazılmıştır.

Xani, her dizesi ayrı bir dilde olan şiiri kafiye ile yazmıştır. Dört dilde de sözcükleri aynı ustalıkla ve şiirin ahengini bozmadan, şiirin temel ilkelerinden kopmadan nasıl yazılması gerekiyorsa öyle yazmıştır.

ÇARGOŞE'YE EHMEDÊ XANİ

Fate "umri hewa ke" ya hebibi kulle hal
Ah û nalem hemdememşod de firaqet mah û sal
Ger benim kanım dilersen çoktan olmuştur helal
Din û ebter bûm jı işke mın nema eql û kemal

Ente fıkri fi fuadi, ente ruhi fil cesed
Leşkerê xemhaye to mulki dılem wırani kerd
Dade geldım ışq elinden, isterim senden meded
Wan Tetaran bırne eql û dın û mılk û mal

Tale xemmı, zade hemmı, sa'e fıl mela
Teşnaye came wısalem, çûn şehidê Kerbela
Yoksa sen diwane oldun, nice halim ey dila
Ya ji nû ve işweyek da mın hebibe çavxezal

Bı te hicranen hebibi leste mınni alimen
Her dem ez derê fıraqet xafıli ez hiali men
Can û dilden erzi kıldım halimi canane ben
Erzıhale mın tû xafıl qet ne pırsi erzıhal

Hel lena mın ni'meti wesl il hebb mın nesib
Ufitadem ber derıt bıçare sergerde xerıb
Derdimin çokluğundan ona yok hiçbir derman
Ey tebibê mın daweyê derê Xani her wısal

Şiirdeki özellik, ilgi çekici yanı, yukarıda da belirttiğimiz gibi gizli yanıdır; bir iddia, bir meydan okumayı içinde taşımasıdır.

Birinci dize Arapçadır.
İkinci dize Farsçadır.
Üçüncü dize Türkçedir
Dördüncü dize Kürtçedir.

Şiirin Türkçesi:

Ey sevgili, ömrüm, çabam seni sevmekle geçmektedir
Ayrılığın ahları, acıları, ayları, yılları dolduruyor hala da sürmekte
Kanımı istiyorsan eğer, çoktan beri sana o helaldir
Deli divaneyim sevmekliğimden, aklım fikrim gitmekte

Sen düşüncemde, gönlümdesin, bedenimdeki ruhumsun
Seni düşünmekten tükendim, kalbim ise harab oldu
Senden karşılık bekliyorum artık dayanma gücüm kalmadı
Tatarlar gibi aldın düşüncemi, dini, varla yoğumu

Çok acı çekiyorum, herkes de öğrendi sırrımı, yine de boş
Yalnızlığım ise Kerbela Şehitlerinin susuzluğundan da beterdir
Yoksa sen deli misin ki bunca anlamıyorsun beni
Ya da ceylan gözlüm bunca naz etmen nedendir

Giderek uzaklaştın sevgilim, seni anlamakta güçlük çekiyorum
Anlamak istemedin beni, çektiklerimi de görmezlikten geldin
Oysa seni sevdiğimi, can-ı gönülden durumumu bildirdim sana
Anlamak istemediğin gibi bir kez de olsun halimi sormadın

Evet, şiire dikkat ettiğimizde dört dil ile, hem dil, hem sanatsal, hem kültürel olarak yarışa çıkmıştır. Dört dili aynı çeşnide, aynı güçte, aynı zenginlikte kullanmanın maharetini göstermiştir. Yok sayılan, dağ dili sayılan ve toplam sözcüğü elliyi geçmeyen derme çatma bir dil olduğunu iddia edenlere bundan yüzyıllar önce şiirleriyle yanıt veriyor. Bilim ve sanatın yaşam gerçekliğinden ko-

Kürt dilinin ustaları yalnızca yazanlar değildir Bu yönde kendimizi şanslı sayıyoruz. Yüzyıllardır Kürt halkını yok etmeye çalışanlara karşı, direnebilmeyi başardığımızı övünerek söyleyeceğiz. Birçok halkın, resmi ideoloji ve uygulayıcılarının baskısına direnemeyip eridiklerine bakılırsa, bunu neden dile getirdiğimiz kendiliğinden çıkacaktır ortaya.

puk, temsil ettikleri koltukların, güçlerini kılıçtan alan insanlara değil; bilim, edebiyat, tarih otoritelerine, dilbilimcilere ozanlara seslenen bir soyluluk örneğini göstererek ortaya çıkmıştır. Gücünü, dört dili de ustalıkla her dizesi birer mızrak gibi kullanarak, Kürt dilinin varlık gerçeğini haykırmıştır.

Böylece Kürt dilinin bu üç dilin girebildiği her şekle girebildiği, yapılanmada başabaş gidebildiği; her üç dil ile her alanda ve konuda rahatlıkla yarışabilir zenginlikte olduğunu hayata geçirerek gösteriyor.

Kökü asırlar öncesine dayanan Kürt dili ve ustaları üzerine genel bir yaklaşımla, sözü uzatmadan durmak istiyorum. Öyle sanıyorum ki okuyuculara bu konuda bugüne kadar çok az bir bilgi ulaştığı için, tabuların kalkmadığı Türkiye'de bu konu daha çok irdelenmesi gereken bir boşluktur. Sözünü edeceğim şeyler dilin yapılanması ve grameriyle ilgili değil, tümüyle beslenmesi ve çeşniliğiyle ilgilidir. Gerçi Kürt dili ile ilgili Türk okuyucuları gibi Kürtler de süregelen yasaklar nedeniyle genel bir bilgisizlik içindedirler. Dikkat edilirse de son zamanlarda kaleme alınan yazılar bile birçok eksiği bünyesinde taşıyor. Doğaldır... Kısa bir süre sonra Avrupa'da olduğu gibi, ülkede de pürüzsüz, birleşik, arınmış dil konuşulup yazılacaktır.

Kürt dilinin ustaları yalnızca yazanlar değildir

Bu yönde kendimizi şanslı sayıyoruz. Yüzyıllardır Kürt halkını yok etmeye çalışanlara karşı, direnebilmeyi başardığımızı övünerek söyleyeceğiz. Birçok halkın, resmi ideoloji ve uygulayıcılarının baskısına direnemeyip eridiklerine bakılırsa, bunu neden dile getirdiğimiz kendiliğinden çıkacaktır ortaya. Bize bu başarıyı sağlayan dil ustalarımız olan, tümüyle sözle anlatım gücü olan ve bir yolda yaratıcılığın ve doğurganlığın en güzel ürünlerini verenlerdir.

Kürt **epope**'sinin yaratıcıları olan **Mıtırb** (6), **Dengbêj** (7), **Çirokvan** (8), **Berdolab** (9) ve **ağıtçı kadınlar**'dır. Bunlara destar (10) imecesinde yer alan grup grup kızların **dilok'larını** (3) da eklemek gerekiyor. Çünkü yapılan beden işçiliği ile üretilen mani ve türküler vardır. Sevda ve özlemin dile geldiği bu söylenceler ertesi gün dillerde birer türkü ve mani olarak dolaşmaktadır. Bunlar kendi içlerinde kısımlara ve dallara ayrılırlar. Ancak biz konumuzla ilgili kısmı ele alacağız.

Kürt halk ozanlarının atışmaları da üç ayrı dalda kendini gösterir. Birinci dalı oluşturan hepimizin bildiği normal **atışma**, ikinci dalı oluşturan kısım serttir ve yıldırmayı içerir; bunlar **metelok** (11) adıyla isimlendirilir, üçüncü dalı oluşturan da zaman zaman halk kültürünü feylezofça günlük yaşama indirgeyen daldır, buna **meselok** (12) diyoruz. Son iki dalda olmamak koşuluyla belden aşağı anlatımlara yer verilir. Özellikle birincisinde, karşısındakini kaçırtabilmek, pes ettirmek için suçlayıcı,

aşağılayıcı sözlere de yer verilebiliniyor; ikincisinde daha bir edebi ve ince anlatımla duygular dile getiriliyor. Konumuzun şiiri ise, Kürt dilinin genel evsafta bir dünya dili olduğunu vurgulaması açısından edebi niteliğine büründürülerek kaleme alınmıştır. Bir sanat eseridir, dili de keza öyle... Bir şaire yaraşır biçimde kendi yüreğinin yüce sesini, erdemli bilgeliğinin ürünü olarak, halkın değerleriyle haşır neşir olmanın gücüyle; ipek mendili ikiye bölen kılıcın soyluluğuyla; Yeruşalim'in onarımı ve

Güçlü ve haklı bir iddianın en güzel ispatını veren ve düşüncesini hayata geçiren biri karşısında bilim susar, ama zor yok etmeye kalkışır. Şair, nerde olursa olsun karanlığa karşı duyarlı, aydınlık sestir. Direniş bayrağıdır. Kendi sesini, halkının aydınlık geleceği ile özdeşleştirir. Bilinçlendirir, çağırır, yol gösterir.

yeniden inşa edilmesini buyuran ve Babil Kralı Nebuqkadnetsar'ın yağma ettiği altın ve gümüş kapkacağını iade ederek alicenaplığını gösteren **Koreş,** namıdeğer **Key Hüsrewi Kürdi**'nin (13) erdemliliğiyle anlatır; düşmanlarına karşı usta, burçlarına dürbün ve aynalar koyacak denli uzak görüşlü (14) bir halkın, taş ve kuyumculukta en hünerli ellere sahip, üretken ve yaratıcı mirasıyla dile getirir. Şiir böyle bir yaratma ürünüdür. Çağrısını sanat gücüyle yapar. İddia salt içerik değildir, biçim ve söyleşisindedir de. **Çargoşe**'nin (15), dört dilde yazılmasının amacı; Türk, Arap ve Fars yazar ve şairlerine bir meydan okumadır. Firdevsi gibilerinin saray kapılarında bir tas çorba dilenenlerin, halk kültürünün, halk değerlerinin temsilcileri olamayacağını vurgular. Uşaklığın, halk kapısında aranması taraftarıdır. Gerçek yücelik payesi ve en büyük ödülün yalnızca halk tarafından verilenin olduğunda yarattığına inanır. Bunu şiirlerinde dile getirdiği gibi, yaşamında ve özellikle kurduğu okulda, öğrencilerine bizzat ders kitabı yazarak, sonuna da sözlük ekleyerek gösterir. Kendi dilini ve kültürünü yüceltir. Dolayısıyla halkının onuruna, değerlerine sahip çıkar. Zalimlerin, ya da erk sahiplerinin kapısına gitmemiştir, bilgeliğini de zulmün hizmetine, onun payandası, övgü sesi yapmamıştır. Bırakın halkını öldüren, talan eden, ülkesini yağma eden, yakıp yıkan zorbaların kapısına gitmeyi, kendi halkının sultanlarının, mirlerinin, paşalarının kapısına da gitmemiştir. Yüce ideal ve amaçları hedefleyen bir bilgeliğin tüm onurunu sorumluluğu kişiliğinde **"mele"** (16) olarak taşımasını ve korumasını bilmiştir. O, halkının sesinde ve kendi soylu sesinden başka ses, halk gücünden başka güç tanımamıştır.

Bu soyluluğu salt Ehmedê Xani'de değil, Kürt halkının bağrından çıkmış birçok değerinde görüyoruz. Fazla açıklamaya girmeden bir-iki örnek saydıktan sonra, esas konumuza geçeceğiz. **Eba Müslüm Horasani:** Büyük kumandan ve Ali Abbas devletinin kurucusu. Eba Müslüm Horasani, Horasan'ın maruf Kürtlerindendir. Hicretin ikinci asrı ortalarında zuhur etti. Mensur Ebu Cafer emriyle katledildi. (17) Birçok teklifi reddettiği ve halkın yararına olmayan işlere karşı çıktığı için bu büyük devlet adamından **Ekrem Cemil Paşa, KÜRDİSTAN TARİHİ** adlı eserinde (18), Halife Mensur'un Habeşi şairi **Ebu Deleme**'nin bir şiirini örnek göstererek dikkat çeker, övgüyle söz eder. Şiiri belge olması açısından buraya alıyoruz:

"Ey mücrim! Allahın kullarına verdiği nimeti değişmez
Ta ki o kimse yolunu şaşırmasın

Sen Mensur'un hükmü altında zulmünü yapmak istiyorsun
Evet zulüm yapanlar senin **KÜRD** babalarındır

Mücrim! Sen beni korkuttun, bana meydan okudun
Kükremiş aslan intikamımı senden aldı (19)

Kapıkulluğu ile sanat birbirinden çok uzaktır. Kapıkulluğu ile ancak mersiye, Firdevsi örneğinde ve yukarıda görüldüğü gibi yaranma ve övgülerle bir tas çorbanın yeri ve karşılığı verilebilinir.

Ayrıca Kürt ozanı **Nesimi** de 36 yaşındayken, **"Hakkı ve Hakikatı"** seslendiği için derisi yüzülerek öldürülmüştür. Cemşid Bender'in Kürt filozofu olarak tanımladığı ve işkence ile öldürülen **Hallacı Mansur** (Mansurê Çırıkvan) da asla inancından, doğru bildiğinden taviz vermeyen erdemli yiğitliği görüyoruz. Halk arasında onunla ilgili birçok öyküler, kahramanlığına atfen, bilgeliğini örnekleyen ve dersler çıkartılması gereken darbımeseller anlatılan bu ermiş kişi; erdem ve yiğitçe direnmede öylesine yücedir ki, halka korkusunu, yılgısını belli etmemek için sararan yüzünü akıtılan kanıyla yıkayarak gösterir. Ve daha niceleri... İsa'dan önce on bin yıllık tarihi perspektif içinde varolan ve **Tevrat** gibi tarihin anası sayılan kutsal kitapta yer alan bir halkın elbette değerleri olacaktır.

IX. Yüzyılda yaşayan **Bavê Raxi** gibi epik ozanı değerler de mevcuttur.

Bu Kürt şairi dönemin savaşlarını VII. yüzyıla kadar inerek şiirlerinde işlemiştir. Elyazması kitabı **A. Jaba** tarafından bulunmuş ve Petersburg (Leningrad) üniversitesinde muhafaza edilmektedir.

Şiirlerini epik/destansı yazan şairin şiirlerinin bugün dahi kolaylıkla anlaşılır olması dikkat çekicidir. 841 yılında ölmüştür.

Bir başka Kürt şair, **Eli Heriri**, 1009 veya 1010 yıllarında dünyaya gelmiştir. 1078 yılında ölmüştür. Şairden **Aleksandır Jaba, Kamuran Bedirxan, Albert Socin, M. B. Rudenko ve Qanatê Kurdo** gibi araştırmacı ve bilim adamları söz ederler. Yazdıkları elyazmalarından çok az sayıda belge ve şiir örnekleri mevcuttur. Salt bu şairle ilgili değil, birçok Kürt belgeseli olacak değerin zamanla ortaya çıkacağı düşüncesindeyim. Zulmün ve talanın önünde kaçırılıp saklanan değerlerin gün ışığına çıkması **"güvenceli ortam"**ve zaman ister.

Güçlü ve haklı bir iddianın en güzel ispatını veren ve düşüncesini hayata geçiren biri karşısında bilim susar, ama zor yok etmeye kalkışır.

Şair, nerde olursa olsun karanlığa karşı duyarlı, aydınlık sestir. Direniş bayrağıdır. Kendi sesini, halkının aydınlık geleceği ile özdeşleştirir. Bilinçlendirir, bu uğurda örgütleyici bilinçlenme verir, çağırır, yol gösterir.

1901 yılında Kürdistan'a giden araştırmacı, bilim adamı **A. Von Lacoq** topladığı birçok Kürtçe elyazmalarıyla, belgeleriyle ve kitaplarıyla memleketine döner. 1903 yılında da orijinalliğini bozmadan bu eser iki cilt olarak bastırır. Bu iki ciltlik eser, şimdi İsveç Kraliyet Kütüphanesi'nde (Kungliga Bibliotek-Swed) mevcuttur.

A. Von Lacoq'un bastırdığı bu iki ciltlik eserinde; **Ehmedê Xani**'nin **Nûbar adlı Kürtçe eseri; İmanın Kaideleri** adlı eserleri mevcuttur. Ayrıca **Mele Ahmedê Bate**'nin **Kürtçe Mevlût** (16) ile **Mele Mıhamedê Wani**'nin 1877'de yazdığı, **(sene 1305: Fi Şehr-ıl Zılqede-9, Yevm-ıl Sulesa)** adlı eser. (17)

Dipnotlar:

*1- **Dengbej:** Halk ses sanatçıları.*

*2- **Çirokvan:** Halk öykü ve masalcıları.*

*3- **Dilok:** Mani*

*4- **Nûbar:** Ehmedê Xani, 1683 yılında, okuttuğu Kürt çocukları için okuma kitabı olarak, 2 bölüm halinde yazmıştır. İkinci kısmı Kürtçe-Arapça sözlüğüdür. Kitap kısmı 14 bölümden oluşur ve 217 beyittir. Zeynelabidin Zınar tarafından Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiş ve 1986 yılında İsveç'te Roja Nu Yayınları arasında basılmıştır.*

*5- **Prof. Qanatê Kurdo:** Kürt Edebiyat Tarihi, Weşanên Roja Nu, Sweden 1983, S. 105.*

*6- **Mıtrıb:** Düğün ve Zêw (belli yatırların yılda bir kutlanan günleri)'lerde, halk divanlarında, halk liderlerinin odalarında **kabak kemençe** çalan, türkü, destan ve oyun havaları söyleyen sanatçılar. Kürdistan'da bunların halk arasında önemli bir yerleri vardır. Yaşam ve uğraşıları çalmak ve söylemektir. Babadan oğula geçen bir meslektir.*

*7- **Dengbêj:** Halk ses sanatçıları.*

*8- **Çirokvan:** Halk öykücüleri. Bunlar genellikle yaşlı insanlardır.*

*9- **Berdolab:** Yün eğirenlerin iş yaparken söyledikleri türkü ve maniler. Bu tür toplu söyleşiler el değirmeni (destar) günlerinde de kendini gösterir.*

*10- **Destar:** Kızların ve genç kadınların imece usulü gittikleri ve el değirmeni dedikleri yuvarlak taşla bulgur öğütmeleri sırasında söyledikleri türkü ve maniler.*

*11- **Metelok:** Beyit ya da dörtlük şeklinde atışma.*

*12- **Meselok:** En kısa tanımı fıkradır. Zaman zaman sözcüklerle yapılan kısa ders verici öykücükler.*

*13- **Tevrat, Ekrem Cemil Paşa, KÜRDİSTAN TARİHİ.***

*14- Ayna ve Dürbün konusu: **Mervani Kürtleri Tarihi, Ibn'ul-Ezrak,Sçeviri;** M. Emin Bozarslan, s. 184.*

*15- **ÇARGOŞE:** Dörtlük, ancak bu şiir dörtlükler şeklinde yazıldığı için bu isim verilmiş olacak.*

*16- **Mele:** Kürt halk literatüründe, ulema, okumuş, bilge kişi.*

*17- **Tarihi Merduhi,** cilt 1. s. 117, Aktaran **Ekrem Cemil Paşa.***

*18- **Ekrem Cemil Paşa, KÜRDİSTAN TARİHİ.***

*19- **Nûdem,** Kürtçe dergi. Tamamı Kürtçe yayınlanan çağdaş Kürt Edebiyatı ve özgün araştırmalara ağırlık veriyor. İlginecekler için adres: **Gamlalandsv. 36, 740 41, Morgongava, Sweden.** Adı geçen eserler **Zeynelabidin Zınar** tarafından Arap harflerinden Latin harflerine çevrilmiştir.*

HER MIRINEK JİYANEK E, HER DILOPEK XWİN XELATEK E.

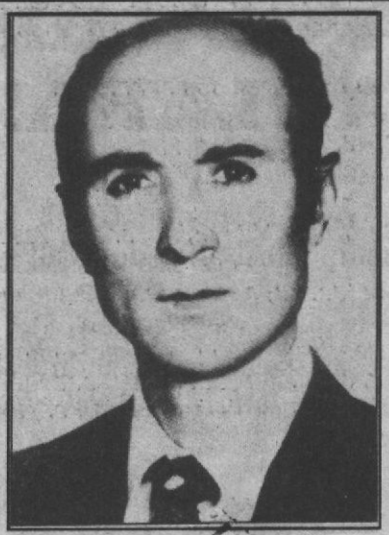

MUSTAFA BUDAK (APÊ SELİM)

Dersim; direnişin kalesidir. İsyanlara beşiklik etmiştir. Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesinde binlerce yiğidini Kürdistan topraklarına şehit vermiştir. Kadın, çocuk, genç ve yaşlılarının kanıyla, Kürdistan'ın özgürlük ağacı sulanmıştır Dersim'de. Onurumuzdur Dersim...

PSK (Partiya Sosyalist a Kurdıstan)'nın yiğit savaşçısı Mustafa Budak da bu bereketli toprakların Heci Usıf köyünde, 1940 yılında dünyaya geldi. 1955 yılında Gümüşhane Öğretmen Okulu'na girdi. O'nun mücadeleciliği sömürgecilerin dikkatini çekmişti. Nitekim O'nu Gümüşhane'de okutmadılar. Daha sonra liseyi Elazığ'da bitirerek Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ne girdi.

O, bir taraftan okurken, diğer taraftan da çalışıyordu. Direngenliği ve yiğitliği O'nu Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesiyle de tanıştırdı. 12 Mart 1971'de tutuklanarak Diyarbakır Cezaevi'ne atıldı. Cezaevinden çıktıktan sonra tekrar öğretmenlik yaşamına başladı. Sürgünler, baskılar O'nu yıldırmadı.

1975 yılının 21 Martı'nda yayın yaşamına başlayan Özgürlük Yolu dergisi, Mustafa Budak (Apê Selim)'ın örgütlü yaşamında dönüm noktası oldu. Apê Selim, 1977 yılında PSK saflarına üye olarak katıldı. O'nun örgütlü yaşamının her zerresinde Kürt halkına adanmışlık vardır. O, mücadelenin her döneminde yılmadan çalıştı; ta ki illet hastalık vücudunu arkadaşlarından ayırıncaya kadar. O, 30 Mart 1984 tarihinde yakalandığı amansız hastalığa yenildi.

Halkımız O'nu unutmayacak...

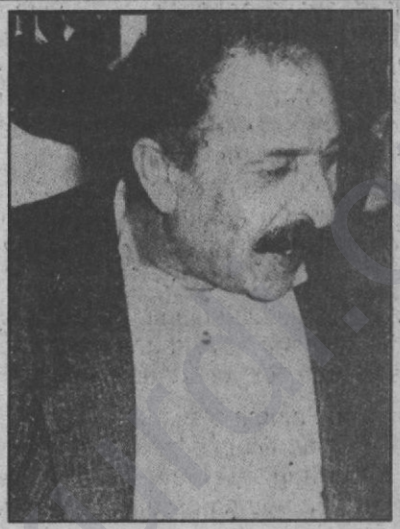

HACI SAİT SITKI

Lice isyanlara beşiklik etmiştir. Diyarbakır'ın bu küçük ilçesi, nüfusunun kat be katı yiğit insan yetiştirmiştir. PSK'nın değerli üyesi, mücadeleci insan Hacı Sait, 1946 yılında bu küçük ilçede dünyaya geldi. TİP içerisinde çalıştı. PSK'nın kuruluşuyla birlikte Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesine daha bir şevkle sarıldı. O'nu yaşamın her alanında görmek mümkündü. 12 Mart döneminde cezaevinde kalan Hacı Sait, 12 Eylül 1980 yılına kadar aralıklı olarak birçok işte çalıştı. En son Bayındırlık İl Müdürlüğü'nde çalışan Hacı Sait, 12 Eylül'le birlikte sürgün edildiği Samsun'a gitmeyerek, Kürdistan'da mücadelesine devam etti.

Hacı Sait, 1983 yılının Mayıs ayına kadar mücadeleyi direngence sürdürdü. Ancak talihsizlik peşini bırakmadı. O, mücadelenin en verimli anında sömürgeci güçler tarafından yakalandı. PSK'ya yönelik operasyonda yakalanan Hacı Sait, cuntanın faşist generallerince oluşturulan "mahkemeler" tarafından yargılandı ve uzun yıllar cezaevinde kaldı.

Diyarbakır 5 Nolu'nun iğrenç işkencecileri Hacı Sait'i mücadeleden alıkoyamadı. Ancak cezaevinde iken yakalandığı illet hastalık O'nun da peşini bırakmadı. 1992 yılının 27 Nisan'ı Hacı Sait'i de aramızdan aldı.

Halkımız bu yiğit direngen evladını unutmayacaktır. O, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin yılmaz bir neferi olarak hatırlanacaktır...

Kamuoyuna

1 MAYIS YASALLAŞMALIDIR!
1 MAYIS'TA ALANLARA!

İşçi sınıfının Enternasyonal Birlik, Mücadele ve Dayanışma Günü içeriğine uygun bir şekilde özellikle 1 Mayıs Alanı'nda en geniş bileşimi sağlayacak güçlü ve görkemli bir şekilde kutlanmalıdır.

Daha güçlü ve görkemli kutlamada birlik ve dayanışma perspektifi ile hareket edilmelidir. Bu çerçeve en geniş bileşenin oluşumunu esas alacak ve hızlandıracaktır.

Biz aşağıda imzası olan Sosyalist, Yurtsever dergiler Platformu olarak yukarıdaki bakış açısıyla;

1- 1 Mayıs yasallaşmalıdır!

1- 1 Mayıs devlet törenine dönüştürülmemelidir.

3- Genel olarak alanlarda, özel olarak da sınıfsal bir geleneğin devam ettirilmesi açısından 1 Mayıs Alanı'nda kutlamada ısrar edilmelidir.

4- İşçi ve emekçiler 1 Mayıs'ta üretimi durdurarak alanlara çıkmalıdır.

5- Bütün çevreleri, sınıfın ve emekçilerin örgütlülüklerini kapsayacak, birlikte hareket ettirecek, 1 Mayıs'ın içeriğine uygun kutlanmasını sağlayacak en geniş bileşim sağlanmalıdır.

6- Bu bileşimle bir üst koordinasyon komitesi oluşturulmalı, 1 Mayıs kutlaması bu komitece organize edilmelidir.

7- Sağlanacak bu bileşim herkesin kendini ifade edebilmesini dikkate almalı, korumalı ve eylem birliğini bozacak tutumlara izin vermemelidir.

Bu bakışla bizler en geniş bileşimin sağlanabilmesi ve ortak kutlama organizasyonunun oluşması için başta tüm işçi ve emekçi sendikaları olmak üzere ilerici, yurtsever, sosyalist çevrelere çağrıda bulunuyor, bu oluşumda aktif özne olarak yer almaya hazır olduğumuzu açıklıyor, tüm duyarlı çevrelerin aynı sorumluluk bilinciyle hareket etmelerini bekliyoruz.

SOSYALİST-YURTSEVER DERGİLER PLATFORMU

Deng, Devrim, Devrimci Mücadele, Emeğin Bayrağı,

Emek, İşçinin Yolu, Kurtuluş, Komün,

Newroz, Odak, P. Y. Teori ve Pratik

DENG YAYINLARI

*	KÜRTLER Cilt 1-2	*Bazil Nikitin*	(İkinci baskısı tükendi)
*	DERSÊN ZMANÊ KURDÎ	*Baran*	(İkinci baskısı tükendi)
*	Türkçe İzahlı KÜRTÇE GRAMER	*Kamuran Ali Bedirxan*	15.000 TL
*	KÜRDOLOJİ BİLİMİNİN 200 YILLIK GEÇMİŞİ	*Rohat*	30.000 TL
*	DAWÎYA DEHAQ -	*Kemal Burkay*	10.000 TL
*	DİWANA YEKAN-SEWRA AZADÎ	*Cigerxwin*	50.000 TL
*	FERHENG (Sözlük) Kürtçe-Türkçe/Türkçe-Kürtçe	*D. İzoli*	130.000 TL
*	Geçmişten Bugüne KÜRTLER ve KÜRDİSTAN Coğrafya-Tarih-Edebiyat Cilt I	*Kemal Burkay*	65.000 TL
*	FERHENG (Sözlük) Zazaca-Türkçe	*Malmisanij*	90.000 TL

İSTEME ADRESİ:

Atatürk Bulvarı Emlak Bank Apt. B-Blok No: 146 K: 7 D: 28
Tel: 513 23 56 513 63 25 Fax: 513 87 36 Aksaray/İSTANBUL

Ödemeli gönderilir. Toplu sıparişlerde % 25 indirim yapılır.

www.aisvakurdi.org

PSK - PKK PROTOKOLÜ

PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay ile PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan arasında imzalanan ve basına da açıklanan protokolün tam metnini aşağıda sunuyoruz.

Kamuoyuna

19 Mart 1993 günü biraraya gelen Kürdistan İşçi Partisi PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan ile Kürdistan Sosyalist Partisi PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay, aşağıdaki konularda görüşbirliğine varmışlar ve bu açıklamayı kamuoyuna duyurmayı uygun görmüşlerdir.

1- Kürdistan'ın aynı ve değişik parçalarından yurtsever örgütler birbirlerinin varlığına saygı göstermeli, aralarında varolan veya olabilecek sorunları diyalog yoluyla ve barışçı yöntemlerle çözmelidirler. Yurtsever örgütler arasında şiddete başvurulmamalı, tartışmalarda düşmanca ve saldırgan bir dil kullanılmamalı.

2- PSK ve PKK, Kuzey Kürdistan yurtsever örgütleri arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi, işbirliği ve dayanışmanın geliştirilmesi ve giderek ortak bir cephenin oluşturulması için çaba göstereceklerdir.

İki parti bu amaçla yakın bir zamanda ortak bir toplantı düzenlenmesi için yurtsever parti ve örgütlere çağrı yapacaklardır.

3- Kürt ulusu da her onurlu ulus gibi özgür yaşama, kendi geleceği ile ilgili olarak serbestçe karar verme, zulüm ve baskıya karşı direnme hakkına sahiptir. Bu haklar BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Sözleşmesi'nde (AGİK) de dile getirilmiştir.

Son yıllarda Kürt kimliğini tanıdığını ileri süren Türk hükümeti, Kürt halkının meşru haklarını tanımamakta ısrar ediyor. Oysa Kürtlerin temel haklarını tanımadan Kürt kimliğini tanıyorum demenin bir anlamı yoktur.

Kürt sorununa adil bir çözüm ancak iki halkın eşitliği temelinde mümkündür. Biz böylesine demokratik bir yapıda iki halkın yanyana, kardeşçe, barış içinde yaşayabileceği görüşündeyiz. Bunun biçimi demokratik federasyondur.

Bunun için de, Türk devletinin yıllardır süregelen baskı politikasının sonucu olan bugünkü çatışma ortamı sona ermeli, sorunun barışçı çözümüne yol açılmalıdır. Türk hükümeti de gerçekten barış, demokrasi ve eşitlik istiyorsa aşağıdaki acil adımları bir an önce atmalıdır:

1- Karşılıklı olarak ateş kesilmelidir. PKK'nın attığı ilk adım bu bakımdan iyi ve tarihi bir fırsattır.

2- Kürdistan'da olağanüstü hale, Bölge Valiliği sistemine son verilmeli; Kontrgerilla, Özel Timler ve köy korucuları dağıtılmalıdır.

3- Kürt ulusunun varlığını ve haklarını da güvence altına alan demokratik bir anayasa yapılmalı, tüm anti demokratik yasa ve kurumlar kaldırılmalıdır.

4- Genel ef çıkarılmalıdır.

5- Düşünce, söz, basın ve örgütlenme özgürlükleri tam olarak tanınmalıdır.

6- Partilerimiz de dahil tüm yasaklı partilerin ülkenin legal politik yaşamına serbestçe katılması olanağı tanınmalıdır.

7- Kürt dili, tarihi, kültürü üzerindeki baskılar son bulmalı, Kürtçe eğitim olanağı sağlanmalı, radyo ve televizyon Kürtçe yayın yapmalıdır.

8- Mevcut ortam nedeniyle Kürdistan'dan göç etmek zorunda kalanların ya da sürgün edilenlerin yerlerine dönmelerine olanak sağlanmalı ve zararları tazmin edilmelidir.

9- Kürdistan'ın son yıllarda daha da yıkılan ekonomisinin iyileştirilmesi, tarım ve ticaretin yeniden canlandırılması için köklü ekonomik programlar uygulanmalıdır.

Bu vesileyle halkımızın Newroz bayramını yürekten kutlarız.

PKK Genel Sekreteri Abdullah Öcalan **PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay**

www.asiyadigital.org